

Tömörkény István

Fakadó szerelmek

Lappangó írások

Tömörkény István

Fakadó szerelmek

Tömörkény István

Fakadó szerelmek

Lappangó írások

Az anyagot gyűjtötte, szerkesztette,
a szöveget gondozta és a szómagyarázatot írta
Urbán László

Napkút Kiadó
Budapest, 2012

Az ebook megjelenését
a Nemzeti Kulturális Alap támogatta

© Urbán László, 2015
© Napkút Kiadó, 2015

ELŐSZÓ

Tömörkény István
(1866 – 1917)

Steingassner (1895-től Tömörkény) István Cegléden született, de szülővárosát sohasem látta, a szegedi külvárosok és tanyavilág életének avatott krónikása lett. A fiatal gyógyszerészgyakornok, majd újságíró a bírósági-rendőri riportozás közben találkozott az „egyszerű emberek” eseteivel, majd háromévnyi katonáskodás után (ebből egy a boszniai Novibazárban) a Somogyi Könyvtár és Városi Múzeum könyvtárosa, a gazdag néprajzi gyűjtemény gondozója, s az archeológiába is belekóstol. Etnográfiai tudása egyedülálló, szinte mindent tud a „vízenjárókról és kétkezi munkásokról” – kapott is ezért a konzervatív irodalom felkent kritikusaitól: tárgyai költőietlenek, rajzai nem valódi elbeszélések, nélkülözik a cselekményt, póriaság, provincializmus, etnográfiai aprólékosság, száraz előadás, affektálás és pózoló, keresett nyelvhasználat jellemzi, parasztjai romantikus papírmasé figurák – „vékony humorba mártja a vastag etnográfiát” – még Juhász Gyula szerint is (aki később szép életrajzot ír róla).

Idővel változik az irodalomtörténészek ítélete: felfedezik irodalmi munkásságának szociális vonásait, Móricz, Illyés, Veres Péter, Szabó Pál elődjének tekintik, az első falukutatónak, aki Jókai romantikus parasztfiguráitól eljut a realizmusig, akinél senki sem ismeri jobban a szegedi népek nyelvét és humorát. Diószegi András szerint nála hétköznapi hősök vannak a kiszolgáltatottakból és megalázottakból, kesernyés iróniájuk eredője: „a maga tehetetlenségét nem csak fájlalni, de nevetni is tudó lélek játéka”, ez adja Tömörkény legbecsültebb művészi erényét, fanyar, ironikus humorát.

Krúdy írta róla a legszebb nekrológot, ráérezve lelki rokonságukra. Az „elszállóban lévő Magyarországot írta meg. (...) Az Alföld felett álmoként tűnik el a látóhatár felé egy fehér kócsagmadár. Ez volt a Tömörkény lelke.”

Tömörkény a magyar irodalom klasszikusa – talán itt lenne az ideje összes művei kiadásának, hiszen korabeli folyóiratokban még jó néhány remekműve lappanghat. Ez a szerény kötet talán előfutára lehet egy ilyen értékmegőrző programnak. És természetesen szórakoztató olvasmány mindazoknak, akik érzékenyek a magyar néplélek finom rezdülései iránt.

*

Habent sua fata libelli – a könyveknek saját sorsuk van. Ennek is.

A nagy múltú szegedi Szukits Kiadó igazgatója, Szukits László 2001-ben felkért arra, hogy állítsak össze egy sorozatot klasszikus magyar szerzők elbeszéléseiből. Az első hat könyvet elkészítettem, Tömörkényé volt az egyetlen, amely kizárólag kallódó írásokat tartalmazott. Meg is jelent Ady, Kaffka, Csáth, a sorozat azonban hamarosan összeomlott. A Tömörkény-kötet is fiókban maradt, így némi hezitálás után elhoztam Szegedről és kijáánlottam más kiadóknak – sikertelenül. Hosszú pihentetés után a Napkút Kiadó igazgatója, Szondi György vállalta a megjelentetést, másfél évnyi fáradozása után, a Szegedi Városi Önkormányzat támogatásával, íme, itt az eredmény – köszönet érte!

Érd, 2012. november 1.

Urbán László

PARASZTI NÉPEK

A céklaföldből kiszedték már a céklákat és most történt meg az osztás, mivelhogy ezt a földet felesekkel szokás művelteni. Halmokban áll a termés, egy a gazdáé, más a felesé, egy kisebb, másik nagyobb, már ahogy az egyezség hozza magával. Már most lehetne haladni hazafelé is, de még van egy munka elvégezni való: a termés azon részét, amely a birtokos részére jutott az osztásnál, a feles tartozik az udvarba szállítani. Ez is benne van az egyezségben. Nem nagy munka ez, hamar elvégzik. Csakhogy sorjában kell hordani a céklahalmokat, hogy a különböző fajta egymással ne keveredjen. Ez okból szükséges, hogy két-két ember közös munkába álljon s előbb az egyik felesföldjéről, azután a másikéről hordják be az udvarra a céklát kocsin. Mert kocsival van mindenik, hogy azután a maga részét hordhassa haza. Suli Pál ilyen egyezségbe áll Pozsár Mihállyal és azonnal hordani is kezdik mind a ketten Pozsár földjéről a céklát befelé. A munka halad s még délelőtt van az idő, mikor Suli beviszi az utolsó kocsi terhet is.

Visszatérve most már a maga felesföldjére hajt a kocsival és abban a hitben van, hogy Pozsárt már ott találja, amint rakodik. De Pozsár nincs ott. Szétnéz hát Suli Pál s megpillantja jó távolosan, a tulajdon felesföldjén Pozsárt. Ott áll a kocsival a céklahalma mellett, de maga már leszállott róla.

– Ejnye! – gondolta Suli Pál – hát ez akar segíteni? S nézi, hogy mi lesz? Látja, hogy Pozsár a kis fiával együtt, akit a cékla őrzésére hozott ki, a tarisznyát szedi elő, letelepszének a kocsi árnyékába és falatozáshoz fognak. Pozsár oda sem tekint Suli felé.

Suli vár egy darabig, de hogy Pozsárnak semmi mozgása sem látszik, odakiált:

– Nem gyün kend még Pozsár?

Pozsár mintha tökéletesen süket lenne, nem is ügyel a hangra.

– Ejnye, ejnye, – mormogja Suli Pál – hát nem akar gyünni...

Kezdi rakni a céklát a kocsiba. Idő múltán, mikor már nagyon unja várni amazt, ismét csak felé kiált:

– Pozsár, hát nem gyün kend?

Azonban akár a lóval imádkozna, annyi haszna sincsen a beszédjének. A többi ember, aki szintén hordja a céklákat, odafigyel és sokan tekintenek Pozsár felé, hogy ugyan mit akar az ott? Már úgy látszik, éppenséggel nem akar segíteni Sulinak, aki kisvártatva megint csak kiált neki, hanem már mérgebben:

– Hát Pozsár?! Hát gyün e?! Hét csakugyan nem gyün kend?

Erre most már Pozsár, hogy mégis szóljon valamit, visszakialt:

– Hát nem látja kend, hogy kenyeret vágok a gyerekeknek? – Mindenki hallja ezt ott a pusztaföldben s mindenki tudja, hogy ez nem igaz beszéd. Azért nem kellene odatelepenni Pozsárnak, hogy a gyerek egyen, tudna az enni magától is. Hanem hát kentel, el akarja céklázni az időt, hogy a Suli céklája hordozásából ne essen munka. Várják, hogy mit szól rá Suli. Hallgat egy kicsit, rakván a céklát a kocsiba, azután átkialtja:

– Hát Pozsár! Énnállam, ha nem vagyok otthon, ha egész kenyeret látnak, mögszegi azt a hároméves is!

Ezzel sok van mondva, bólintanak is reá az emberek. Hogy Sulinál otthon nincsen mindig egész kenyér. De aki fogyasztaná, olyan lehet szépen, mert íme még hároméves is van közöttük. Hogy ilyen sorsú emberrel lehet-e így bánni? Hogy munkájában megcsalni szabad-e?

Pozsár nem is tud rá mit felelni. Kocsijával Suli céklája mellé áll és a hordás munkájába fog.

Az új gép

Gőzeke ezen a tájon nemrég van, de hogy van, akkor sem ötivel-hatával. Nem a kis embernek való szerszám ez s úgy lehet, a tanyai földek között a világ végével sem fog mutatkozni, mert ott apró darabokra vannak eloszolva a földek, még ökör sem kell hozzá: ló által szántódik. Hanem a tágas pusztaságokra való, ott acélfogaira talál egyvégtében elég harapnivalót. Bár ott sincsen valami nagy idő óta, ebben az évben kezdtek járni először a szántóföldeken és mélyre lenyúltak karmaikkal, hogy fölforgassák a talajt.

Jövetelüket nagy hír előzte meg és a majorbeli népek igen kíváncsian várták. Hogy ezentúl majd nem az ökör szánt és nem a hatosigák ballagnak méltóságosan a barázdákban. Hanem majd a gőzeke végzi ezt a munkát. Az valami csodálatos lehet és gondolkoztak nagyon rajta az emberek, hogy ugyan milyen formája van neki. Hogy miként megy majd azon a szántás? Kell-e tartani az eke szarvát és hány ember tartsa? És mivel étik ezt a gőzekét? Szóval nagyon sok szó esett róla, talán még az apró gyerekek is a gőzekéről beszéltek.

Egyszer aztán érkezik a hír, hogy jön már. Ki is adódik a parancs a népeknek, hogy elébe kell menni és mutatni neki az utat, mert azonnal munkába fog. Meg is jött a maga módja szerint, csörömpölve hatalmas kerekeivel, a járó csoda, s ahogy a nagy tábla szántóföldhöz érkezett, azonnal dologba állt. Majorbeliek, csósz, öregbéres meg egyéb ilyen rangú emberek szigorúan nézték, amint ekéit viszi át a földön és hasogatja annak a hátát velük. Hát ez az a gőzeke. Ez, gőzeke? Estére kelve már így jelenti a csósz:

- A harmadik dűlőig ért el ma a szántógép.
- Micsoda gép?
- A szántógép, tekintetős uram.

– Melyik szántógép?

– Már ahogy akit gőzekének is neveznek... – magyarázza az ember.

Hát mindössze egy nap kellett nekik hozzá, hogy magyarra fordítsanak egy rossz szavat. Mert hiszen bármennyire el van is már terjedve, csak nem jó szó az a gőzeke. Az az eke nem lóeke, amelyet a ló húz, amaz nem ököreke, amelyet az ökör vontat, így ez sem gőzeke csak azért, mert azt a masinát, amely a lánc végén jár, a gőz hajtja. A Dampfflug szó szerint való fordítását elfogadhatta jónak a gazdasági élet, a gazdasági gépgyártás és a szaktudomány, de a pusztai parasztember esze fordított egyet ezen a dolgon. Hűségesen nevezte gőzekének mindaddig ő is, amíg belőle egy darabot sem látott és nem tudta, hogy vajjon miféle állat legyen. Amint azonban egyszer már munkában láthatta, többé nem kellett neki az a szó és inkább a valóságos nevén nevezi azt a gépet.

Nem is más az, mint szántógép s már ezentúl, miután személyesen lehetett hozzá szerencséje, nem is hívja másként az ottvaló. Az urak pedig hívhatják, ahogy nekik tetszik.

A légvonat

A tavaszon volt még, hogy elunván egész héten át a tanyában való vergődést, úgy határoztuk, hogy vasárnap délelőtt a csárdába megyünk. Már csak így gyalog s mert a csárda nincs éppen a szomszéd sarkon, a vendégtanító föltette a kérdést: érdemes lesz-e vajjon?

Hát már mindegy, érdemes lesz-e, vagy sem, csak gyérünk. Így oda is érünk. A csárda olyan volt, mint szokott így ünnepnap délelőttön: egy oldalában vigadott a legénység, meg munkásemberek öltötték a szót szóba, más oldalon pedig, a tiszta szobában,

hol a sarokba állított nemzetiszín zászlók formálják a díszet, a tanyai népkör tagjai voltak egyben. Az ősz tanító, akinek a keze alatt nevelkedtek, tartott nekik tanítást valami új gazdasági dolgról. Tisztelettel köszönünk, ahogy a magas küszöbön át bebotlunk a szobába; kívánságaink hasonló szívességgel viszonoztatnak, És azt mondja Oltványi Ferenc gazda e nagy szívességben:

– Egy ablakot pedig tán becsukhatnánk, mer nagy lösz a körösztzél...

A belülről, városról való tanító azt mondja csöndesen:

– Hát már érdemös volt elgyünni.

* * *

Alig pár éve, hogy egy folyóirat, amely azóta immár tímár kézre került, pályázatot hirdetett arra, hogy némely idegen szavakat miképpen lehetne magyarba foglalni. Voltak ott különféle máshonnan való szavak, ott volt köztük a zug, a légvonat, a szélhuzam meg egyéb ilyenféle dolgok. Találgatták aztán a pályázók, hogy mit miként lehetne magyarra fordítani, de bizony a nagy csapáskozás közben csak imitt-amott jutottak jó nyomra. Például a banális-ra az útszéli-ben találták meg a legjobb szavat, pedig bizony az útszéli Jézus Krisztus nem banális, hanem ellenkezőleg, le szokás előtte venni a kalapot. Több ilyen tarka termése volt annak a pályázatnak, amely a cúgra azonban mégsem talált helyes szavat.

Ámbátor Oltványi Ferenc a kérdést a pályázat minden előfeltételei, utófeltételei és egyéb vasmacs-kái nélkül megoldotta, mikor úgy gondolta, hogy a cug igazság szerint nem is cug, hanem keresztzél.

Ha gyalog van is az ember, egy ilyen jó szóért nem kell sajnálni a félórai homokot.

Ami a történetet illeti.

A város múzeumába behalad egy célszerű tanyai ember. Csak olyan egészen, mint a célszerű szegény emberek szoktak lenni. Amint a külső ajtó becsukódik mögötte és a ház tornácos részébe ér, úgy tetszik, mintha a kalapját, amit a fejről leemelt, alázattal vette volna le. Pedig nem igaz: nem alázattal vette le az az ember a kalapját, hanem tisztelettel. Mert olyforma népek ezek a külsők, akik a nagy laposságban házat vertek és abban unokákkal tanyáznak.

– Tanált pénzt hoztam – mondja az ember – ide magukhon. Hogy majd föltekintik. Mer ásás közben tanáltam a földbe. Van még belülle odaki, de csak mert ez éppen ezüst: ezt hoztam be.

– Eladni? – kérdezi a szolgál.

– Nem – mondja megint a célszerű tanyasi ember.
– Csak amúgy...

Jön éppen arra az igazgató és megnézi a pénzt.

– Nem tudom az évszámot megmondani – szól – mert nagyon kopott a pénz. Majd nagyító üvegen kell megnézni. Hanem annyi bizonyos, hogy a Róbert Károly király pénze.

Hallgat kissé a célszerű szegény embör, azután azt mondja.

– Hát mingyárt, aki az árpádházi királyok után való kiráj vót? – ...

Azt kérdi erre az igazgató:

– Hát maga tudja, hogy kik voltak az árpádházi királyok?

A célszerű tanyai ember, anélkül, hogy barna szemében amaz ismert föl villanások történtek volna, anélkül, hogy karját vagy vállát, vagy leginkább a fejét emelte volna: éppen amaz állapotában, hogy azelőtt volt, adta tudtul:

– Kéröm szépen, hát hogyan tudnám?...

Pesti Napló, 1900. január 4.

PUSZTAI HARANGSZÓ

A harang az Isten nyelve, aki ezen által szól az emberekhez. Hétköznapokon reggel, délben, este, ünnepnap azonban többször, mert olyankor az emberek is jobban ráérnek. De a hallgatása is más akkor. Lassan és méltósággal teljesen mondja el ilyenkor, amit akar. Hol misét hirdet, hol vecsernyét, majd meg az Úr-Angyalát. Néha halottat. Öreg halottat és kis halottat. A kis halottakkal könnyebben bánik el, ellenben az öreg halottat hosszan és szomorúan siratja. Az onnan van, mert az öreg halottak lelkének hosszabb ajánlás szükségeltetik. De meg oda tekintély szempontjából is a hosszú harangszó kell. Ha Kutyurkáék kifizia meghalt, elég annyit kiáltozni szét a háztetők fölött: Kutyurka Gáspár, Kutyurka Gáspár, Kutyurka Gáspár, Kutyurka Gáspár. Ellenben meghal, teszem azt, öreg Bíró András (úgyis eleget élt). Akkor más-képp szól a harang, a lélek-csengettyűvel egyetemben: Öreg Bíró András uram möghalt. Adj Neki Uram Isten Örök Nyugalmat. A nagy betűk itt azt mutatják, mikor kettőztetett a harangozó a kötéllel.

Látják, kettőztetni sem tud minden harangozó. Persze, valamennyi kettőztet, ki így, ki úgy: de valósággal kettőztetni csak kevesen tudnak. Pedig ez vele jár azzal, hogy az Isten nyelve szépen szóljon az emberekhez. Hogy megható legyen és ki lehessen belőle tudni, mit mond.

Az öreg Diósi István volt erről nevezetes, akit ma is emlegetnek. Szent életű férfi volt, ott is érte a halál a toronyban Istvánnapi vásárkor. Mert hogy vásár lévén, Tahi Tóth Imre sok bort ivott és ennél fogva újságot olvasott a korcsmában, az újságban olvasott dolgok felháborították a tótok ellen. Az volt az újságban, hogy a tótok izgatnak.

– Embörök! – ordította Tahi Tóth Imre és leütött két üveget az asztról:

– No? – mondták az embörök.

Tahi lesepert még két üveget:

– Üssük agyon a vásznas tótot!

No, aztán ment is ki a nép a piacra, hogy agyonüti a vásznas tótot. Jó, hogy csendőrséget rendezett be a faluba a kegyelmes király, mert másképp agyon is ütik. De a csendörök útjukat állották s ijesztésképp a levegőbe lőttek. No igen, csakhogy a golyó fölment a toronyba s éppen a fején találta Diósi Istvánt, amiből az látható, hogy még az Isten háza sem elég biztosíték a fegyveres hatalmak ellen. (Adj Uram néki örök nyugodalmat.)

Igy állnak a dolgok a faluban. Ahol az állapot mégis csak uras, ott Isten nyelvének szép lakása van. Magas torony. A teteje vörösre festve, afölött egy rézhordón a kereszt. Nagy ám a hordó. Csak alulról látszik kicsinek. Abba beleférne egy ember. Aki szent Demeter éjszakáján arra fölmászna, tudna a madarak nyelvén. (A denevérek kiveendők.) A torony be van meszelve fehérre kívülről s falépcsők vezetnek föl hozzá, de voltaképpen föl is kell menni a harangig, mert leszolgálják a kórushoz. És onnan akkor énekelni is lehet a tanító úrral: „Ez nagy Isten valóban...” És olyankor, midőn a harangot kettőzteti, a hang is kettőztetve száll föl magasra, a tetőkön, föllegeken túl. És meghallgatásra talál bizonyyal.

Nem megvetendő emellett a harangozói állás. A régi római urakkal szólva, inkább első harangozó, mint második bíró legyen a faluban az ember. Mindenek köszöntik. A tisztelendő úrral barátságos viszonyban áll. Ő fejtí nála a bort s ilyenkor piros a harangozó és bámulatosan kettőztet. De zokon ezt senki neki nem veszi, miután egyébként szentéletű, ennek megfelelőleg hosszú fekete selyemkendővel van végig tekerve a nyaka, amely fejének bizonyos méla állást kölcsönöz. De bajusza nincsen kipödörve, ellenben lefelé hajtva, ami teljesen a kegyesség színvonalára emeli.

Így van a falun. Lám egészen más a tanyák között. Biz ott nincsen fehérre meszelt kőtorony, se sok harang. Ne gondolja senki, hogy öt-hat volna. És nem is állanak ünnepies falak között, hanem falábon vannak a tanya mellett s voltaképpen az húzhatná meg a harangot, aki akarja. De nem teszik, mert az idők folyamán szinte öröklött hivatallá vált. Itt a széki közben például az öreg Muha Teréz látja el a népet harangszóval, Nagy, szép, erős ember a Muha Teréz (leánynak keresztelték annak idején, hogy ne vigyék el katonának) s a tanyája mellett áll a harangláb az úton. Onnan szól a környékre szét, messze csendülve az alacsony pusztai házak barna födelei fölött.

Muha is tud kettőztetni. Mikor kapál kint a földön s valaki a családbeliek közül harangoz helyette, a kapálást kettőzteti, persze, míg abba nem hagyja. Mert harangszóra minden munkát abbahagynak. A kalapot leveszik a fejről s a födetlen koponyára tűz a nap. A leányok az acatolás, kukoricatörés közben abbahagyják a dévajkodást. És jön a közön át Felemás Lajosnak, a pusztai vándorkoldusnak a kordéja kenetlenül, mert a nyikorgása hirdeti a lapos mezőkön, hogy jön a Lajos. És ha elhal a nyikorgás, hallható Felemás Lajos éneke a kordéból: Egy nagy fényességben tulajdon Istenség...

Ha pedig ilyenkor Sáb Mihállyal dolgoznak együtt az emberek, messze mennek tőle. Sáb Mihály istentelen, gonosz van benne – mondják az asszonyok. Lehet, bár ezt bizonyosan nem tudni. A való igazság, hogy sokáig oda volt katonának a furvézereknél és erre fölöttébb büszke. Azt mondja, a szekereszkatona a legelső ember a világon. Illés próféta is az volt, mert tüzes szekéren ment fel a mennybe. De Sáb Mihály hiába beszél, nem hallgatnak rá. Sőt, káromló beszédeire keresztet vetnek, mondván:

– Uram, miatta ne érints minket.

Ünnepnap – az valami mesés ünnepnap, Isten szavának akkor szárnyai vannak, nagy, fehér bájos

szárnyai, melyekkel lebeg az ūrben. A fák levelei remegnek. A nagy, karcsú jegenyék bólogatnak a harangszóra: Íme az ūr küldötte. A fehér liliumok kelyhei integetnek és a kutyák nem ugatnak ilyenkor. Ünnepe van, ünnep. Minden szép és fényes. Az égen valódi tisztaság és a nap szelíden tekint le a rónák zöld végételenjére. A galambok tollászkodnak és a dúc csapóajtójára állnak, mert e napon nem bántja az ajtót senki. A füst a kéményekből száll egyenesen föl magasba. Az akác kényesen hunyja össze leveleit. A kocsik zörgése az úton oly ünnepi. Muha Teréz az eperfa alatt ül és fennszóval olvas a családnak a Szent Könyvből:

47. Az Judás az tizenkettőnek egyike eljőve és a nép fegyverekkel és fustelyokkal az népnek vén bírától.

48. Az ki pedig őket elárulá vala, adott vala néki ezt mondván: Valakit én megcsókolok, az az (Jézus), megtartsátoc azt.

Mindenki elszomorodik ezen, a kis második utolsó hangja libegve, zengve száll a mezőkön át.

Esztergomi Közlöny, 1900. március 25.

DERMŐ FERENC PUSKÁJA

Írok egy történetet egy vadászról, egy vadhajkurászó emberről. Vadász az, bár nincs a kalapján kutyaszőrből készült zergeszakáll, sem pedig harminchat zseb nincsen a kabátján. Semmiféle vadcsalogató füttyülői nincsenek neki s mellénye zsebéből hiányzik ama barzsingoló kés, amely tavi ludazásoknál gőzbárkává alakítható. A könyv sincs nála, mely a lelőtt vad mikéntjének és hogyanjának tudományos megállapításait tartalmazza, ő ugyanis ezzel nem törődik, a vadnak pedig lelőtt korában már tökéletesen egyre megy, hogy mit állapít meg róla a tudomány. Ő benne semmiféle különlegességek nincsenek, s ha mégis íme írás van róla, mutatja, hogy érdemes reá.

A kihágási bíró hivatala előtt ácsorog egy csomó ember, panaszosok egyrészt, nagyobb felekezet pedig beidézett, akik valami bajt tettek s most már azért a büntetés következik bírság képében. Jön egy ügy, jön már, lassan peregnek az akták s következik megint új, ezúttal valami vadászati dolog. Valaki vadászott, akinek joga nem volt hozzá, ez pedig baj, mert a szabad természet szabad nyulai is csak azért születnek a világegyetemre, hogy némely embereknek joguk legyen a bőrükhöz, másoknak pedig ne legyen. – Az utóbbi fajtából való az, akit most állítanak elő, de hozzáteendő, hogy veszedelmes ember. Így mondja az erdőőr, aki megfogta s mutatja is a fegyvert, amit elkobzott.

Valami csodálatos eszköz ez. Régi huszár karabélynak a rozsdás csövéhez oda van tákolva egy szintén régi, gyutacsos puska elsütő szerkezete. Rozsdás az is nagyon s a veres színű vasdarabok egyazon frissiben nedves akácrúdból faragott agyban állnak, dróttal kötöttségű hozzá. Nem tarja szeg sehhol sem, csak a jó vastag drót. Maga az ágya szintén szét van repedezve s a durva fadarabot összetartás szempontjából

zsinegkötés veszi körül. Ez az a fegyver, amivel elkö-
vettetett a vadászati kihágás és utána most már csak
várakozással lehet kitekinteni ama férfiú elé, aki ezzel
a fegyverrel dolgozott.

Az ajtó ki is nyílik és kikiáltják: – Dermő Ferenc
itt van?

Az odakint ácsorgók közül szól egy hang:

– Itt!

– Jöjjön be.

Bejön a titkos vadász s akik a szobában néhányan
vannak, meglepve tekintenek reá. Ím, a veszedelmes
jáger, minden vadnak esküdt ellensége: egy félemler.
Valóban csak annak lehet mondani. Szörnyű szeren-
csétlenségen eshetett át valamikor, mert most, ahogy
ott áll a bíró füzetes asztala előtt, csak fél szeme van
neki, csak féllába és féllarja.

Szegényes gúnyjában a bíró elé áll a pusztai fél-
ember, támaszkodván a falábra. Van az arcán valamely
szomorúság, egyébként pedig hallgatja a vádat, amit
ellene emeltek. A védekezést megpróbálja – ő is, mint
a társai szokták, a tagadással. Amint a bíró elmondja
neki, hogy tilos vadászat miatt hívta ítélet elé, síró, pa-
nasz hangon szól:

– Én vadásztam? Hát olyan ember vagyok én? Se
kezem, se lábam, se szömöm... Hát, hogy lehet ilyent
mondai?

– De hiszen tanú van rá – mondja a bíró.

– Nohát, szeretném én látni – feleli a félemler és
fordul a féllában, hogy szétnézessen a szobában a
tanú után.

Nem sokat kell keresgélne a félszemével, mert az
őr előáll és mondja, hogy tetten érte Dermő Ferencet,
amint épp puskázott a nyulakra.

– Én? – dörmögte az ember – én? Hát ismer kend
Istent?

– De nagyon – válaszol az őr. – Hisz éppen egy
lövésre két nyulat lőtt kend.

Ez már igazán csudálatos, hogy ez a darab ember azzal a rossz puskával ilyen eredménnyel vadászik. Egy pillanat alatt az arcát, bármily szomorúnak igyekezne is látszani különben, derü futja át s föl villan rajta a büszkeség. De azért ő csak azt mondotta:

– Én? Én? Ugyan hogy mondhat kend ilyen?

– Hát már hogy ne mondanék – vág vissza amaz. Hisz akkor foglaltam le a kend puskáját.

– Nono... – vélte most Dermó Ferenc és sóhajtván várta, hogy mi következik...

– Mi következett volna? A jegyzőkönyv következett és míg azt felvették volna, hol ide, hol oda topogott, koppantva a padlón a falábal. Közben az almárium mellé tekintett. Ott volt a sarokba támasztva az ő csudálatosan egybeeszkábált fegyvere, azt a tekintete olyan gonddal járta végig, mintha pucolgatná, törülgetné. Hogy vajjon megvan-e még a régi valóságban és ékességben. Hogy nem szenvedett-e csorbát? A fegyver: a rozsdamarta cső s az akácrúd, a drótok és a zsinegek által körülvelt állapotban csak állt ott a sarokban, bár erre a becéző nézésre meg is mozdulhatott volna.

– Jaj bizony – sóhajtott a gazdája, felelve önmagának valamennyi gondolatára – bajos nagyon a szögénynek.

– Bajos, bizony – szólt a bíró – de hát minek vadászott kend, mikor kendnek nem szabad.

– Az ám – felelt a fél ember, sikálva, mint ez már szokásuk nekik, a megmaradt kezével a borostás állat.

– Az ám... De hát kódulni sem szabad... valamiből csak élni köll.

Effajta igazságok, amelyek azok is, meg nem is, egyszerű ajkáról talán sehol sem hangzanak oly gyakran s oly sok meggyőző erővel, mint éppen ebben a szobában, amaz asztal előtt, amelyen a vaskeresztre feszítve áll a rézből való Jézus. Azt mondja neki a bíró:

– Köll, de nem abból, ami tilos.

– Nem vöttem el senkitől semmit, – védekezik az ember – ami hogy az övé volt.

Hiábavaló azonban a beszéd. Készül a jegyzőkönyv s amint teljesen kész volna, az ítélet következik.

– Tíz forint bírság.

A falábú meglepetten néz a bíróra és féloldalt hajtja a fejét, hogy jobban halljon.

– Mennyi? – kérdezi.

– Tíz forint.

Megcsóválja a fejét és szomorúan tekint maga elé.

– Ez sok pénz – mondja – a szögénynek.

– Kifizeti kend, vagy leüli? – kérdezi a bíró.

Az ember ezen egy ideig gondolkozik. Leülni könnyebb volna, de börtönt nem járt embernek nagyon furcsa az. A szabadság szeretete ilyenkor nagyon megnyilatkozik, továbbá a szégyen is csak valami. – Így hát a belsőzsebbe nyúl s előveszi a tárcát. A félkezével és a fogaival kinyitja, s az asztalra tévén, kihúz belőle két ötöst. Nem is igen maradt abban több.

– Ehol van ni – mondja. – Inkább csak mégis kifizetem.

A pénzt átveszik s nyugtát adnak róla, amit a tárcájába tesz el Dermő Ferenc, bár egyáltalán nem érti, hogy mi szüksége van neki arra. Azután azt mondja:

– Most már möhetők. Hát kéröm vissza a puskámat.

– Micsodát? – kérdezik tőle csodálkozva.

– Hát a puskámat – ismétli Dermő Ferenc.

– Ohó, – felel vissza a bíró – abból ugyan nem kap kend. Azzal nem lő több nyulat, mert az itt marad. Majd elárverezik.

Az eleven kétségbeesést most meg lehetne festeni a félszemű, félkezű, fél lábú Dermő Ferenc képében. Hát lehetséges ez? Én uram teremtőm! Hisz a puska nem vétett semmit. Ő vétett csak (ha igaz) s ő pénzzel megváltotta a vétkét. De hát a szegény puska, a drótos zsineges fegyver az övé s lám elvették. Hát jól van ez? És még ilyesmik is történnek a világban.

– Csakugyan? – kérdezte leverten. – Csakugyan elvöszik?

– El, feleli a bíró – mert az a törvény.

– Akkor hát – véli Dermő – inkább kiültem volna a büntetést.

De most már késő. Megfordul hát és lassan halad az ajtó felé. Falába szomorúan kopog és a kabátja üres ujjja is, amelyből hiányzik a belevaló kar, szomorúan lóg ide-oda. Kevés hűja, hogy sírva nem fakad az ember.

– Hát elmöhetők most már koldulni – mormogja s az ajtóhoz érvén, abba jól beleüti a fejét, mivel ők rendszerint kifelé nyíló ajtókhöz vannak szokva. Kinyitván mégis, eltűnik mögötte az elhagyott pusztai ember, hogy talán soha többé ne lássuk és elfelejsük.

Azonban nem. Mert bár el is feledtük a dolgot, mégis csak van benne újabb történet. Ez a pénzügyes indul ki. A napokban ott látok egy fegyvert, amely igen ismerős. Akácfarúd az agya, zsineggel kötözve, a rozsdás csöve pedig dróttal igazítva reá. Nini, ez a Dermő Ferenc puskája. Csakugyan az, a cédulán, ami rajta lóg, ott a neve.

– Hát ez hogy került ide hozzátok?

– Ez? Úgy, ahogy a többi. Bíróságot fizet a gazdája.

– Fizetett már a kihágási bírónál tíz forintot.

– Hja, az más – mondja az én pénzügyőr barátom.

– Itt is fizet még, mert nem váltotta be adózásra a fegyverét és vadászott, pedig nem váltott vadászjegyet.

– Igen? Aztán mennyit?

– Az egyikért tíz forintot, a másikért húszat.

Tíz meg húsz az harminc, meg tíz az negyven. Az ördög hinné, hogy ennyi bőrt le lehet húzni két nyúlról...

Nagyvárad, 1900. június 21.

BÖRTÖNÖK ÉS BÖRTÖNANYAGOK

Ami az áristomot illeti, katonáéknál van belőle egynéhány, úgy, hogy lehet akár válogatni is: ki melyiket szereti jobban. A kaszárnya áristom bizonyosan a legkellemesebb s vele egy kategóriában van a tábori áristom is. Nincs vele semmi nagy baj, csak éppen otthon kell maradni. A harcos férfi nem sétálhat ki a városba, nem találkozhat választott hölgyével, s ha éppen otthon fekszik az ezred, nem járhat haza vacsorázni a szülei házhoz. Ellenben teljes joga és kötelessége, hogy a gyakorlatokra azért elmenjen, a szolgálatból is kivegye a részét s mikor a parancskiadás után a többi elszéled, füttyülhet a cűg-szoba szalmazsákjainak annyit, amennyi csak neki tetszik. Késő délután vagy estefelé ami énekszó kihallatszik a kaszárnya ablakán, az legtöbbsnyire ilyen internált hadfiak munkája. Nem is kellemetlen sor ez a kis pihenés, csak mikor az őrségen a kaszárnyaudvarban megszólal a trombita, figyelnek a szavára az áristáncok. Mert ha azt fűjja: hátra, csak csendesen hátra, szóval mikor valamely rückwärtskonzentrirung-íze van a duda szavának, akkor kezd öltözködni a fogoly. Akkor sebtében ugyanolyan módon felöltözik, mint azon társai voltak, akik a városba mentek. Így elkészülvén a kimenő – adjusztirungban jelentkezik az ügyeletes tisztnél, ki a naposkápplár által odavitt könyvből meggyőződik a személyazonosságról. Ez megtörténvén, megint visszamegy a szobába, leveti a kimenő-ruhát s füttyüli tovább a szalmazsákoknak a nótát ott, ahol abba hagyta. Ez kellemes és fejleszti a zenei érzéket.

Már egészen más hivatal az az áristom, amelyet erősített áristomnak is szokás nevezni. Az már egy egészen különálló hely és az benne a gyönyörűség, hogy csak egy nap vasalják az embert, másnap nem. Minden második napon nincsen vasalás, de hogy valamiképpen el ne bízsa magát az illető, ilyenkor meg

nem kap enni, csak kenyeret. De hiszen ez nem nagy baj, mert sok ember van a világon, akinek áristom nélkül sincsen kenyere (s nem mindenki oly boldog, mint a Csillagbörtön rabjai, akiknek nagyobb étkezési pénzüik van, mint az országot szolgáló katonának).

Szép az, mikor a káplár úr déltájban halad az áristom felé ama férfúval, aki majd lesz ülendő egy vagy két hetet. A férfú egy pokrócot visz magával s egy vászontarisznyában nevezetesebb tárgyakat, mint fésűt, kefét s efféléket. Amellett viszi a karján gyöngéd szeretettel a vasakat, miket kiadás előtt jól megvizsgált az őrmester úr, hogy a závár rendes-e s jól forog-e a kulcs a lakatban. Ez fontos dolog, miután ezen vasak segítségével köttetik a derék fiú keze a lábához, nem sok időre, mindössze hat óra hosszára s nem mindig, csak minden másodnapon. S nem is lehet tévedni benne, hogy mikor jönnek ezek a kellemes órák, mert a cédulán, amit a rabról az őrmester kiállít, szépen sorjában föl van emlegetve, mely napokon jár neki a böjt s mely napokon a vas. A számítás oly egyszerű, hogy lehetetlen eltéveszteni. Bámulva nézi a kaszárnyaudvaron az áristom felé való ezen fölszerelt haladást az újonc s a baka, feléje zörgetvén a vasakkal, így tanítja:

– Ládd fiam, így jár az, aki röggel nem akarja möginni a kávé.

Borzalommal nézi ezt a regruta s bár szólni nem mer, szent fogadást tesz magában, hogy sohasem fog a kávéivás ellen tiltakozni soha...

Ne is, fiatal katona barátom, mert íme akkor így jársz. De lehet, hogy még különben is. Mert van ugyan közönséges áristom is, ahol nincsen vas és böjt, de az teljesen elfelejtett büntető eszköz: oly szelíd, hogy nem érdemes alkalmazni. Ott csak az a büntetés erősebb oldala, hogy fele fizetésre szorul a baka: három krajcárt kap naponta hat krajcár helyett. Hanem van más, az sokkal szebb. Ez az úgynevezett egyes, mely jó hús helyiség, miután ablakait táblákkal elzárják s

kellemes sötétségben tölti heteit a vén csont, aki valamely módon érdemessé vált erre a kitüntetésre. Télien a hidegben, igen csinos ordítások hallatszanak ki e magánlakásból, amely csak fokozódik, ha például nem böjtös napokon elfelejti a napos káplár leküldeni a délebédet, vagy esetleg ama reggeli feketekávé, amelyet oly kitűnően tud megfőzetni a manipuláns őrmester úr. Biz az inkább nem kávé, mint keve, de hát hol van a világon gazdasszony, aki fejenkint ötnegyed krajcárból rendes fekete kávé bírna főzni? Pedig ott nem adnak több pénzt rá.

Ez azonban mind csak házi fenyíték. Mint ahogy a családapák a sarokba állítják a gyereket, ha nem jót cselekedett. Nem aljas azért az az ember, mert a börtönben ül. Lehet csak, hogy a fegyvere nem volt tiszta, lehet, hogy a takaródó elfűvése után tíz perccel érkezett a kaszárnyakapuhoz, lehet, hogy dobos létere nem verte ki a rendes taktust (nemigen szokott kronométer-órájuk lenni), lehet, hogy prádérukkoláskor valamely kabátgomb nem volt oly fényes, hogy meglátszott volna benne az egész regiment. Vagy feleselt a legény a káplárral, vagy visszabeszélt a sorból, ámbár ezen utóbbi kedvteléssel már másfajta gyönyörűségek is szoktak járni. A kikötés...

Igen szép neve van. Az ember azt hinné, hogy valami hajó köt ki a parthoz, pedig nem úgy van, hanem embert kötnek ki. Most megint azt lehetne hinni, hogy odakötik az embert valamely karóhoz, s ez az egész. Két óra hosszat egy karóhoz odakötve nem volna valami nagy büntetés, de nem így van ez sem. Nem kikötés az, hanem megkötés, illetve fölkötés, Anbinden a hivatalos neve. Van a falban egy embermagasságú formán egy vaskarika. A delikvens ez alá áll. A két karját szíjjal hátrakötik egymáshoz. A szíj végét behúzzák a karikába s így kezdik fölfelé húzni a két hátrakötött kart. A vállban ropognak a csontok, a két kar egyre följebb húzódik, a delikvens emelkedik

fölfelé, pipiskedik, míg utoljára csak lábujjhegyen áll. A végrehajtó, leginkább a szolgálatvezető altiszt, most megerősíti a szíjat s a kikötött ember ebben az állapotban marad két óra hosszáig. Eleinte csak megvan valahogy. A két kar nagyon húzza fölfelé, hát egyre pipiskedik. Hanem azután a lábujjhegye nem sokáig bírja a testet, az ember előredől s most már a két főlhúzott karjánál fogva lóg. Ezt a mulatságot egész életén át nem felejtí el, akivel megesett, de még az sem, aki csak látta máson megesni.

A mell kidülled, az egész test képtelen, rendkívül visszatetsző állásba jut. Lassanként kezd verejtékezni a delikvens, a homlokáról nagy cseppek hullanak a földre, mint kövér eső. Szörnyű fájdalmában megereednek azután a könnyei is. A szemek úgy megnőnek, mintha helyükből ki akarnának ugrani. Következik a hörgés, az ajak túrni kezdi a tajtékot, a kikötött szörnyű, iszonyatos káromkodásra fakad. A fájdalom miatt szinte esztét veszti, átkozódva ordít, végül böög állati hangokon. A kaszárnya legénységi szobáin sutogva, félve, mint valamely kísértet szalad át a hír:

– A tizenháromnál kikötés van...

A második óra második felében a legtöbb esetben úgy lóg a test, mint élettelen, s a szigorú büntetés végével úgy esik össze, mintha halott volna. Volt eset rá, hogy a szíjról és a karikáról való leoldás pillanatában úgy vágódott el a kikötött, hogy súlyos sebesültre törte össze magát és azonnal kórházba kellett vinni. Rettenetes büntetés ez, de az is bizonyos, hogy rettenetes izomzatú ember, aki minden nagyobb baj nélkül kiállja. Örülni alighanem ő sem örül neki, nyög is egy kicsit a szíjon, káromkodgat és ordítogtat is, de a két óra leteltével nyugodtan megy vissza a szobájába az ágyához s folytatja ott, ahol abba hagyta a csizmapucolást. A szörnyű büntetéshez szörnyű emberek is vannak. Közkatonák, a megtestesült eleven dac képviselői, amellet, hogy minden bűnök rossza-

sága bennük vagyon. Mikor Bécsben jártunk, a hadkiegészítő kerület nem bírt elegendő újoncot szállítani az ezrednek, mert a kerület egy darabját egy újonnan alakított ezredhez elvették. Egy más oláh ezred adott aztán újoncot, amelynél volt fölösleg, hogy kilegyen a létszám. Egy ezred sem adja ilyenkor oda a legényei elejét, hanem az utolját s kaptunk is néhány gyámoltalan fickót. Volt köztük egy eloláhosodott magyar, Kerekes nevű, abban csodálatos sok dac, furfang és méreg lakott. Ha megunta a gyakorlatot, megállt s azt mondta, hogy ő már tovább nem csinálja, mert neki elég volt. Az altiszt megszidta érte, Kerekes meg szó nélkül hozzá vágta a puskát. Ha megunta a szolgálatot, megszökött. Többször megugrott, de nem sokáig mehetett, negyed-ötöd napra kézrekerült, mikor aztán a börtönbe dugták. Épp ott időzött egyszer, mikor a dandár-tábornok szemlét tartott s a börtönt is megnézte.

- Miért vagy itt? – kérdezte tőle.
- Mert megszöktem – felelte Kerekes.
- Van-e valami panaszod?
- Van, – mondja Kerekes – öt nap óta nem kaptam egy falat kenyeret sem.

A válasza nagy elképedés és természetesen szigorú vizsgálat következett épp e sorok írója ellen, mert nekem állt kötelességemben akkor, hogy a rabkatonára rendesen megkapja a kenyerét. Meg is kapta rendesen, de azt ugyan Kerekes konok tagadása mellett hiába beszéltem volna, ha egyébként nem lettem volna olyan elővigyázatos, hogy a kenyérilletményét írásos elismervény ellenében küldtem el neki. Ha ez nincs meg, úgy lehet, valami súlyos büntetésbe juttathatott volna hazudozásával a rosszlelkű ember.

Volt egy másik közvitézünk Novibazárban, valami Demeter nevű, annál öregkutyakedvűbb, elkese-redettebb, rosszabb ember nem igen akadt abban a határban. Csalt is, lopott is. A lopást nagyon szigo-

rúan veszik, de nem is lehet másként. A katonának nincs szekrénye, vagy külön szobája, amit elzárhatna más elől s így szegényes, apró holmijai mindig ki vannak téve az ellopás veszedelmének, ha tolvaj van a bajtársak között. Ez alapon aztán egy elcsent kenőkeféért (aminek három krajcár az ára) egészen rendes félesztendei börtönöket osztogat a haditörvényszék. Demeternek az ilyesmiből szépen kijutott, abban az időben volt már valami huszonnyolc büntetése. Nagyon emlékszem rá, mert ahányszor újabb vád alá került, mindig le kellett írni a büntetéseinek egész litániáját, amely nem fért rá a nagyíves papír három oldalára. Ez okból, ha Demeter valami csínyt tett, első sorban én ijedtem meg, hogy no most már fél napig megint irkálhatom a bajtárs úr vitézi tetteit. Jön haza egyszer a plevljei fogházból, ahol megint három hónapig lakott s a századnál a papírosaival jelentkeznie kellett, éppen nálam. Bejön a szobába, se kopogás, se tisztelgés, se semmi, csak ledobja a papírt az asztalra s azt mondja:

– Ehun-e, te gyíkfejű...

Abban a szakaszban, ahova beosztódott, nagy elkeseredés támadt arra a hírre, hogy hazajött a Demeter. (Ugyan hogy nem tudott elpusztulni a sziklába vágott plevljei börtönben?) Az ilyenfajta rossz ember egy igen kellemetlen szolgálatot ró a legénységre: az ordonánc-szolgálatot. Ez abban áll, hogy a rossz emberre két legény állandóan fölügyelni tartozik s legalább egyiküknek folyton vele kell menni, bármit csinál az s bármerre megy. Emberünket a kihallgatáson mindennap hivatalos formában „veszik át” huszonnégy órai őrizetre. Ez persze nem kellemes, mert az őrzők épp oly rabok, mint akit őriznek. A tisztelt társasággal amúgy is volt elég baj. Az ezrednél az a furcsa szokás járta, hogy a rossz embereket innen hazulról büntetésből leküldték a novibazári zászlóaljhoz. Volt is ott brigádáristomot lakott ember és degradált altiszt szépen, akiket a transport hozott a fönti elv alapján.

Úgyannyira, hogy a sok „tráncport” miatt panasz is ment a fölöttes hatósághoz, hogy ezen az exponált helyen komoly esetben bajos lesz dolgozni, ha ilyen megbízhatatlan elemekkel keverik a legénységet. Szóval hát nagy volt az elkeseredés Demeter úr ellen és a szakaszban komoly szóval is fogadta a káplár, egy nagyszakállú mogorva kis ember. Elmondta neki, hogy elég volt már a csínyekből, viselje magát jól és ne szenvedtesse a legénységet, mert aztán magára vessen, ha egyszer úgy megpokrócozzák, hogy lepedőben viszik a maródiházba. Szótalan hallgatta a beszédet Demeter és azt felelte rá:

– Nem lösz énvelem már sönkinek se baja káplár úr, nem csinállok én már sömmit. Csak még egyet akarok.

– Mit?

– Agyon akarom löni a kapitányt.

A szó tiszta értelmében vett katonaeMBER volt a kapitányunk, pontos és szigorú, azonban szerfölött igazságos magyar férfi, most a budapesti ezred ezredese. Szigorúságát az a kilencvenhét nap is bizonyítja, amit én kaptam tőle büntetés gyanánt, igazságosságát pedig az a beismerésem, hogy ahányszor megbüntett (kimaradások, kotnyeleskedések miatt), mindig teljes igaza volt. Demeter szavára nagy fölháborodás támadt, mert az „öreg”-et igen szerette a legénység s a kapitány csakhamar meg is tudta, hogy mit tervez ellene ez a rosszlelkű.

Az utánnaVALÓ reggelek egyikén a rendes raporton ott áll Demeter is az órdonáncaival, akik azt jelentették, hogy átveszik a fölötte való fölügyeletet. A kapitány odamegy Demeterhez s azt mondja neki:

– Hallom, Demeter, hogy maga agyon akar engem löni?

Demeter állja a haptákat és nem szól semmit.

Hát – mondja tovább a kapitány – agyonlőhet, ha bír. De nagyon ajánlom, hogy jól célozzon, pedig

maga nem valami híres lövő. Mert ha nem bír úgy meglőni, hogy azonnal meghaljak, akkor maga hal meg azonnal.

A rövid beszédre semmit sem szólt Demeter (azt is lassan mondta). De annyi bizonyos, hogy a tervét nem hajtotta végre, sőt megjavult az ember. Annyira megjavult, hogy rövid idő múltán megszüntették mellette az ordonánc-szolgálatot s ideje letelvén, haza is küldték. A polgári börtönökben is szükség van az emberre.

Nagyvárad, 1900. július 15.

SZEDIK A BORT

Érik a szőlő és esténként röpdös a buhimbogár. Szól a szárnya, mikor vaktában ide-oda csapódik a testes fekete állat. Ez az, amelyről Arany mondta, hogy „neki megy a falnak, nagyot koppan akkor, azután elhallgat.” Biz az koppan igen nagyot, de oda se néz neki. Ha magunkfajta ember szaladás közben úgy vágná a falba a fejét, mint a buhimbogár az övét, bizonyosan vacsorán érné Pilátust. A bogárnak azonban másforma feje van s ha a fal tövébe pottyan, rövid elmélkedés után újra folytatja a röpködést. Meg van kergülve ezen időben minden ilyen apró, levegőbeli állat. Talán, mert hogy itt az ősz s már most kevés idejük marad az életre. Ami még csak él, minden előbújik s délutánonként vagy napáldozat táján olyan rovar-táncok vannak az aranyszín levegőben, a falombok alatt, hogy ember legyen az, akinek tele nem megy a szeme muslincával.

Az idő hozza ezt magával, ez a csodálatos idő, amely ím a nyár derekát mutatja most is, az októberben. Egészen meleg van, pedig más időben ilyenkor már borzongat a köd és ver a csatakos eső. A békai nép nem tudom, hogy él meg ebben a száraz és meleg világban. Még a dicső országút azon része is, amelyet eddig nyár közepén is pocsolya gyanánt tiszteltünk, az is kiszáradt. A semlyékben pedig tavaszias kedvük van a tehéneknek: e szelíd nagy testek birkózásokba fognak. Szarvaik csattognak, amint egymásnak mennek s az apró rozsdaszín borjúk bőgve nézik, hogy anyjaik milyen violenciába keveredtek. No, de egy jó botot közéjük hajítván, csak elcsendesülnek a tehénfélék, mert a csendes állatoknál nem szokásos a tartós harag. Ami pedig a kutyát illeti, a kutyát e ritka őszi forróságokban úgy elállta a meleg, hogy bevonult a házába s egész napon át nem mutatkozott. Kötelességének ilyen elhanyagolásáért büntetésből megvonták

tőle a lakáskedvezményt, s láncá karóját olyan helyen verték le a földre, ahonnan a házáig el nem ér. Próbálta, de nem bírt odáig jutni. Félnapig állta az erős, árnyéktalan meleget a kutya tanácstalanul, de félnap múlva megjött az esze. Fölkaparta az udvar szikföldjét s alatta a homokban hosszú barlangot ásott, olyan hosszút, mint éppen ő maga. Nézik egyszer az udvart: hát nincs kutya. Keresik, hogy bizonyosan elszakította a láncát s csak azután látják, hogy bent szunnyad a földalatti börtönben az alattomos. Az ősembernek sem igen lehetett külön barlangja, mint neki van.

...A szőlő érik és reménykedve mondják a gazdák, hogy valami finom jó bor lesz az idén. A szüretet húzzák és halasztják, hogy a nap csak minél tovább melegítse a bogyókat. Melegek is, oly melegek, hogy a tőkéről leszakított fűrt nem megevéésre való, mert szinte langyos a leve. Bár az idén, ami ritkaság, a levelek szépen megmaradtak, olyanok, mint nyáron. Pedig az idő itt van már, mikor sárgul a falevél, piroslik a kecskerágó és rozsdásra barnul a szőlő levele. De most ennek is más játéka van: zöldek és olyan különféle zöldek, hogy csoda.

– Nincsen piktor, aki mög bírná fösteni – véli a kapás.

E férfiú most igen nagy munkálatba van fogva. Színben, pincében csupa döngés hallatszik. Kis kalapáccsal, nagy kalapáccsal halad erre meg arra, már mikor halad, mert gyakran megáll az udvaron és vakarja a fejét. Ez akkor van, mikor nem tudja, hova tette le a szerszámját. Ez esetben nem nagyon keresgél, hanem más dologba kezd, amelyhez a hiányzó szerszám nem szükséges. Ami pedig a szerszámot illeti, az „majd mögkerül magamagátul”, ami igaz is. Ha megkerül, fölemeli a szerszámot és büszkén mondja:

– No ehun-e! Mögvan. Nincs itt elveszve sömmi, csak el van néha tévedve.

Ilyen igazságok között kerülnek föl az udvarra a hordók, amelyeket rendbe kell szedni. A szín elveszti

eddiggi jellegét s felölti a komolyabb prësház nevet. Csöbrök mosatnak, a nagy mustos kádakba emberrel szállanak le létrán, mint valamely bányába és keményen söprik és tisztogatják s egyikben meg is találják a kalapács új kalapját, amely tavaly óta „tűnőben volt”. (Nincs itt elveszve sömmi, csak el van néha tévedve.) Így halad egyre a munka, miközben a szőlő egyre jobban érik, minélfogva egyre jobban is lopják. Éjszakákon át szigorú őrjáratok vannak, a puska puffan, hol itt, hol ott. A puska most általában szolgáltat teljesít, nappal is puffog a varjak ellen, amelyek szintén mostanában szüretelnek: hordják a diófákról a termést.

Vasárnap reggel a csárdánál, ahol a napszámosfogadások börzéje van, már kezdenek az árak emelkedni. Egy ideig szükség lesz a munkás kezére s ők ennek a tudatában emelik az árakat. Ellene nem szól senki semmit, mert ez a dolog rendes rendje. Mert utána majd jön a tél, s kénytelen pihenő: a szüret vidámságával becsukódik a kenyeres bolt.

A korcsmánál már publikálják mindenkinek, akit csak illet, hogy ez meg az az ember csütörtöktől kezdve már „szödi a bort”. Hát akinek van, viheti, fizetik készpénzzel, literje ára ennyi, meg ennyi. Egyik többet ígér, másik kevesebbet, de hozzáteszi, hogy az ő mértéke becsületes mérték. A gazdák ezt tudomásul veszik és szomorúsággal fogadják. Nagyon alacsony ára lesz a bornak, pedig talán még sohasem volt ilyen jó. Mikor járt vajon ilyen nap rá, úgy-e, embörök? Némelyik mérges is, káromkodik.

– Tavaj jó ára vót, – mondja – de nem termött sömmi. Az idén mögattam a munkáját, hát most mög ilyen az ára.

Pedig el kell adniok, ha akarják, ha nem, a szőlőt mindjárt, ahogy leszédtek. Némelyiknek nincsen edényféléje a rendes szürethez, a másíknak volna, de annak meg olyan kevés termett, hogy nem érdemes

bajlódni vele. Azután a pince is hiányzik. Paraszti tanyákon csak ahol régi öreg szőlő, szokott egyúttal pince is lenni; ami apróbb szőlő vétel vagy jussolás útján a gazdához jut, annak ugyan nem ásnak pincét. Hanem így adják el a termést, a „borszödés” alkalmával. Mert akinek van pincéje, az nemcsak a maga szőlőjét szüreteli le, hanem megveszi a más termését is. A szőlőt itt leszedik, hordókba rakják s elviszik kocsin a szedő udvarára. Ott megvizsgálják, hogy nincs-e víz alatta. Ha rendben van, összetörik az egészet a csu-miszolórúddal, amikor aztán már liter számra lehet mérni. A legtöbb kisgazda így adja el a szüreti termést. Nincs vele bajuk, nem jár a nyakukra a boragár, legföljebb itt-ott becsapják őket, ha a szedő nem hiteles mértékkel mér. Ezen nem pörlekednek, nem lár-máznak, hanem ha kitapasztalták a dolgot, csöndes fogadást tesznek magukban, hogy ahhoz a szedőhöz többé nem mennek. És nem is mennek, ha a szedő akár a feje tetejére áll is. A kartell áll. Hogy együttesen határozták-e így, hogy talán már a télen megbeszél-ték-e: nem tudni. Csak annyi bizonyos, hogy betartják más esetekben is. Történt például egy új birtokossal, hogy napszámosaival nem jól bánt. Megadta a rendes napszámot, a rendes ételt, csak a rendes szót nem adta meg. Lár-mázott rájuk s föl-hordta apjuk, anyjuk emlé-két. A napszámosok hallgattak, dolgoztak szombat délig (a délután már az ünnephez tartozik) kikapták a napszámot s elköszöntek. De vasárnap reggel hiába akart munkást fogadni a jövő heti dologra a gazda: az egész környéken nem akadt ember, aki ment volna. Egy éjszaka megcsinálták a kartellt.

– Nem érünk rá – mondta az egyik. – Dolog van otthon is.

– Én már másfelé álltam – szólt a másik.

Egyebet sem mondtak, csak szó-talan összenéztek, mikor látták, hogy a gazda kocsival kénytelen hozatni más határból munkásokat.

Gyalogos emberek haladtak az udvarba befelé.

– Adjon Isten.

– Adjon Isten.

Az elül levő ember piszkálja a homokot az ostora nyelvével.

– No, mi járatban vannak?

– Nem ögyébben – mondja az ember, – hanem hogy maguk szödik-e?

– Hát majd úgy csütörtöktől kezdve.

– Nono – véli az ember, – hát jól van. Mert neköm vóna edényöm, de nem bajlódok vele, úgyis kevés termett.

Ez annyit jelent, hogy ő nincsen kényszerülve minden árban eladni a termést.

– Hej pedig – mondja a kapás ugyanezen észjárás folytatásaképp – a csárdánál nagyon keveset ígértek a szedők. Úgy hirdették, hogy literje öt krajcár.

Megleپve néznek egymásra az emberek, mert ez az ár csakugyan alacsony. Az ostornyél izgatottan turkálja a homokot.

– Öt krajcár! – ismétlik csodálkozva.

– De nem marad az annyiban – hallatszik a vigasztalás – valamivel majd csak javul.

– Hát persze, persze – mondják – nem löhet az: öt krajcár...

– Egy előbbre lépvén szól:

– Hanem majd úgy lösz, hogy amire az *ára szakad*.

– A többiek egyértelműleg igenelnek:

– Nono. Amire az ára szakad.

Ez azt jelenti, hogy amiben az ár legvégül, a kereslet meg a kínálat szabályai szerint, magamagától megállapodik. Hogy az lesz az igazi ár. Nincsen hát mit alkudni.

– Amennyit másutt annak – beszél a kapás – itt is mögkapik kendtök.

Ebbe mindnyájan bele is nyugodnak és elköszön-
vén haladnak hazafelé az emberek. A szőlő sarkán
még egy kis tanácskozásra megállnak és meggyűjtják
a pipákat is. Tovább most már aztán nem is mutat-
koznak, csak a mondott napon, mikor már kocsikkal
állnak a tanya elé. A kocsikon hordók, azokban a kurta
kis szüretnek eredménye, a szőlő. Amelyik kocsin nincs
hordó, az dorozsmai kún tanyákról való, mert a kún
nem hordóban hozza a szőlőt, hanem gyékényen.
Kún és magyar közt levő különbség ma már mindös-
sze csak ennyi van.

Pesti Hirlap, 1900. október 9.

EGY SZOCIALISTA NAP

Nyáron mifelénk még a divatja idejében sem érték rá az emberek arra, hogy cucilista gyűléseket csináljanak. Olyankor dolgozni kell: tavasszal, ősszel nem különben. (Ez talán másfelé is így volna, ha másfelé is a nép keze alá volna adva hetvenezer hold földecske.) Hanem télen már a városi lakos nép közül némely rész jobban ráért a mulatságra annak idején. A parti munkásnak nem akadt dolga a vízen, a kubikusok is itthon szoktak arányosan tartózkodni olyankor: hát csak úgy inkább tárgyaltak a dolgok felől. Nem most volt ez: öt-hat év előtt. A környéken járta a szocializmus, Vásárhelyen a földet osztották és kivették a főkapitány szájából a pipát. Az élőködő agitátorság járt-kelt s élte a népet, míg ebrudon ki nem vetették. De még akkor jelesül tisztelték a kódorgókat: ide belőlük munkátlan, fiatal és kócos mesterlegények jutottak, akiket a tulajdon osztályuk már kitessekelt. Nagy kalapot viseltek, piros nyakkendőt, szivaroztak, iszogáltak? Húsz-harminc év előtt jégveréses nyarakon mint garabonciás diákot szalajtotta volna meg az ilyen madárijesztő-forma hitványka legényt a föld népe, de most tetszettek egy ideig, mert a „nagy cél” érdekében összekalapozott pénzért cserébe szóval tartották a népet. Mint ahogy szemmeltartja azt a madarat, aki a szemivel néz rá. No de mindegy; az ifiurak itt voltak s egy ideig a bormérésekben tárgyalták a helyzetet, mígnem aztán oda lyukadtak ki, hogy nyilvános népgyűlést kell tartani.

Ezt meg is rendezték annak módja szerint. Kihirdették, bejelentették, szóval eleget tettek a törvénynek is, mert a vállalkozó ifjak ismerték a törvény idevágó rendeleteit. De a másfajta törvényekkel nemigen törődtek, mert az egyiket, aki már előzőleg is ülte sikasztásért a Csillagbörtönt, bekívánta újból a királyi ügyész. A gyűlés előtt való nap a rendőrség letartóz-

tatta s mire fölvirradt volna tanácskozásra a napfény, a szónok hijjával voltak a gyülekezők.

Ebből aztán éktelen harag támadt. A hatalom elfogta a szónokot! Ki fog mostmár délután szavalni? Vasárnap reggelén volt ez, az emberek ünnepeltek, ki borban, ki pálinkában s végezetül úgy történt, hogy nagy tömeg vonult a városháza elé: adják elő a szónok urat. Nem adták, nem is adhatták, mert hiszen ott sem volt már. A nagy tömeg ember elkeseredett és arra a határozatra jutott, hogy betörnek a városházára s kiszabadítják a foglyot. Szép példakép ott volt előttük a vásárhelyi eset. Öklök emelkedtek fenyegetően az ablakok felé. A városháza kapuit hirtelen becsukták, a lépcsőkön berohanókat kituszkolták a térre. A rendőri folyosókon nyugtalanság mutatkozott, egy csapat ember fegyverbe állt, a puskák úgy lógtak a vállukon, mint fináncokén szokott. Egyik kisebb kapun egyegy biztos kiment a néphez, hogy szót értsen vele, de rá sem hallgattak. Öreg, még a Ráday idejéből való rendőrtiszt is kiment közénk, akit minden gyerek ismer, hogy hát mi lesz, emberek, ésszel éljünk, ne lármával – de lezúgták. Az öregúr elkeseredve és elfehéredve tért vissza, hogy mi világ ez már, amelyen az ő szava sem fog? Az ám. Egy emeleti ablakból néztem a jelenetet s tűnődtem rajta, a mi népünk-e ez? Nem, nem, dehog. A háromszáz főnyi tömegben volt mindenféle közönség, gyerek is, asszony is, az elején állók pedig a kezeiket rázogatták és kiabáltak.

De mindemellett nem volt semmi ijesztő formája a dolognak. Színpadon az ilyesmit szebben tudják csinálni. A helyzet komolytalanságát növelte, hogy ugyanazon a téren, ahol ez a lármás csapat állt, tőle alig harminc lépés távolságra a korzón nyugodtan sétált föl-alá a város ünneplő népe, a katonabanda pedig muzsikált neki. S észre sem vették az egészet. Még azt sem, mikor a telefonon odarendelt lovasszázad fölállt a városháza sarkán. Ekkorra öt-hat darabont ki

is ment a kiskapun és ki is szorították a népet a kis virágos kertek sarkáig. Ezután pedig kijött a rendőrbíró, meg többen kijöttünk. Jó nagy ember a rendőrbíró, ha vasutas volnék, egy jegy árában nem vinném el, mert belőle három közepes rendőrbíró is kitelne. Fölszólította a népet oszlásra. Ennek különféle fokozatai vannak. A vásárhelyi városháza ostromakor az odavaló rendőrök így szólították fel a népet: – Osszadjunk, osszadjunk emberek, mert gyün a főkapitány úr! – No, az emberek azért nem oszlottak. Már hogy itt, a jelen esetnél, mit beszélt a rendőrbíró, nem tudhatom, mert lehetőszen nagy volt a zajgás s azonfelül csinnadrattázott a katonabanda a kis virágoskert túlsó végén. Egymással ellenkező dolgoknak oly furcsa találkozása ez, hogy senki beszédére le nem merném írni, ha nem láttam volna. Mindez azonban egészen természetesnek látszott, bár hiszen annak is kellett látszania, mikor csakugyan az volt. Mondja a rendőrbíró a népnek, hogy menjenek haza, azok meg kiabálnak vissza. Nem hallottam, csak láttam. Azt a régi igazságot is láttam, hogy az ilyen tömegnél az előkelőbb soh' sincs elől, az csak hátulról kiabál, ordít s nyomja előre az első sorokba kerülteket. Jobb ott hátul, onnan könnyebb szaladni. Kiszakít egyet az első sorból a rendőrbíró a kabátja asztrakán gallérjánál fogva s mint apró gyermeket lódítja a városháza felé.

Ami moraj ebben a pillanatban fölhangzik, azt már itt jobban csinálták, mint a színpadon. Az izgalomnak és dühnek rekedt lármája:

– Ne engedd!

S a hátsó sorok, ahol vitézkedni könnyű, az első sorokat benyomták félközépig. De ugyanekkor leeresztette kardját a lovaskapitány s a huszárszázad hirtelen átfutván a tért, visszadobta a népet s a városháza túlsó sarkán megállt. Kettéválasztódott a nép, a rendőröknek jutott belőle tán hat ember, a többi a más oldalra maradt. Baja senkinek sem esett. Honvéd-

huszár honvédő magyar embert minek bántana? Csak abból a hatból, akit bevittek, elesett egy öreges ember. Polgár volt, mert asztrakán volt a kabátja prémje, a kabát maga pedig zöld. Ez a szín az ősiséget jelenti. E kabát posztója ugyanis harminc év előtt fekete volt, de azóta a téli nap kievegette a színét zöldre. De hamarosan talpra állt az öreg, bement, odabent fölkérdezték. A huszárok kapitánya a sarokról visszánézett nagy mérgesen, hogy ugyan minek fárasztották őt ide s azzal el is ment embereivel haza. Ezen időre már kinyílt a ház kapuja és kióvakodott a városi hatalom: jó nagy csapat puskás, szuronyos rendőr.

– Itt van már az ebéd ideje – adták tudtul.

– Itt hát – zuhogott vissza a nép. – Hisz fél egy van már.

– Hát akkor haza köllene mán mönni.

– No – mondták az emberek mérgesen – majd igönis hazamögyünk...Ha kedvünk tartja...

Kedvük tartotta is, mert csakugyan hazamentek. Enni kell. S más volna a dolog, ha hétköznapló ebéd-ről volna szó, de itt a vasárnapi ételt kell számításba venni.

És azonfelül délután két órakor már kezdődött a népgyűlés.

*

Kicsit távolosabban a központ forgalmától, a nagy darab Mars-téren kezdett seregelni a gyűlésre a nép. Azt lehetett volna hinni, hogy ott nagy mérgességek lesznek. A délután mindig veszedelmesebb, mint a délelőtt, mert akkorra már bort is ittak az emberek. Ez igazság! (Van az Alföldön törvényhatósági jogú város, amelynek, mikor az addig délelőtt tartani szokott közgyűléseit áttették délutánra, rövid kísérletezés után megint csak visszamentek délelőtti időre. Mert

délután már bort ittak a bizottsági urak és sehogy sem akart vége-hossza lenni a szenvedélyes vitáknak.) De nem úgy volt. Jó sok nép gyűlt egybe, köztük itt-ott mérges tekintetű alakok, akiket soha sem lehet máskor látni, csak ilyen alkalmakon. Szakállas emberek. Ez feltűnő, mert a nép nem szokta viselni. Jöttek legények és asszonyok is. Egy-egy tömeg összebújva tárgyalt. Társam odaszólt egy emberhez:

– Hát mi a panasz, földi?

– Mi a panasz? – kérdezte az ember. – Látja rajtam ezt a kabátot, milyen ócska? Aztán nem bírok újat venni.

– Hát – mondja a társam – az enyém is ócska, én sem bírok újat venni.

Az ember ránézett, felelni akart, de hirtelen hozzásietett egy fekete szakállas s elrángatta. Félte az elvtársat.

– Ne állj szóba ezekkel – mondta neki mérgesen.

Jött aztán nemsokára a rendőrbíró is, összeviszsa két szál rendőrrel az ezernyi nép közé. Tekintve a délelőtti eseményeket, egy kis hidegvér kellett ehhez, másrészt azonban sok igaz van benne. Ha sok puskát raknak a tömeg elé, abban is elbizakodik: „lám, mennyire félnek tőlünk!”

Kezdődhetett a gyűlés, amihez le kellett volna menni a kövezett kocsuiútról a térre, de a téren még jókora sár volt. Hát nem akartak lemenni s ezen egy kicsit disputált a „hatalom embere” a vezetőkkal. Utóbb belenyugodtak, hát legyen a gyűlés a kocsuiúton. Tessék megnyitni. Egy öreges ember kezdett beszélni legelsőbb, sok keserűséggel. Rendesen és folyékonyan beszélt, bizonyos betanultság látszott rajta, amint a keresethiány bajait és okait panaszolta.

– Lám – mondta s fölemelve a lábait, nagyot ütött a csizmája szárára – három esztendő s a csizmám, de nem bírok újat venni.

Ez tetszett, különösen az, hogy a csizmaszárra ütött.

Majd meg a gyárakról beszélt, a gépekről. Hirte-
len hátrafordult s az öklével megfenyegette a közeli
kendergyárat.

– Ott is lányok a munkások – panaszkolt – nem
embörök. Nem mink keresünk a cselédjeinknek, ha-
nem a cselédjeink nekünk.

Ez is tetszett és nagy helyeslések következtek,
mikor a beszédet befejezte. De utána már nem akadt
érdemes szónok. Mondanivalóikat nem bírták tudtul
adni, a közönség elunta a hallgatást s a rendőrbíró
kezdte hallgatni, aki mindenféle nevetnivaló törté-
neteket mesélt nekik. Mind tömegesebben, mind sűrű-
bben gyűltek az emberbőrbe kötött anekdotakincs
köré. De azért még nem volt egészen békés a hangu-
lat. Például kocsirobogás hallatszik s látni lehet, hogy
egy lakodalmi kocsisor, amelynek erre lett volna az
útja, elakadt a tömegben.

– Embörök – kiáltja a rendőrbíró – le a kocsiuútról!
Engedjünk utat!

– Nem mönyünk! – mondták ez emberek, mert
hiszen nincsen szebb dolog a világon, mint az ellen-
kezés.

– Hej, hej, – mondja amaz – hát nem látják, hogy
az ott lakodalom?

– De látjuk.

– Hát nem tudják, hogy ilyenkor a menyasszony-
nak, meg a vőlegénynek nagyon sietős az útja?

A nép – mostmár megint a mi népünk volt egé-
szen – nevetett és szó nélkül állt le a kövezett útról a
sárba és megéjlenezte a nyitott úton elhaladó lakodal-
mas menetet.

Közben esteledett. Télidőben korán eljön a gyer-
tyagyújtat ideje. Azt mondta a rendőrbíró:

– A maguk lába nem fázik?

– De csakugyan, mintha úgy fázna, kapitány úr
– felelik.

– Hát akkor sokkal jobb volna, ha hazamönnénk.

Persze, hogy jobb volna – vélték az emberek s miután előbb erősen megélték a „hatalom embe-
rét”, elmentek haza.

*

A véletlennél fogva láttam ugyanezen játék har-
madik felvonását is. Mikor a büntető törvényszék
ítélkezett azon hat ember fölött, akit a délelőtti ost-
rom alkalmával berántottak a városházára a rendőrök.
Öreges, külvárosi kispolgárok voltak, szorongva ültek
a padon. Már munkaidős napok jártak, a téli köd el-
ment az utcákból s fejekből egyaránt. Rövidke kis tár-
gyalás volt, a törvényszék kurtán végzett velük. Azt
mondta nekik, hogy menjenek haza s máskor ne ugor-
janak ott, ahol árok nincsen.

Az emberek a padról fölálltak. Nagy megkön-
nyebbülés vett erőt a szíveken. Sorjában mentek kifelé
s az ajtóból visszaszóltak:

– Az Úristen áldja meg az urakat a hozzánk való
szívességükért.

Pesti Hírlap, 1900. december 13.

APRÓ ÉLETEK

Mikor a kis kutya még apró, nem lát, le vannak ragadva a szemei, de azért az anyját megtalálja, ha szopni akar. Kereskedik és kutakodik, míg az étélhez jut: a kutya sokkal több önállósággal jön a világra, mint az ember, pedig hozzá vak is. Azt mondják, nem jó a kis kutyát megfogni addig, amíg a szeme ki nincs nyílvá, mert megvakul az ember körme s elfeketedik; ez azonban csak olyan beszéd, aminek se füle, se farka: fogjuk hát meg a kis kutyát és vigyük el az anyjától jó darabra. Az anyja láncos eb, nem mehet utána, de kisvártatva a vak kutyácska csak ott van már az anyja alatt, mert megtalálta. Kicsit nyafogott ugyan, kicsit vinnyogott s panaszosan kiáltott is néhányat, de sőt mérgesen, (mert kétnapos kutyában már benne van a méreg) s mielőtt útnak indult volna, tapogatózva mászkált egy darabig a homokban. Más állatnak is ez a szokása. Epp így tapogatózva keringél a dúcából elhozott galamb, a falsarokból kivett pók, bár hiszen azok egy vak kis kutyához képest már igen komoly és értelmes állatok. De mikor aztán helyes útra akad a kis kutya, szorgos gonddal halad az anyja felé, aki elébe jön, míg a lánc engedi s bárki bármit beszéljen, a láncos eb ilyenkor örvend. Meglátszik ez a lehajtott fején, ahogy a csöppséget nézi, a fülei állásán, amelyek ilyenkor „félhegyre” vannak és a farka mozdulatain. Örvendve szemléli az aprót a vén kutya, olykor szelíden hozzáfúj, a szájába is szeretné venni, de nem teszi, mert kíváncsi rá, hogy csakugyan haza talál-e magamagától a kis öreg. Hát csakugyan haza. A láncos eb ilyenkor föltekint és azt mondja, csak a szemeivel mondja:

– Nézze meg az ember a kölykit.

Kis gyerek nem tudná megtenni, amit a kis kutya megtesz. Az, ha úgy oldalt tennék s rábíznák, hogy menjen az ételme felé, ha éhes, bizony ott veszne.

Csak sírna s mikor abba belefáradt, nyújtogatná a kezeit, keresné azt a valamit, amit elkaphasson s azután szívhatja. A gyerekekben csak annyi van meg az életfenntartás ösztönéből, hogy keresni tudja az emlőt, amelyből él, de csak a kezeivel tudja keresni. Ha elkapta, húzza magához és bármi baja van, elcsitul, ha szophat. Szereti is nagyon az anyatejet. Nemcsak amíg egészen apró, hanem azután is. Mifelénk a tanyákon még láthatni, hogy a négyesztendő gyermek eljár az anyjához szopni. Kissé szokatlan és furcsa, mindazonáltal kedves látvány, mikor a gyermek előhossa a kisszéket, az anyja elé viszi s a székre állván, bontogatni kezdi az anyja mellén a ruhát s ahogy az emlőt előhalászta, egész nyugalommal és nagy élvezettel szopik. Nemrég, épp egy hivatalban, egy szegény asszony ügyét-baját tárgyalták, ahol az is előadódott, hogy a négy éves fiát még mindig szoptatta. A külső élet szokásaival nem ismerős hivatalnok ugyancsak csodálkozva kérdezte tőle, hogy miért teszi? Mire az asszony felelt:

– Uram, a gyerekeknek így is, úgy is csak kell tej. Ez a tej pedig olcsóbb, mintha venni kellene.

A mondás mondásnak szép, lehet, hogy ebben az esetben éppen így is volt igaz, de általában nem azért szoptatnak oly késő ideig, hanem mert úgy vélik az asszonyok, hogy amíg egyik gyerek szopik, nem lesz másik!

Bár hiszen ez nem idevaló beszéd. Csak éppen a gyerek ösztönét illetőleg, amely később szokássá fajul. Ha rászoktatják. Mert hiába, az anyatej mégis csak a legjobb, tudják ezt nemcsak az apró ember- és állatfiókák, tudja más is. Például tudja a tehén. Ez a szelíd, nagy állat nem szokta bánni, ha elveszik tőle a tejét, de bánja nagyon akkor, ha borja van. Félti a táplálékot a bocitól, a vékony kis jószágtól. A tehén gondolkozik, lehetetlen is, hogy akkora nagy fejjel ne gondolkozna. Ő tehát közönséges körülmények között nem bánja, ha fejik. Ez talán jól is esik neki, külö-

nösen ha lány feji, aki dalol, vagy vidám szolgálégy, aki dolog közben füttyszóval van. De az elkövetkezett borjú az eszejárását megváltoztaja s dac támad benne az emberek ellen. A hatalom kegyetlensége és durvasága szokta okozni az ellenkezéseket, így van ez a tehénél is, amely pedig már csak igen szolid teremtés. Kegyetlen hozzá az ember. Elsősorban nem engedi anyjához térni a borjút s palókát köt az orrára. A paló vastag bőrdarab, amiből hegyes szegek állnak kifelé, mint amilyent juhászkutyák nyakára is kötnek, hogy a farkassal való hadakozás közben a réti állat torkon ne kaphassa. A palóka aztán nem engedi anyja alá a borjút s míg ez tanulatlan létére ezt ki nem tapasztalta, sokszor megsúrja a vasszegekkel az anyját. Nem kell hinni, hogy a tehén ne tudná: miért tették borjára a palókát. Tudja s ezt elgondolván, könny esik a szeméből, bár amúgy nem szól semmit. Mikor pedig este fejik, ha már egy ideig állta, nyugtalanul hátratekint. Mintha mondaná:

– Még sem elég? Hagyjatok valamit a bocinak is.

Hagynak is, bolond volna, aki a bocinak semmit sem hagyna. Ellenkezőleg, a boci testi erősödésének céljából még tyúktojásokat is szokás a torkába ütni, miket a boci nagy nyugalommal le is nyel. De ha mégis úgy történik, hogy a tehén már azt gondolja, elég volt, amit elvettek, akkor megköti magát s nem ad le több tejet. Csinálhatnak aztán azzal, amit akarnak; amit elhatározott, megtartja. Mehet hozzá a világ legjobb fejője, muzsikálhat neki akár egy egész banda cigány, a tehén a többi tejét nem adja oda senkinek másnak, csak a bocinak. Amiben neki igaza is van. Még az is dicsérendő, hogy felét leadta.

Míg más oldalról keresve a dolgot, elmondhatjuk, hogy könnyű a tehénnek a nyolc-tíz liter tejével s az egy borjával. Mit szóljon azonban a macska? Mindössze sincs egy liter teje, ellenben van neki apró kölyke hat, néha nyolc. Mi a macska? Semmi. Nem is becsü-

lik, nem is érdemlí. Az egeret másként is lehet irtani, a patkánnyal nem bír, de nem is egerész, ha másképp húst szerezhet. És nagyon alattomos állat, a lopásról semmiféle verés le nem szoktatja s arról sem, hogy alkalomadtán megfojtsa az éneklő madarat. Pedig ki nem veheti a kalickából, de neki kedve tarja, hogy lábaival benyúljon a drótok között és halálra tépje a vergődő ártatlant. Jót róla alig lehet mondani. Egyszer láttam csak valami kedveskedő hűségét. Esztendő távollét után idegenből érkeztem haza. Téli alkonyat volt, ahogy az ajtót benyitottam. A szobában még nem égett a lámpa, a félhomályban, ahogy beléptem, senki rám nem ösmert a katonaruhában. Csak egy nagy fehér fajkandúr, amely a díványon heverészett, onnan hirtelen egy karszéken keresztül a vállamra szökött s ott dorombolni kezdett. Sem azelőtt, sem azután nem tapasztaltam macskahűséget. Annyi bizonyos, hogy a macskát nem is szeretik, kölykeit elölik – de a macska azért mégis megvan. S faja nem is azon úri macskák által szaporodik, amelyek az anyai örökök elé az asszonyaik ruhaszekrényébe szoktak vonulni, mert azoknak a kölykeit rendszerint eldobálják. Amazokban van a szívóosság, amelyek rejtett helyekre, leginkább padlásokra vonulnak s ott nevelik föl a fiaikat. Az ilyen macska, amelyiknek valamennyi kölyke életben marad, oly soványra fog, hogy alig vastagabb a teste, mint a gerince. De azért csak fölneveli az aprókat, habár őt magát félholtra szívják a kicsik. Azután pedig szárnyaikra, márhogy a háztetőkre ereszti őket s mindenik maga keres magának otthont. Majd minden házban van ilyen „magátul gyűtt” macska, senki sem hívta, nem vitte oda, egyszer csak megjelent s – az első nap harcait a többi macskákkal leküzdvén, – ott maradt. Tömérdek életerő van a macskában, az ember nem is hinné, hogy mindent kibír.

A nyáron a kutyafogó a tanyán megfogta az egyik macskát. A kutyafogó furfangos masina, arra való,

hogy a szőlőben elfogja éjszaka a kóbor kutyákat, amelyek augusztus vége felé már igen szeretik a szőlőt enni. Van a földben egy luk, a lukban egy kas (másként a homokba lukat ásni nem lehet, mert összefolyik), a kas fenekén pedig tányérban zsíros pirított tarhonya. Nincs olyan kóbor kutya a világon, amely, ha a környéken jár, oda ne húzná a tarhonya-illat s be ne dugná a fejét a kasba. Amely pillanatban pedig bedugta, már egy zsineghurok akadt a nyakába s a kutyafogó gépezete (különbféle rudak) fölrántja az állatot. Reggelre megfullad a madzagon, még akkor is, ha nagyobbfajta az állat s a hátulsó lábai a földet érik. Hát ebbe a hurokba akadt bele egy éjszaka a macska. Kisebb a macska, mint a kutya, így hát nem a torkára ment a hurok, hanem a derekára s könnyebb is lévén a macska, mint a kutya, a rudak súlya átdobta az állatot az almafán s azon túl lógott aztán a hurkon. Ott lógott reggelig. Szörnyű kínjai lehettek, mert ezen idő alatt farkát a szó teljes értelmében elrágta két darabra s azt a munkást, aki reggel arra menvén, a hurokból kiszabadította, csúnyán összekarmolászta mérgében. Máskülönb ma is megvan, nincs semmi baja, ép és egészséges, csak éppen hogy a farkát nem lehetett összeragasztani.

Ugyancsak odakint a tanyán van egy olyan „magátul gyütt” macska, fekete, magános állat, amely a padlásra lakik. A fiaival is a padlásra ment, mikor lettek neki, mert az e fajta félvad állat, ha csak teheti, kerüli az embert. De észrevették, hogy kölykestül van odafönt s lehozták a fiait a színbe, egy ócska szakajtóba. A magától jött macska minden ellenkezés nélkül nézte végig a hurcolkodást, mikor azonban a dolognak vége volt, újból visszahurcolta a fiait a padlásra. Pedig az nehéz dolog, mert a macskának hegyesek a fogai. Másban meg nem viheti a kölykeket, csak a szájában. Ha nagyon megszorítja, beleharap; ha gyöngéden fogja, kiejti a szájából. Aminthogy kettőt is kiejtett a

hurcolkodás alatt, mind a kétszer jó magasan járt a létrán. A vak porontyok lezuhantak a szikkel tapasztott udvar kemény földjére, de azért egyik sem verte magát agyon. Az anyjuk gyorsan iramodott az elejtett fiók után, fölkapta s ismét ment vele föl a létrán. Fölhordta mind. A kutya tud számolni, de a macska aligha. Onnan gondolom, hogy egy régebbi esetben egy anyamacska nem vette észre, hogy egy másik, elhullott anyamacskának a kölykeit is alája tették, pedig a szoptatni valók ezúttal éppen duplára szaporodtak. Ez a mostani magától jött macska, mikor az utolsó kölykét is fölhordta a padlásra, ismét lejött, a színbe ment s az üres szakajtóba tekintett, hogy van-e még benne macska-fiók. Mikor látta, hogy nincs, az udvarra ment s onnan az eresz alá, a konyha elébe óvakodva s erőss, rekedt hangon mondta:

– Nyá.

Még a hangja is más, mint a finom, selymes, hízelkedő úri macskáé. De a karaktere is. Lám a gyerekeit nem hagyta. Visszavitte oda, ahol a szabadság lakozik, amely macskai szempontokból a padlások szabad terein található föl. Ezt megtette s látván irányában a jóakaratot, hogy e tettében ki sem akadályozta meg, köszönetét fejezte ki, amikor azt mondta rekedten:

– Nyá.

Budapesti Napló, 1901. február 17.

REGRUTAVÁRÁS

Már úgy körülbelül szeptember tájban volt az idő, várta igen nagyon a század a híreket az újoncjutalékról. Lent voltunk Novi-Bazárban, épp hazakerültünk egy hosszabb kóborgásból; sátoroztunk Plevlje alatt vagy három hétig. Nagyon bolond épület a sátor, nem jó benne lakni, különösen azon a vidéken, ahol éjszaka igen hideg van, nappal meg akkora a meleg, hogy még az ebéd sem kellett a társaságnak, hiába főztem nekik akármit. Inkább elmentek az útszéli albánhoz sört inni vagy bort inni. Pedig jó ételek voltak odalent, minden ember kapott minden nap még bort is az ebédhez. De hát az nem volt hűtve, nem kellett nekik; az albán hűtötte az italát. Jég dolgában ott könnyű világ van; mindig van az ormokon, csak föl kell menni érte. Így akárhányszor némely része az ételnek megevetlen maradt. Olyan gránátmarsokat pedig még senki sem evett, mint amilyeneket ott főztek a szakácsok, a paprikás hús meg a köztefőtt galuskával az ételek valódi királyaként mutatkozott. Asszonyzakács az ilyesmit csinálni nem tudja, mert az a tésztát külön főzi és azonfelül kimossa több lében; nem is igazi tészta aztán. Próbáltuk ugyan már idehaza csinálni nem egyszer a belefőzés szerint, de sohasem sikerült olyanra, mint amilyenek odaalá voltak ezek az ételek. Bár az ottvaló hús nem nagyon nevezetes, olyan apró kis tehenei vannak az elhagyatott népnek, hogy alig nagyobbak, mint egy rendes mészáros melákkutya.

Tehát ilyen jó ételek voltak odalent és még sem kellett az étel a sátorban, mert nem jó a sátorban lakni. Szélviharok ellen, mik a hegyekről alázúgnak, kötelekkel van kifeszelve a sátor. Ha valaki éjjel belebotlott a kötélbe, elrántotta a sátort, ilyenkor, akik alatta maradtak, ordítottak. A sátor közepén van egy rúd, az tarja az egészet. A bornyúját még csak elteszi valahová

az ember, leginkább a feje alá a szalmába vánkosnak, de már a puska oda nem fér, azokat a sátor rúdjára szokás akasztani; akire aztán ez a rúd esett, minden fegyverestül, az ordított legjobban. – Szóval, nem jó sátorban lakni, aki más épületben folytathatja foglalkozását, ne is menjen bele.

A társaság ennél fogva örömmel tért haza a limparti táborba, mert az egészen másformájú hely volt. Ott rendes födél alatt lakott minden ember, még emeletes ház is volt benne, nem is egy, de kettő. Igaz ugyan, hogy az őrnagy emeleti lakásához kívülről szolgált a falépcső s ha valaki elvitte volna a lépcsőt, bajos lett volna lejönni az emeletről, de hát ezek nem oly szigorú dolgok. Amellett voltak ott csinos fasorok, kerített játéktér, amellett a hegy oldalába kerteket vágott a vendég, úgy hordta bele messzünnen a földet is, vizet is s termelt a kertekben zöldséget, karfiolt meg sárgadinnyét. – A zöldséget meg a karfiolt rendszerint megfőztük a levesbe nappal, a sárgadinnyét pedig rendszerint ellopták éjszaka.

E boldog világban arról tárgyalt a nép, ha nem volt szolgálton, hogy koponyánkint hány szám subát kap az őszre minden század. Miről tárgyalt volna másról? Nem voltak ott nagy hírek, nevezetes hírek, mert hiszen nem is történt ott semmi. Itt-ott utalványa jött valakinek Magyarországból vagy levele. Az utalvány jó, a levél nem jó, mert levelet leginkább akkor szokás írni, ha baj van. Más nem igen történt. A tambur Emerich Asztalos beszakította a dobbórt, önhibájából kifolyólag, mivelhogy ködben verte a dobot, mikor a bőr megereszkedett. A dobra bőr kellett, de tudta az Emerich, hogy nincs már több, csak egy, az meg kellett a szultán nevenapjára parádéra, mert arrafelé a török császár ünneplése is beletartozik az ügyrendbe. Ezt a dobbórt tehát nem kérhette el Emerich, hanem gondolatai szomorúan haladtak a jövőbe, forogván egyrészt a lukas dob, másrészt a szultán ő felsége sze-

mélye körül. Nem tehetett ilyenformán egyebet Emeric, mint hogy lelőtt egy kutyát, amivel semmiféle egyensúlyt sem zavart meg, mert e négylábú lilimokból igen sokan tartózkodnak ama tájakon – s a kutyát lelővén, a bőrét ráhúzta a dobra.

Mindössze ilyen apróságokkal lévén telve az élet, látnivaló, hogy azokról folyton beszélni nem lehetett. Éppen azért inkább arról tárgyaltak, hogy hány regrutát kap az őszre a század. Ez iránt mindenki érdeklődik. A fiatal katona azért, mert addig mindig ő a regruta, amíg újabb nem jön. Az öregebb katona pedig a hazamenetel szempontjából.

Jaj, hát bizony a hazamenetel! Ez a fődolog, még álmodni is arról szokás s számolósabb vendég, mikor az utolsó esztendejét szolgálja, a még hátralévő időnek nemcsak a napját és óráját, de a percét is kiszámítja. A perc könnyen múlik, sok van belőle: s így igen jó eszköz vigasztalónak, hogy lám: belőle a mai napon is mennyi letelt. Mindig csak hazafelé történnek a vágyakozások, hogy ki mikor mehetne. A katonára nézve sok tekintetben lutri a szolgálat. Különféle események által véletlenül kerülhet valaki a póttartalékba, de már a sorozásnál is ott a sorshúzás. Ha valaki bizonyos mennyiségű földet örököl, haza eresztik. Ha otthon az apa vagy anya munkaképtelenné válik, haza eresztik. Ha apró testvérei otthon árvákká válnak, fölnevelésükre is hazaküldik.

Ezek mind törvényes dolgok. Van azután egy másik, amit nem a törvény, hanem a szükség teremtett meg. Ott kezdődik, hogy mennyi lesz őszkor az újonc. Harminc ember megy például haza a három évet szolgáltakból, ha jön helyette harminc újonc, hát jól van: megmarad a régi állapot. Vannak azonban esetek, hogy csak huszonöt olyan van, aki a három évét kitölti, ellenben újonc meg harminc jön. A század nem kap sem fegyvert, sem ruhát, sem pénzt több emberre, mint amennyi a rendes létszám, itt pedig tíz

fölösleges embere van. Az újoncot nem küldik vissza, mert a főcél mindig az, hogy minél több ember tanulja meg a katonáskodást. Nincs hát más mód, mint a tíz embert hazaküldeni azokból, akik még csak két évet szolgáltak.

Ez aztán a nagy sor.

Ahogy a hír megjött, hogy csakugyan tízzel több regruta jön, mint kellene, a két esztendő katona mind tépelődő gondolkodásba esett. Aki közülük rangot viselt, az nem számíthatott a hazamenetelre, (úgy kell neki, minek kapkodott a csillag után?) ellenben a többi most nagyon forgatta fejében a sorsát, hogy vajon mi történik? Kik lesznek a szerencsések? Az bizonyos, hogy akinek sok büntetése volt, az nem megy haza, mert különbséget kell tenni a rendes ember és a rendetlen ember között. Így hát titokban számolta mindenik hogy ugyan kinek mennyi büntetése van s jövő szabadulásuk reményét abban keresték. Szinte féltek egymástól és gyanakodtak egymásra s ha valamely társukat az őrmesterrel beszélni látták, összesúgtak, hogy lám ez már azért történik, hogy a hazamenetelt kicsinálják, de biztosat még sem tudott senki, a napok reménységben teltek s ugyancsak igyekezett a kétévesek közül mindenik, hogy e napokban valahogy büntetést ne fogjon.

Megjöttek idő múltán a fiatal gyerekek, jó fáradtan és lesóványodva. Két nap, két éjjel vasút után még nyolc napot gyalogolni hegyeken át, minden cókómókjával a hátán – ezt öreg katona sem sorozza éppen a leggyönyörűbb multságok közé, hát éppen még az, aki mindössze csak negyedik napja, hogy az angyalbőrbe bújt. Mindegy, azért csak megjöttek s mikor már ott voltak, kezdetét vette a kiképzés. Furcsa volt az is: mint rendes fegyveres csapat mentek előbb végig teljes felszereléssel az országon. Szlavónián, Bosznián, három nap mentek a török földön s még csak akkor kezdtek tanulni járni, mikor már ilyen út volt

a hátuk mögött. A dolognak azonban mégis csak az volt a rendje. A másik rendje meg az volt, hogy mikor a újoncok kitanultak, mehet haza a többi.

Közben megjött már a parancs, hogy kik mennek haza a kétévesek közül. Akikre a sor így esett, boldogságukban nem tudták, hová legyenek. A cókókjait szedték rendbe, szerfölött igyekeztek, míg a többi mindezt komoran nézte. Volt a kétévesek között néhány egészen büntelen, jó katona, de még nem mehetek haza, mert külön tudományaik is voltak, mint utászság, sebesülthordozás, így maradniok kellett.

– Hát nincs isten az égbe – mondták dühösen és elmentek azonnal bújokat felejteni.

Egy őszi, havas hajnalban a rezervisták csapata összeállt. Azon éjszaka alig aludt a táborban valaki, legföljebb azok közül, akik az út előtt álltak. Ülték a búcsúáldomást. Ennek a nyomán aztán volt, aki átkozódott, azután düh tört ki rajta, tört-zúzott, Magyarországot kiabálta, mígnem erőszakkal meg kellett kötni. De akkor is csak kiabált. Egy altiszt, este nem nézhetvén a búcsúzkodók készülleteit, a városba ment mulatni. Ott volt Priepolje a folyó túlsó oldalán, szokás volt oda átjárni, bár a visszatérés éjjel nem volt kellemes; török temetők között vezetett az út, pedig a vén fák alatt és a turbános kövek között éjjel sötét alakok mozognak. Rá is lőttek egyszer egy katonára. Éjszaka érkezett haza egy altiszt, bizonyos Valentin Borsódi nevezetű és sírni kezdvén, letépdeste a galérjáról a csillagokat, a földre vetette és megtaposta.

– Ti vagytok az okai – mondta nekik, – hogy én most itt maradok.

Azután a bajonettjét vette elő, hogy megöli magát. Mondták neki, hogy ne tegye, ne csináljon fölösleges prádérúkkolásokat. Nem is okoskodott a szuronnal tovább, hanem fölpizskált vele egy alvó újoncot, aki címbalmos volt a polgári életben. A felriadt regruta ijedten kérdezte, hogy mit akar?

– Kelj föl cimbalmozni, – mondta neki emez. Ha
mán haza nem mehetünk, legalább egy kis cimbalom-
szót haljunk.

– Honnan vögyek én cimbalmot? – kérdezte az
újonc.

Miután hogy az nem volt.

– Nem is köll az, – vigasztalta a Valentin – verd ki
övkéssel a nótát itt az asztalon.

A cimbalmos az asztal elé ült, két kést a kezébe fo-
gott s a pengélekkel nótát vert ki az asztalon, mintha
csakugyan cimbalmon játszana a verővel. A katonák
pedig körötte álltak és hallgatták, amint „a nóta szólt”.

Nagyvárad, 1901. április 12.

MÁR MÉG VERÉB SINCSÉN

Ez irgalmatlan rossz időjárások után sok kíváncsisággal várta az ember a híreket, amelyek odakívülről jönnek. Fagyos április és fázós május: nem sok jó szokott ebből lenni sohasem. Áprilisban oly hideg volt a tanyákon, a szabadban, hogy nem lehetett állni. A szőlőben dolgozó edzett kintvaló nép abbahagyta délután a munkát, mert nem bírta használni az elgémberedett kezét, nem bírta vele a szerszámot fogni, a szőlővesszőt metszeni. Hát abban kellett hagyni a dolgot, inkább lemondtak a napszámnak arra az időre eső részéről. Azt mondják, hogy ilyesmi még nem volt. Nyáron megtörténik, hogy szélcsöndes délutánon a szőlőben megáll a munka, mert a falombok alatt olyan rekkenő a meleg, hogy nem állja ki senki. De nem áprilisban szokott ez lenni s nem is a hideg miatt. Biz ez szomorú idő. Utána pedig nagy eső, nagy szél, néha mind a kettő. Még az is megsajnálja a lesodrott, sárba hordott favirágot, aki közkertekben látja, hát még mennyivel szomorúbb látnivaló ez ott, ahol minden apró kis virághoz a jövőendő gyümölcs reménye fűződött. Ahol a faj fajtájához képest minden lehullott darab virággal két, négy, öt krajcár, sőt rendes hatosok sodródhatnak a nedves, hideg homokra, hogy soha többé vissza ne jöjjenek.

Egyetlen szerencse, hogy mind nem pusztul el s ami megmarad, abban marad meg a reménység s azután annál kevesebb. Most már attól várnak mindent. Hogy kihozza-e a munkát, az adót, általában az élhetést. És minden egyesnek a pusztulása újabb fájdalom. Van városi ember, aki künn birtokos, hogy addig ki sem megy a homokra, míg az ilyen nehéz idők tartanak, mert azt mondja: minék szaggassa vele a szívét. Van más, aki mégis kimegy, de alig tölt ott egy kis időt, már visszafordul, mert nem bírja a romlást nézni.

– Nem vágyakozok ki többet.

Mert ezek olyan sorsok, hogy ellenük nem lehet tenni semmit. Csak várni a jobbulást, a reménységet. S aki úgy állandóan künn tartózkodik, rossz napokat él. Egyre látja, folyton csak látja különféle ellenségeinek támadását, amik ellen már harcolni sem tud. A héten is hozzák be a hírt.

– Ami kis virág maradt, az sem ér semmit. Megverte az isten. Ahányat csak megnéz az ember, mindnyájának a belsejében ott van már is a hernyó.

A hernyó.

Ez a Timur Lenk, aminek a nyomán eleven nem marad. Ez a kótyomfitty apró állat, amelyet valaha már csak azért sem bántottak, mert utálatosnak tartották. Amelyet ma már százával, ezrével szednek, még sem bírják elpusztítani. A leszedettek ezreit már nem is dobják a szemétre, hogy ott pusztuljon, hanem forró vízbe vetik. Ennyire vigyáznak rá, hogy föl ne támadjon s mégis föltámad. ES mily sok van! Úgy tetszik, minden esztendőben több. Irtásuk már egész külön kenyérkereset. Folyton szaporodó létezésük, irtásuk külön eszközök csinálására készítette a tanyai embert, az új eszközök új neveket, elnevezéseket kaptak. Törvényerővel bíró szabályzatok vannak a hernyóról, bírságok vannak a hernyóról, továbbá gyárak élnek belőle, amelyek az ellene való fecskendező gépet s a folyadékot csinálják. Küzdenek ellene egy helyen géppel, más helyen lány-munkaerővel, ismét más helyen úgy, hogy a déli órákban a tüzes homokot lapáttal fölszórják a fára s a forró homokszemek lesöprik a levélről a hernyót. Ám azért mégis van, mindegyre több.

Hogyan van ez? Mikor mindezen istencsapásról azelőtt nem tudtak. Hiszen volt, volt, szórványosan, egy-kettő, de nem ebben az iszonyatos tömegben, mikor csak egy-egy hernyózó napjában több kosárra valótot szed össze belőlük. A kérdésre a feleletet a panasz adja meg. Mert a hírhozó folytatja a panaszt:

– És nincsen madár – mondja. – Még csak veréb sincsen.

Itt van a hernyó szaporodásának eredendő oka, a madárpusztulásban. Ahogy ez fogy, úgy hatalmasodik el amaz. A madár pedig bizony fogy. Minden pusztítja, még a fegyveradó is, amelynél fogva jórészt nem tart puskát a tanyai ember és így elszaporodik az apró bogárból élő madár gyilkolója, a légi ragadozó. Föl is van bátorodva és becsap egy-egy csirkéért. Azonfölül a nép is tizedeli a számukat. Nemcsak a gyerekek, akiknek fészekpusztító és tojásszedő kedve ismeretes, de bizony a gyerekek apjai is csak leverték a ház oldaláról a fészket s kiütötték azt a fa ágai közül is. Eresz alá rakott madárfészkek nincs minden szemét nélkül, az bizonyos, hát elunták és leütötték. A falon a fészkek a gazdasszonyt bosszantotta a meszelésnél, a fészkek a faágak között meg a gazdát, mert a madárféle torkosabbja megcsipkedte a gyümölcsöt. No, aztán most a kisebb bajokért megkapták a nagyot, nem igen csipdelheti meg a gyümölcsöt a madár, mert eleszi előle a hernyó.

Bizony, már csak egészen elhagyatott helyeken lehet fán madárfészket találni. Ősszel, mikor a fa kopasz, könnyen meglátni, hogy van-e rajta fészkek, de még olyankor is csak itt-ott mutatkozik. Fiók korában is vesz a madár, mert kiszedik a fészkekből s kedveskedés gyanánt elhordják az apró gyerekeknek játékul.

A ház környékén és a gyümölcsben ily módon nem hogy szaporodna, de meg sem maradhat a madár. Maradna az útszéli fa. Annak azonban az a di-vatja, hogy ágait lehetőleg lenyesik. Azt szeretik, ha minél magasabbra nő, ezért aztán úgy leborotválják, hogy éppen csak a leghegyén marad egy kevés ág. Olyan, mint a földbe dugott hosszú nyelű ócska seprű. A nyárfa magától is ilyenre nő, az akácot pedig a kopasztással nevelik erre a formára. Különben ez nem is divat, hanem szükség. Ágait azért vágja le az

ember, mert kell neki tüzelőre a gally, magát a fát azért neveli hosszúra, hogy ha valamely építkezéshez hosszú mestergerendára lesz szüksége, ott álljon készen, csak éppen ki kell vágni. Ezenfölül ott van még az a dolog is, hogy a nép nem szereti a dús lombú fákat, mert azt tartja róluk, hogy elfogják a vetés elől a napot, délelőtt az egyik oldalon, délután a másik oldalon. Amiben szegény embernél, akinek a kicsire is nézni kell, van valamelyes igazság. Pár éve történt, nem is mifelénk, hanem túl a Dunán, hogy ami fát a gazdasági szövetkezet ingyen az utak szélére ültetett, a nép elpusztította, ugyanazon okkal, hogy árnyékuk árt a vetésnek. A tanyája körül szereti a fát, de az útszélen nem. A kopasz tanya nagyon szomorú látnivaló, oda fákat ültet minden áron, eper az udvarba a baromfinak, a tanya körül pedig akácot. S ha olyan a föld a tanya körül, hogy még az akác sem fogja meg, szintén erején felül tesz, mikor elhordja onnan a rossz földet s messziről nagy igával visz oda alkalmasabbat, még ha mindjárt pénzért veszi is. Éppen nem ellensége a fának ott, ahol kedve szerint helyénvalónak tarja, de már az útra nem igen kívánja. Minek? Neki mindegy, ha nem árnyékos is az út: a naptól nem nagyon tart. A mezőn sincs árnyék; ahol dolgozni szokott. Az úton minek legyen? Különben ott még bajos is a fa. Ha alacsony az ága, kiüti az ember szemét, hajlongálni kell előtte, az ostort is kiüti a kocsiból. A szénás szekeret megdézsmálja, a széna egy része ott marad az ágakon. Szóval sok baja van vele. Útszélre nem is ültet fát, ha csak egyébért nem, mint például útfoglalásért. Az a külső gyönyörűségek közé tartozik, az útfoglalás s ha az útból pár lépésnyit elszánt, fát ültet a szélére. Oda számít, hogy a fa tíz-tizenöt év alatt megvastagszik, erősödik s akkor már ki merné azt mondani, hogy itt az útból el van egy darab szántva.

– Hisz itt áll már ez a fa harminc év óta! – mondaná az ilyen esetben.

Mindegy most már különben, akárhogy áll a bál, a földolog az, hogy nincsen madár. Ami van, az nagyon kevés. Körülbelül oda fordult az életük sorsa, hogy a városban több van, mint odakint. A városban mégis több búvóhelyet talál a fészekrakáshoz s ott nem is igen bántják, a mi utcánkban még denevérek is laknak. Míg a mezőn a világban már csak azok élhetnek, amelyeknek a földön vagy a nádban a fészke, a fánlakóból pedig csak az, amelyik télire marad itthon.

Huszonöt év előtt még nagyon sok volt a veréb. Fás udvarokban a szót nem lehetett érteni a beszédüktől, akkora lármával voltak. Egy-egy közébük süttöt sörétes töltés mindig lehozott egy tányérvnyi vacsorára valót, bár a nép puskával nem nagyon bántotta őket, evésével meg nem is bajlódott. Most meg hát ez a szürke kis mitugrász is elpusztul, a többivel együtt. Ebben ugyan az idei tél is közbenjárhatott, mert szigorú idő járt az állatokra akkor. Ép nemrég pusztahelyen menván a kocsival, pár föltünedezett nyúlra mutatva, beszélte a lóhajtó ember, hogy ezek az állatok is szokatlan nagy sanyarúságban voltak a télen.

– Annyira nem volt már élelmük – mondta – hogy bejártak a tanyák végire a szénaboglyához. Éhségében ilyenkor bátorságra vetemődött.

– Le is ütöttek akkor belőlük egy néhányat?

– Nem a – mondta őszintén az ember. – Olyan soványak voltak, hogy nem érték meg még a hajító fát sem.

Az az idő, amely a nyúlra ilyen volt, bizonyosan az itthon telelő madárfélékre sem volt különb, mert hiszen egyféle mértékkel szokott mérni. S ím már a veréb is, amelyről azt lehetett volna hinni, hogy ha mind elhordja a kánya, akkor sem pusztul el... S mindez éppen most történik, mikor egyre jobban tudják már, hogy a madárféle több hasznot csinál, mint kárt. Mikor már idáig jutottunk, hogy még a vadmacskát is olyan állatnak tartjuk, amelyet még irtani csak a va-

dásznak állhat érdekében, de a gazdának sohasem. Szomorú az, mikor a kintvaló panaszkodó búsan legyint a kezével a levegőbe:

– És még csak veréb sincsen!...

Van-e helyette valami cserébe? Van. Minden kirabolt vagy levert fészekért egy-egy véka hernyó.

Pesti Hirlap, 1901. június 1.

EGY LÓHALÁL

I.

A tejesasszony, a Mari néni, már napok óta egyre sűrűbb aggodalommal tekintett a lóra, bizonyos Bársony nevezetűre. Ez a ló nem volt öreg állat, ellenben mindig jó és kitartó szolgálatú; most hat éve vették andrásnapi vásárkor, éppen hatvanegy forinton. Nem is ez volt a neve, mert ráctól vették, az meg Jancsi néven nevezte, de mert a tejesasszony urának a neve is János, már mint Sütő János, hogy ne legyenek ketten egy néven, a lovat azontúl Bársonynak hívták. Jó kis fekete mokány volt, nem bánta; a ló az új névhez hamarább hozzászokik, mint az ember (épp ezért jutott e névváltoztatás ki neki s nem Sütő Jánosnak).

A ló tehát megvolt hat esztendőn át a kis városzéli háznál és végezte azt a dolgát, amire alkalmazták: húzta be a tejeskocsit a városba, meg vissza. Ezt igen terhes foglalkozásnak nem lehet mondani, vannak súlyosabb fajtájú munkák is. Azt lehetett volna hinni, hogy el lesz benne valami tíz esztendeig. De nem így történt. Betegséget kapott valahonnan, mert hiszen az előfordul, hogy a legjobb egészségek is hirtelen rosszra válnak. Mondani nem mondta ugyan, mert nem mondhatta, hanem az ételt többé nem kívánta, a vizet nem óhajtotta, az itatóvályúba csak belefűjt s elfordította a fejét. A szeme nézése is egészen más volt és a kocsi előtt bár igyekezett, de már nem haladt.

Abban a kenyérkereső kis életben, amelybe egyik forgó kerékül volt beékelve ez a ló, a betegség ijedelmeket támasztott. Hatvanegy forintról volt szó, az pedig akkor is nagy szó, ha van; még nagyobb, ha nincs. A tejesasszony búslakodott, Sütő János is gondnak ereszkedett fejjel végezte a dolgát a ház körül. Ez a Sütő egészen rendes ember volt, csak pénzt nem lehetett a kezébe adni, mert akkor elindult vele hazul-

ról és eldanolta. Többször voltak már ez alapon bajai, hogy kedvtelése nyomán elúszott a kenyérrelaló, ezt ő maga is szálni s banni szokta, különben igen szorgalmas, pénzt azonban nem szoktak a kezébe adni neki. A pénzzel az asszony bánik, dohányravalót is csak úgy kéztül adnak Sütőnek, mint kenyeret a gyermeknek szokás.

– Bele van állapotva a sorsába – vélték róla a szomszédok – és Sütő nem is tehetett egyebet, mert ha rajta áll, már régen eldanolta volna a kis háznak mind a négy sarkát.

De bármint áll is a sor Sütő Jánossal, a lovon ez nem segített. Elvezették az orvoshoz is. Szomorú azt nézni, mikor a beteg lovat vezetik. Az orvos csak rá-nézett és azt mondta:

– Vigyétök. – Négy nap múlva már a kutyáké.

Persze nem olyan már ez az orvosfajta nép sem, mint a régi Kursmid. Csak így, ilyen könnyedén beszél. Másfelől azonban megint csak neki van igaza, mert negyed nap délutánra már csakugyan semmiképpen sem bírtak a lóval. Ugyan Tót Kása Pál, a szomszéd, a táragyfű gyökerét ajánlotta hathatós orvossággul, mit a ló fülébe kellene húzni, mely után a táragy kimegy a fejéből. De a ló ekkor már nem sokat ért. Próbaképp itatni vezették, de nem kellett neki semmi. Szétnézett még egyszer, utoljára az udvarban, azzal lassan kiment a ház háta mögé a fűre. Ott lefeküdt és mást nem csinált, csak éppen az egyik első lábát emelgette, mintha integetne Tóth Kása Pálnak:

– Elmehet kend, Tóth Kása Pál... elmehet kend a tudományával.

Mindenki sírt, aki csak látta. A ló intett még néhányat a lábával, aztán végignyújtotta a fejét a fűvön s kimúlt. Ilyen a lóhalál.

Kint az útszélen játszottak a gyerekek. Valamely kofaasszony, aki kocsiján arra ment, egy marék cse-resznyét dobott le nekik, mert a Sütőék legkisebb fiá-

nak, a vakarcsnak olyan szép szőke szeme van, hogy az ritkaság. Újság még ezidőtájt a cseresznye, a gyerekek hát örültek neki, mert a gyermek hamar felejt és táncolva mondták a verset: Újság hasamba, hideglelés pokolba... Tóth Kása Pál elhaladtában arra menvén, intette őket, hogy ne mondanák a verset, mert az nem jó. Nyilvános tény ugyanis, hogy e vers mondásakor hívatlanul megjelenik a Dromó, s aztán nem az újság búvik a gyermekek hasába, hanem az ördög. De Tóth Kása beszédére mit sem hallgattak a gyermekek. Csak integettek feléje, mint jóelőbb a Bársony és azt súgták róla, összebújva:

– Inkább a lovat gyógyította vóna kend mög.

II.

Pénz kellene, de honnan? A lóból nem maradt meg más, csak a bőre. De az sem sokat ér, mert egyszer (még fiatalabb korában, mikor az uraságnál szolgált) valahogy golyó érte s a tímár az ilyen bőrt nem szereti. Mindenféle ki van arra találva, hogy a baj minél nagyobb legyen.

Váltóra bajos pénzt hajkurászni. Aki ismerős van a közelbe, az hiába írja a nevét a papirosra. Ha meg akadna olyan, akinek az írására csakugyan adnának a takaréokban, az meg nem írja le a nevét papírra, mert már megjárta vele egyszer s akkor a tintatartót tollastul az ablakon keresztül kivágta az utca közepére, mondván:

– Üssön beléd a tüzes istennyila fajtáddal együtt.

Hát úgy van. Jó szerencse, hogy abban a kávéházban, ahol a Mari néni hordta tejből él az a nép, aki kávéházi kosztra szorul, a cukrászt érdekelte a sors. Szerette a lovat, mert az a cukrászsággal velejár. Vannak így a mesterségek. Lám a borbély, bár szintén habbal dolgozik, a vadászatot kedveli, ellenben a korcsmárosok gazdálkodók. Továbbá jól mondta azt

Daudet, hogy minden író leginkább villatulajdonos szeretne lenni, de még sem az írók lesznek azok, hanem a posztókereskedők.

Állapodjunk meg abban, hogy mindenféle mesterségnek megvannak a maga szenvedélyei és még hajnyírás tekintetében is különbözik a csizmadia a kovácstól. Hasonlóképp csoportosulnak az erények foglalkozás szerint. Bátor és merész a kovács, ellenben meggondolt a szűrszabó, nótás a csizmadia, hallgatólag az ács. A cukrász pedig szelíd. Ő mindig fehér kitliben jár, fehér cukorral, liszttel, édességekkel, lágy, puha dolgokkal foglalkozik, ez onnan van. Így történt aztán, hogy a cukrászt érdekelte a sors, hogy ad ő kölcsönbe pénzt, csak úgy becsületszóra, kézadásra. A tej árából, amit naponta behordanak, majd letörlesztődik. Csak nézzenek lovat, alkudják ki az árát, ő aztán majd ad, amennyi kell.

Lovat hamar néztek, találtak is, mert az mindig akad eladó. Megalkudtak és Mari elment a cukrászhoz pénzért. Megkapta s onnan hazatért.

Otthon senki sincs az udvarban, pedig a kerítésen kellett volna dolgoznia Sütő Jánosnak, de nem csinálja. Hát hol van? Hát benn ül a szobában, kalap a fején. Az asszony beköszönt:

– Jó napot.

János nem szól.

– Mi baja van kendnek?

János a fejére húzza a kalapot és szörnyű mérgesen felel:

– Sömmi.

– Hát? – kérdezi az asszony.

– Hát, – mondja János – hát most mán hogy lösz ez? Hát most már mi lösz? Hát te mégy el a lóér?

– Nini – mondja az asszony, – hát ki mönjön. Kend talán?

– Nini – mondja mérgesen János, – hát még mondjam is?

– Ejnye, hejnye – szólt Mari néni, – hát kend vinné el a pénzt? Hát nem tudja kend, hogy nem szabad kendre pénzt bízni? Hát nem kend maga fogadta, hogy soha pénzt a kezibe ne adjunk?

János kissé zavarodottan hallgat egy darabig.

– Hiszen jól van, jól – mondja. – Hát igaz. De lóért... Asszony mönjön lóért? Hát micsoda világ van már? Lóhet az, hogy lovat asszony vögyön?

Ez csakugyan bökkenő. Ez a férfiasság sérelme. Az asszony is érzi, hogy a helyzet különös. Mit mond majd a világ? Sütő Jánost majd kinevetik. Melyik asszonymak volna kedve ahhoz, hogy az urát kinevetesse?

Tárgyalnak. Sütő búnak eresztett fejjel van, az asszony tépelődik.

– De hát csakugyan elhozza-e kend a lovat? – kérdezi.

Sütő borultan mondja:

– Mán hogyne hoznám.

– De hogy bízzam kendre a pénzt?

Sütő csendesén felelt:

– A lóért rám bízhatod...

Utoljára tehát rá is bízzák. A bankókat Sütő a zsebbe teszi s megindul büszkén. Az asszony mondta neki:

– Kötőféket nem visz kend?

Sütő méltósággal ad a kérdésre választ:

– A ló kötőfékkel jár...

Ezen szavakkal elhalad. Kevélyen jár, úgy véli, az egész utca s az egész nép tudja róla, hogy most a lóért megy s pénz van a zsebében. Szereplését ezen útjában bővebben részletezni fölösleges, mivelhogy azóta már amúgy is köztudatú, hogy a lóra aznap egész délután hiába vártak otthon, Sütő valahová betért egy félliterre. Azután vett egy másikat, egy harmadikat is, miből egészen könnyen áll elő a tény, hogy Sütőt még másnap este sem találták, akármerre keresték. Igen jól meg tu-

dott bújni, sohasem ott volt, ahol kutatták. Az asszony igen meg volt ijedve, mert hiszen már attól félt, hogy elveszett. Hogy hátha már elverte mind a pénzt s eszméletre jutván, szégyenletében a Tiszának ment.

De nem az történt. Harmadnapra kora reggel, mikor a tejet szokás vinni, robogó bérkocsin érkezik a kávéház elébe a rettentő kócos és vasalatlan ábrázatú Sütő János és nagyúri dölyffel kiált le az ott való népekre:

– Hát volt-e már itt az asszony?

...A lármázó Sütőt erkölcsi oktatásokban részesítették, de hát hiszen az éppen csak annyit ért, mintha valaki a lóval imádkozna. János legvégül büszkén visszavetette magát a kocsiba és kiadta a kocsisnak:

– Hajts kocsis, se kocsi, se ló nem a tied!... Mert akkor még volt három forintja.

János csak harmadnap estenden ért haza, mert félt, hogy meglátják. Az udvarra úgy vonult be, mint aki hazát és nemzetet veszített. Az asszony nem monda neki egyebet, csak gúnyosan odaszólt:

– Hát előgyütt kend?

János lehorgasztott fejjel feleli:

– Jobb lött volna, ha a kisgyerek koromba agyonvert volna az apám...

Felsőmagyarország, 1902. április 19.

ÖREG CSELÉD

Valaha a tanyában télen is eleven volt az élet, bár télen a gazda a hosszú éjszakák és rövid, homályos nappalok elől a városba óvakodik. Kitekintés csak olykor van, ha a pincében a borokat át kell fejteni, vagy a törkölypálinka főzése megindul. Az mindkettő fontos és érdemes dolog, gazda nélkül is meg nem történhet, de bizony máskor, téli időben heteken át sincs oda-kint mit keresni. De azért csak volt ott mozgás és élet, mert kint lakott Tóni, a kapás feleségestől, gyerekes-tül, lányostúl.

A cseléd olyankor éli világát, mikor nincsen munka, legfeljebb rőzseaprítás, a néhány jószág ellátása, meg tisztogatás és rendben tartása a holmiknak, hogy ha már ilyen időben a gazdaság nem szaporodik is, legalább ne pusztuljon. Azonfelül aztán leölik a malacot, ha van, mert ha nincs, akkor nem ölik le. Egy kis tort is szokás csapni. Másrészt ők elmennek másfelé torokra. Szombaton a lányok a szoknyákat vasalják, amibe vasárnap a csárdába mennek táncolni. A gyerek az iskolába jár; reggel elmegy, csak este tér haza, ebédet ott tarisznyázzván, mert távolos kissé az iskola. Este hazajön és akkor olvas a könyvből. A kapáshoz pedig emberek jönnek a szomszédból telektálózni. Vagy ő megy másfelé. A szobában a patkára ülnek a kemence mellé, annak a fala a hátukat igen alkalmasan melegíti. Ott beszélnek mindenféléről, leginkább oly dolgokról, amikhez nem értenek: mert amihez értenek, azt úgyis mindnyájan tudják; az arról való beszéd fölösleges.

Ez azelőtt így volt, de most már nincs ebben a formában az állapot. A kapás felesége elhalt, mert nem volt élhető s néhány gyermek is még apró korában ledugdosódott a földbe. Máskor megházasodtak, ismét mások férjhez mentek, a legutolsó gyerek pedig béresnek állt. Ez nem egyszerre ment, ehhez az idők

folyása volt szükséges s közben a kapás megöreged-
vén, ím, öregségére egyedül maradt. Maga lenne az
egész tanyában, természetesen nem számítván a koc-
sist, kit kocsinjáró foglalatossága hol erre, hol arra
hurcol, de amúgy is, ha otthon van, állataival tartóz-
kodik egy fődél alatt.

Ily öreg ember életének így egyedül a téli idők kö-
zött mi haszna volna s neki miben lehetne kedvtelése?
Ha jól keressük, bizony semmiben sem lenne. Csak
úgy búsongna, lógna erre, arra, emlékezve a régi dol-
gokról, a taliánokról, kikkel hadakat folytatott régente
s a Venéciáról, melyben szolgált a császárt, mikor
még a Venécia a némethez volt tartozandó.

De nem maradt mégsem egészen egyedül, mert
történt, hogy a tanyaára kikerült a Palkó. Szerfelett sa-
játóságos életsorsú ember ez a Palkó.

Valaha kereskedő volt, jómódú bőrkereskedő,
amúgy is származására nézve bolgár. Egy napon aztán
tönkrement, a boltot be kellett csukni s ő maga min-
den tartozását becsülettel kifizetni óhajtván, egy árva
krajcár nem sok, de még annyi sem maradt a zsebé-
ben. Mindebbe egészen rendén belenyugodott és más
foglalkozást keresvén, beszegődött cselédnek. Olyan
bizalmas mindenesnek a ház körül, aki rendben tartja
az udvart, pincét és fáskamrát, ért a piacozáshoz, tud
almát árulni és megnyúzza a nyulakat. Ilyen életben
volt azután hosszú és sok esztendőkön által, dolgát
mindig szorgosan és becsülettel végezte, kedvetlen-
ségek, a régi emlékek nem bántották; olykor beboro-
zott és igen jóízűeket nevetett hozzá. Csak későbben,
amint öregedett, kezdte gyötörni a bánat; akkor tör-
tént meg vele, hogy a pálinkához folyamodott s utóbb
teljesen rabja is lett. Már nem bírt elmenni az utcán a
pálinkásboltok ajtaja előtt, hogy be ne térjen: húzta
befelé a pálinkásboltok szaga. Garasait arra áldozta,
az étel nem kellett, a legjobb úton volt arra, hogy ha-
marosan elpatkoljon a bajában. Már hasznát se igen

lehetett venni: ha korholták, nevetett; mennél jobban korholták, annál jobban nevetett. Az öreg cseléd megmentésére nem mutatkozott más mód, minthogy száműzni kellett a tanyára. Ott pálinka nincs, ha van: lakat alatt van; hitelbe nem lehet venni, pénz pedig a kezéhez nem jutott. Lehetett volna ugyan, hogy csak úgy belepusztul a mérge elvonásába, de nem így történt. Elszokott a pálinkától, beleszeretett a tanyai kút édes vizébe, lesoványodott csontjaira apránként húst is szedett s ma megint a régi, vidám, dolgos Palkó. A kúra teljesen bevált.

Eképp egy helyett két öreg van a tanyában s egy szobában ketten igen csak elférnek. Ők egymással szemben bizonyos kötelességeket vállaltak magukra, egyben bizonyos jogokat élveznek, mint ahogy ez dukál is. Meg van állapítva, hogy a szoba söprése, a lámpa tisztántartása mely napon kire tartozik. E dolgokban igen szigorú rend van. Például Palkó a szakácsné, ellenben az öreg Tóni a szobalány.

Ez úgy értelmezendő, hogy Palkó főzi az ételeket, ellenben az asztalt meg nem terítené magáért a kerek világért sem, miután az a Tóni dolga. Az ebédet egész rendben megfőzi a szabadtüzes konyhán s akkor Tónit fölkeresi:

– Kész az ebéd, igyeközzön teríteni.

S a vén ember, aki valaha piemontiakat és franciákat szedegetett a szuronya hegyére, siet villákat tisztogatni az ebédhez.

Estefelé újságot olvasnak, az öreg Tóni csak fülével, mert másként nem ért hozzá. De Palkó fölteszi szemre a komoly és nagy igazlátót s azon keresztül úgy olvas, mint a parancsolat. A kapás a padról, amelyen aludni szokott (szőlőpásztor-ember természete nem igen veszi be az ágyat) tűnődve hallgatja, hogy ugyan olvassa-e, vagy ha olvassa, mikor olvassa az igazit?

Az igazi, amit a kapás várna, meglehetősen nevezetes dolog volna. A dolgot ugyanis úgy kell venni,

hogyan van egy miniszter odafönt a Budában, (valahol egész közel a király mellett lakhatik az) akinek szokása, hogy szép papírosleveleket ad, de azonfölül aranypénzt is osztogat az olyan cselédnek, aki egy gazda kenyérét eszi rég idő óta. Hát már volt is a határban, aki ilyesmit kapott, de ezeknek szolgálati idejét a kapás mindig fitymálva emlegette, amiben neki egy kis igazsága is volt. Mert hisz nyolc évet, tíz évet szolgálni egy helyen: ez valóban csekély dolog az ő harmincegy esztendei szolgálatához képest.

S legkülönösebb pedig, hogy ezelőtt katona volt s különféle csatákban vitézkedett. A kapás nem ok nélkül tűnődhetett hát azon, hogy ugyan miért nem tekint már vagy egyszer őfeléje is az a budai miniszter.

Az újság azonban, amit a Palkó olvasott őneki, mindenről beszélt, mert hiszen Bodóné is mindenről beszélt, mikor a bor árát kérték, csak éppen a bor áráról nem. No, ilyen éppen az újságlap is. Bár az újságlap, szegény, csakugyan nem tehetett róla, hogy az öreg Tóni dolgáról így hallgatni kényszerült. Bár Tóni dolgát egy időben már próbáltuk, írást is adtunk be róla, az obsitjával egyetemben, valami három év előtt, mikor épp gazdasági kiállítás volt itt, ahol öreg cselédek is jutalmaztak. De bizony hiába vártuk, nem jött felelet a levélre, pedig Tóni azon huszonöt forintokból, amik akkor esedékesek voltak, igen erősen szándékozott egy malacot venni. De nem jött, no, hát hiába, ha egyszer nem jött. Idő multával járni kezdtem ez ügyet, de nem volt semminek foganatja. Írtam levelet föl az Egyesületbe, hogy hiszen ha más érdemebbet találtak méltónak a jutalomra, az is nagyon jól van, de legalább az obsitját küldenék vissza. Mert azt szereti az öreg s vele együtt szolgált katonatársai már elhalván, ez a papír az egyetlen tanúbizonyság arról, hogy annak idején nyolc évet, hat hónapot szolgált idegenben, fegyverben.

Onnan írt azután szíves levelet Rubinek úr, hogy sem a levélnek, sem az obsitnak még csak a színét sem látták. Hát bizony az akta, mielőtt odaért volna, valahol elkallódott, ami alighanem ezzel az aktával esett meg legelőször a szép Magyarországon. Valamely hivatalban tüzet gyújtott vele a kemencében az apró fa alá a szolgál s nem jutott eszébe, hogy ezzel az aktával egy nála jobb és hübb szolgál téli malacát tüzelte be.

Azonban hát: Isten neki, fakereszt. Az ilyesmi ellen nem lehet semmit sem tenni. Bár az öreg kapás aligha gondolkozott így. Talán vétek is: Tóniról rosszat tételezni föl, de úgy tetszett olykor, mintha sunyítva nézne rám. S bozontos ősz haja mögött a koponyában ilyféle gondolatok vannak:

– Ez is valami hirös tekintetes úr löhet: fölkezelte bizonyosan a pénzümet, de most eltagadi...

– Mondani azonban nem mondta s valószínű, hogy az egész vélekedés is alaptalan.

...Karácsony hetében a kocsis üzenetet vitt ki a kapáshoz, hogy öltözködjön, hogy most újra a sorozás lesz: régi katonáit akarja fegyver alatt látni a király. Az izenetre a kapás sejteni kezdett valamit s mosolygott. Palkó jólelkű nevetéssel kísérte; ő szegény egyebet nem adhat, ezt azonban boldogan adja.

Hát másnap bejött a kapás. Tisztára ki volt kefélkedve és borotválkozva a vén ember. Azután fölvo-nult a városházára. (Van ott a városházába egy másik nagy ház, ott a falon képben van a király, de olyan akkurátusan van benne a képben, mintha éppen mostan akarna kilépni belülre.) Ott Tóninak több másokkal egyetemben odaadták a budai miniszter papiroslevelét rámában. És tenyerébe, melyet puskaagy, metszőkés, kapa egyformán keménnyé tenni segített, aranyakat olvastak. Ez nagy dolog volt. Az öreg beszédekét hallgatott, kézfogásokban részesült s végezetül mindezek annyira a lelkére szálltak, hogy teljesen elszótalanodva

ért haza, már a városi házhoz, hóna alatt szép rázába kötött papirossal.

Még otthon sem szólt. Csak mikor hóna alól a rámat kikapták s nézni kezdték, mikor az öreg cselédnek még öregebb gazdája is nézni kezdte és azt mondta neki;

– Te Tóni, a jó reggelét, ez már csakugyan szép dolog.

Akkor a vén ember könnyei lassan megeredtek és boldogságában sírva könnyezett.

Ami pedig az ötven forintnyi aranyokat illetné, azok a mellényzsebben éppen csak hogy megmelegedhettek, azok mentek a takarékbába, ott is sürgős helyre, mert Tóni tavaly a vakarcsot is férjhez adván, némi adósságot szedett magára. A kép is csaknem itt-hon maradt, mert mondták Tóninak, hogy ne vigye magával, mert boldogságában az úton a kocsival hátha valahol megállnak s ezután majd a ráma üvegje betörik. De Tóni oly sóvárogva nézett a képre, mit tőle így elszakítani akartak, mint kedves játékára a gyermek szokott. Hát nem lehetett tőle eltagadni a képet, de különben ígérte is, hogy gondját viseli s az egész úton a kezében tartja.

Elmentek. Harmadnap újév lévén, Palkót hozta be a kocsi a városba, mert szükséges, hogy ha öröm ér egy részt, érje a másrészt is.

– No, hát Palkó, az öreg Tóni mit csinál?

– Hát, – mondja Palkó nevetve, – mindig csak az új képét próbálja föl a falakra. Hogy hol volna legalkalmasabb?

– No, aztán?

– Hát még nem ért vele véget. Mert sehol se elég szép a hely. Mindig különbet keres neki.

...Úgy nézem, ha az örege Tónin állna, még új házat építtetne a budai miniszter képének.

1902. május 28.

CIGÁNYVÉR

Az alsótanyai pusztákról csendesen halad a kocsi-jával befelé a nagy homokban főtisztelendő Tóth ker. János, a külső iskolák főfelügyelője. Szelídlelkű férfi, a kegyes tanítórend tagja, a fizika nyugalmazott professzora.

Úttalan utakon járt a kocsi, a nagy mezőkön és a sivány homokon leginkább mindenki arra ment, amerre neki tetszett. Lassú az ilyen kocsizás, a lovak csak lépésben mennek a buckák között, mint mondani szokás: csak úgy andalognak. Tóth János hát ráért nézegetni a kocsinyomot, amely itt-ott látszott a füves részen, a sivóhomokban összefolyt, aztán megint eltűnt: ugyan ki járhatott mostanában erre, ahol a madár is csak átsuhan. Az ötvenes évek legelején volt ez, a mai tanyavilágból alig volt meg még más, csak a magja: nagy távolságokban elszórtan egy-egy tanya, vagy pusztai csárda, egyébként a határ füves része legelő, a homokos része sivatag. Nem igen járt benne más, mint a gulya, meg ménes, a szegénylegény, aki a katonafogdosás elől vette ki magát a pusztákba, meg a bujdosó honvéd, aztán a vándorcigány. Volt ott hely, ahol egyik tanyától alig lehetett odalátni a másikig, pedig itt a föld lapos, mint a deszka, már ahol nincsen angyalhullással keverve, ami alatt megint csak a bucka értendő, ez pedig olyan homokdomb, ami vándorol, ma itt van, holnap amott, aszerint, hogy hova fújja a szélvihar. Mert az el szokta volt vinni mindenestől.

Tűnődve nézte hát a főtisztelendő a kocsinyomokat. Ki járt erre? Mert, hogy ő arra jár, az természetes. Neki dolga van. Mióta a laboratóriumától visszavonult, még hátralévő életét a pusztai nép tanításának az ügyére áldozta. Holta napjáig is azon fáradozott, mert még ezután sok-sok hátralévő napot adott neki az Isten. Afféle apostollelkű ember volt az öreg szerzetes a maga munkájában.

A kocsi halad. Sok szép angyalhullás van ott a tájon, ami leginkább arra jó, hogy volt mit kerülgetni, mert ha hosszú ideig egyenes az út, az nagyon unalmas. Nyikorog a homok, ahogy a kerékről a tengelyre hull. De azután másféle nyikorgás is hallható. Valahol egy kis gyerek sír. Pedig ember vagy asszony sehol. Tóth János nézelődik szerteszét, a sírás jó erős visítás, de amúgy nem látni semmit.

– No, majd szétvillogok, – mondja a kocsis s leszáll. – Ezt a kocsinyomot keresöm én, mert itt befordul a két bucka közt Halas felé.

– Jó, jó, fiam, majd tartom addig a gyeplőt.

– Sohase tartsa a főtisztelendő úr. Olyan bolond lovat még nem láttam, aki a maga jóakaratabul ebben a nagy homokban megindulna.

Igy is jól van, de azért a tisztelendő csak tartja a gyeplőt (valamivel foglalkozni kell). Nem sokáig tartja azonban, mert a János csakhamar poronttyal jön elő a dombok közül. Mindenféle piros, kék, meg tarka rongyba van bugyolálva a jól megtermett legényke, nagy fekete szeme van neki, kettő, egyébként pedig barna az istenadta, nagyon.

– Ez cigánypurdé, – neveti a kocsis, ahogy himbálva viszi. – Hiszöm az Istent, de ez valóságos cigánypurdé, máris a mellényöm gombját fogdossa. Akasztófára való vagy te, szólt rá, – ugyan az apád is az, az öregapád is az volt. Ugyan, hogy nem vesz ki már vagy egyszer a fajtád?

A főtisztelendő megborzongott a kocsiülésben.

– Teremtő szent Atyám, – s azonnal megesett a szíve a kis lurkón – a lelketlen, vad nép kitette ide a pusztába, hogy éhen pusztuljon... vagy hogy az állatok fölfalják...

– Dehogy, dehogy, – vélte a kocsis s a gyerekeket odanyomta a főtisztelendő ölébe, (ha már tartani akar valamit, ezt tartsa, ne a gyeplőt). – A cigány nem hagyja el a magzatját. Olyan az, akár az anyafarkas.

Hogy hagyná el, főisztelendő úr. Hiszen jól tudjuk, hogy még lop is hozzá.

A kocsis igazságait kénytelen volt helybenhagyni a fizika nyugalmazott professzora, tartván a gyereket.

– De hát akkor, hogyan kerülhetett ide, – mondta.

– Kiesött a kocsibul, – magyarázta a kocsis. – A sátoros cigány kocsijában, mind a hátulso saroglyában van az ilyen apróság valami lopott dunnán. Bizonyosan sietős volt az útjuk, loptak vagy raboltak, hát möntek nagyon. A kerék fölvégott a fordulónál a buccaoldalra, a kölyök a dunnárul kipottyant a homokra, aztán itt maradt.

Ez körülbelül így is van. A csöndes főisztelendő egy pillanatig csodálkozva nézett a kocsisra. Ez a paraszti ember nemhogy az eseményekből vonná le a következtetéseket, hanem a következményből állapít meg előző eseményeket. A lelke ujjongott örömeiben: van itt ész, van itt természetes ész bőven, nem igaz, amit a német prédikál. Csak oskolát neki, oskolát! És újból fogadalmat tett, hogy amíg él, ebben munkálkodik.

Egyelőre azonban a következmény az ölében maradt, a kocsis pedig megindult, mondván:

– Vigyük be, főisztelendő uram, a városba, mert hiszen itt még fal sincsen, amihez hozzácsaphatnánk.

– Istentelen dolgokat beszélsz fiam – mondta Tóth János.

Még homok volt egy kicsi, a kocsis ráért az első ülésből visszabeszélni.

– Nem vagyok istentelen, főisztelendő úr, – mondta. – De, ha a disznót hizlalják, abbul lösz szalonna. De ha a kutyát hizlalják, abbul sohase lösz szalonna, csak ebháj.

– Nem akarom én hizlalni fiam, – felelte a szerzete. – Csak beviszem a policiára, viseljek gondját. – Ha beértünk a városba, ne is hajts fiam, hozzánk, hanem előbb egyenesen a főkapitányhoz.

Így is történt a dolog, bár a városba érve a hosszú utcákon némileg csodálkoztak a járókelő polgárok, hogy a kocsikulésben pólyásbabát tart az öreg pap. Egyébként a lurkó elég csendesen viselte magát, nem volt vele sok baj, csak a főkapitánynál tört ki a vihar, mikor beállított Tóth János hozzá a gyerekekkel.

– Hoztam valamit, – mondta jószágon nevetve.
– Kis cigányt találtam a tanyán, az úton, hát mondom, beadom, mint lelt tárgyat.

Farkasnak hívták akkor a főkapitányt. Afféle mérges ember, mint a német világban a hivatalnokok voltak. Nagy kiabálásba is kezdett azonnal.

– Hát azt hiszi az úr, hogy nincsen nekem elég dolgom a cigányokkal, még a kölykükről is én gondoskodjak? Ugyan, hogy nem hagyta ott, ahol találta?

– De már, kérem szépen... – esengett a tisztelendő.

– Hát már kérem, – pattogott Farkas. – Ha találta az úr, csináljon vele, amit akar. Itt ne hagyja nekem, mert én menten kihajítom az ablakon, úgy, ahogy van. Az ördög vigye el a kölykit! De alighanem az is hozta ide.

A mérges gorombáskodásra szelíd öreg is felboszszankodott egy kicsit, ami abból állott, hogy nem szólt semmit, fölvette újra a karjára a gyermeket s kijött vele a szobából. De már ahogy a lépcsőn lejött, nem állhatta meg, hogy a fájdalmát ne mondja el valakinek. Ottan strázsálta a városháza kapualját a hosszú köpenyegben és a nagybottal a portás: annak panasolta el az esetet, mondván:

– Nézze már, ilyen sem történt meg rajtam, mióta élek. Mit csináljak én most ezzel a gyerekekkel? Haza a rendházba csak nem vihetem?

– Hát hiszen, – mondja a portás, – nem olyan sokba kerül az, egy purdét eltartani. Ha áldozna rá a főtisztelendő úr, lehetne ennek anyát találni.

– Hát maga talán elfogadná? – mondja örömmel Tóth János.

– No, már kéröm – feleli a portás – én csak nem csúfítom el vele a famíliámat. Hanem hát itt van a város dobosa, a Zsiga János, ez cigány. Az majd elvállalná, ha tartáspénzt kapna érte.

Tóth János, szerzetes létére bizony ugyancsak nem volt gazdag ember. Kapott ugyan a rendtől is valamit, meg teljes ellátást a házban. A város is fizetett a tanyai iskolák gondozásáért valamicskét. Azonfelül volt egy különös jövedelme is. A tanyai nép, ha már bejött a városba, vitt neki ajándékot: dallos almát, mosolygó körtét garabolyokban, meg kosárban, szép, hamvas szőlőfürtöket. Mint mondani szokás: eleje gyümölcs volt ez, a legjava. A rendházban szóvá is tették, hogy ugyan hogyan nem ad belőlük néha az asztalra, de Tóth János elütötte mindig a kérdést:

– Ebből ugyan nem esztek. Ez kell a tanyai gyerekeknek.

Mert az öreg úr az ajándékgyümölcsöt úgy, ahogy kapta, eladta a kofáknak, az így támadt pénze pedig megint vándorolt vissza iskolába könyvek, kalamusok, ceruzák, meg egyéb ilyen holmik alakjában.

Hát... hát, itt a purdé dolgában gyors elhatározás kívánatos, nem lehetvén ugyanis a gyereket valamely aktához bemellékelni. El is intéződött, odaadták a gyereket Zsiga Jánosnak, aki elvállalta egy kis salláriumért. Még egy kis borralalóért a nevét is átengedte, legyen az is Zsiga. Megkeresztelték aztán Zsiga Zsigmondnak. A gyerek aztán nevelődött, mint a többi. Mikor kijárta a népiskolát, bekerült a piaristákhoz aféle diákinasnak. Apró házidolgokat végeztek: csizmapucolást, szobatakarítást, miegymást. Ezért kaptak aztán lakást, ételmezt, ingyen könyvet, meg tanítást. Zsiga Zsigmond így elvégezte azt a néhány latin iskolát, ami abban az időben kellett ahhoz, hogy a tanítóképező intézetbe átvihesse Tóth János. Át is vitte és öröme is volt benne, mert jól tanult a gyerek, csak pajzán volt nagyon.

– Ezt a vére rovására lehet írni, – vélte az öreg pap.

Pár év letelik, nem sok kellett és Zsiga Zsigmond kész tanító, oklevéllel a zsebében. No, ez így jól van. A hatvanas évek végén volt már ez, a tanyákon, hol itt, hol amott épült iskola, kellett volna bele tanító, aki arra az elhagyatott pusztai életre vállalkozzon: de Zsiga Zsigmond hiába vállalkozott, mert sehol sem kellett. A cigány nem kell. A tanyaiak tiltakoztak. (Most sincs köztük cigány. Még a muzsikusbandák is a maguk emberiből kerülnek ki, úgy hívják őket: hangászok.)

Tóth ker. János kezdte aggodalmasan csóváltatni a fejét. Szinte elkeseredett:

– Mi lesz ebből?

Ebben az időben azonban történt – mert mindig az ilyen időkben történnek valamik – hogy a legkülső Átokháza is megmozdultak a tanyaiak iskola irányában. Nagy pusztaság volt az, legelő, nem igen éltek rajta még mások, mint a pásztorok a családjaikkal. Subás emberek komoly deputációja vonult be az iskolai felügyelőhöz, hogy csináltasson már nekik is iskolát. Ők maguk egész nap, egész éjjel a jószág után vannak, az asszonyok a tejfével, meg a sajtcsinálással vannak elfoglalva, nincsen, aki nevelőgondot fordíthatna a gyerekekre. Felnőnek tudatlanul meg vadon, Istent se ismernek, továbbá, ha a katonasághoz kerülnek, még káplár se lehet belőlük, mert nem tudnak írást. Tóth ker. János lelkében mindig örvendetes hangok valának azok, amikor a külső nép iskoláért ostromolta. De az átokházi pusztalak dolgában mégis volt valami bökkenő. Az, hogy ilyen csekély lakosságú helyre nem lehet rendes iskolát állítani, mikor azt a nagyobb népességű határok is kívánják.

– Eltartjuk mink magunk is, – szólta ki a subából a küldöttségek vezetője, – csak legalább tanítót adjon a főtisztelendő úr.

No hát, hiszen, ha csak ez kell, akkor ez az eset éppen kapóra jön a Zsiga Zsigmondnak, aki eddig

sehova sem kellett. Meg is egyeztek benne. Volt ott Átokházán valami rossz tanya, amelyet a tulajdonosa otthagytak és elment világgá, mint a Döme kutyája, azt kitatarozták valahogy, abból lett a tanítói lakás. Továbbá arra is kötelezték magukat az átokháziak, hogy minden héten más család ad a tanítónak reggelit, ebédet és vacsorát. Ezenfelül nyolcvan forint az évi fizetség.

Zsiga Zsigmond ki is ment, tanított és Átokháza meg volt elégedve. Amelyik házban éppen a heti kosztot adták neki, ott volt naponta az iskola, az udvaron, a nagy eperfa alatt; zivataros időben meg sehol, mert olyankor a pusztában úgy sem lehet az apró gyereket a házból útra elbocsátani. Az eperfák alatt való tanítások nyomán közben az is kiderült, hogy Zsiga Zsigmond nemcsak a tanításhoz ért, de hegedülni is szépen tud. Most egyszerre nemcsak az apró pusztakölykök maradtak a tanító úr tisztelői, de a barna legénynek rajongóivá váltak a lányok, meg a menyecskék. Néhányszor hegedült nekik kedvtelésből Zsiga Zsigmond, de amikor azt kezdték tőle kívánni, hogy ünnepnap délutánján tánchely legyen az eperfák alatt, ahol aztán ő hegedüljön: feltámadt benne a cigányvér.

– Ezt már ingyen nem csinálom – mondta. – Muzsikálhatok, de annak egy húszas az ára.

A hatvanas években még nagy pénz volt arra kifelé a siványokban egy-egy ezüst húszas, de hát táncolhatnékjuk volt a menyecskéknek, lányoknak, gulyásbojtároknak, csikóslegényeknek, miegymás, a muzsika árát megadták. Zsiga Zsigmond ekkor kezdett átalakulni: hétköznap tanító, ünnepnap muzsikus cigány.

A dolog talán a világ végeztéig így maradt volna, ha közben egyéb bajok nem esnek. Amíg csak tanító volt a cigány, hát jól van, de amikor muzsikássá is vált a fiatal barna legény, lányoknak meg menyecskéknek csavarta el a fejét. (Rigó Jancsik a pusztai homokban is érvényesülhetnek).

Néhány lány szégyenben maradt, néhány menyecskét elvert az uruk, de már most ki volt adva a jelszó, hogy a cigánytanítót alkalomadtával le kell ütni. Mikor aztán a Szerencsés Fekete Pál számadó juhásznak eladdig meddő Juci asszonya két barna cigányikret hozott a világra, a pusztá népe kimondta:

– A tanítót agyon kell ütni.

Úgy is volt, hogy agyonverik, de Zsiga Zsigmond megszellezte a dolgot és megszökött.

Még akkor is magával szöktetett egy jómódú özvegyasszonyt, annak a kocsján, lován szökött át Pestmegyébe, Halasra. Ott aztán éltek vidáman, amíg az asszony pénzéből tartott. Mikor a pénz elfogyott, Zsiga Zsigmond eladta a kocsit, lovat és eltűnt. Az özvegyasszony szégyenszemre gyalog került vissza Halasról Átokházára.

A történetnek ezzel vége is volna, ha csak eddig tartana. De tovább is tart. Zsiga Zsigmond eltűnt és elkerült a határból, emlékének nyomát már alig jelezte más, mint egynehány, igen csak nagyon cigányképű csemete, egyik vagy másik tanyaház udvarán. Az asszonyok azt mondták: – nem tehetnek róla, rácsodáltak, mert hallatlanul szépen tudott muzsikálni.

Az emberek azonban nem igen vállalták fiaiknak ezeket a barna kölyköket. Kissé már növekedni kezdtek, de sehogysem váltak a többiekhez egyformára. Pusztahelyen a négy-ötéves gyereket már dologba fogják, rábízván néhány legelő liba őrizetét, de még arra se valók voltak a dologtalanok. Azután loptak, akár a szarka. És rettentő módon cigányképű volt valamennyi.

Ahogy ez a jónéhány esztendő, de nem sok esztendő letelt volna, történik egy nyári napon, hogy sátoros cigánykaraván állapotodott meg a tágas, nagy mezőn. De nem az átokházi réten, hanem a vele szomszédos szabadkai határban. A nomádok megjelenése pusztahelyen mindég ijedelmet kelt. A kóbor cigány

gyáva, ha kisebbségben van, de emberi néven nem is említhető vadállat akkor, ha ereje többségét tudja. A pusztákon szerteszórt tanyákban könnyen rabolhat, mert a lármák és segélykiáltások nem hallatszanak el a szomszédba. Ahogy a banda letelepült és sátorát leverte és sovány lovait a legelőre kieresztette, azonnal megkezdődtek a szokásos lopások: nem volt tanya, amelyből éjente el ne vezett volna valami.

Lakott abban az időben néhány pusztázó perzekutor lovaskatoná, bizonyos Daróczy Máttyás csendbiztos vezetése alatt a szomszédos csorvai pusztán. Az átokháziak értük küldtek, hogy jöjjenek és verjék el a határból a cigányokat. Daróczy erre készséggel vállalkozhatott, mert csakugyan emlékezetét úgy tudom, hogy félelmet sohasem ismert. Kirobogott hát néhány perzekutorával Átokházára keresni a cigányokat és kérdezte is:

– Hát hol vannak itt a cigányok?

– Hát, – mondták neki, – nem itt vannak, de amott vannak a pusztán, alig egy puskalövésre a szabadkai határban.

– Jaj, lelkeim, – mondta Daróczy Máttyás az embereknek, – hát hogy gondolnak ilyet, hogy én a másik törvényhatóság határában fegyveres erővel átmehessek? Rettentő violencia lenne ebből! Még a császárnak sincs jussa ehhez. Nem tudják kendtek, hogy mi az a municipium, meg az autonómia?

Daróczy dolgvégezetlen vissza is ment embereivel a csorvai pusztára, ellenben az átokházi pusztán emberei rövid tanácskozás után azt határozták, hogy ha már így áll a multság és nem lehet mást tenni, el kell kergetni a cigányságot a maguk erejéből. Aki elmegy: jó, aki ellentáll: agyon kell verni. Ebben tökéletesen meg is egyeztek. Csak a haditerv meghatározása volt még hátra. Évэгett egynéhány tanyainak át kellett mennie a cigányok táborába. Széjjel kellett nézni, hogy hányan vannak, mennyi golyós fegyve-

rük lehet, éjszaka miként állítják föl a sátrak körül a kocsikat; szóval a szokásos hadvezéri kémszemlék kellett ide is.

Hát a kémlelődések egy különös eredményre vezettek. Megállapították, hogy a banda vajdája, aki eddig átokházi földre nem merete tenni a lábát, nem más, mint Zsiga Zsigmond, az egykori tanító.

A méreg erre még jobban föllángolt az emberekben, mert éppen nem feledték el az eseményeket. (Néhány barna kölyökben tanújel maradt utánuk.)

Zsigmond vajda azonban megérezte az illatot. Mielőtt az átokháziak a támadásra elegendően összegyűltek volna, egy reggelre a banda eltűnt a látóhatárról. Nem maradt utánuk más meg a pusztában, csak a rossz gebéik. Mert az eltűnés éjjelén még előbb összelopdosták a legjobb lovakat a maguk kocsijai elé és helyettük gúnyból otthagyták a macskákat. Mikor eltűntek, három gyerek is elveszett Átokházáról, akik Zsiga Zsigmondra hasonlítottak. Az ügy ezzel valahogy elintéződött. Híre bekerült a városba is, eljutott a rendházban Tóth ker. János füleihez is. Az öreg fő-tisztelendő sehogysem akarta elhinni. Lehetetlen az. Hogy az ő lett gyermeke, akit annyi szelídségre tanított, rablók és tolvajok vezetője lehessen.

– Nem történhetik meg ilyesmi a világban, – mondogatta. – A nevelés, mégis csak nevelés.

Rövid idő múlva azonban levelet kapott Kecskemétről. Ott is vannak piaristák s a levelet egy olyan szerzetes írta, aki Szegedről ismerte Zsiga Zsigát, még abból az időből, amikor olyan kályhafűtő és csizmapucoló-féle volt a szegedi társházban. A levélben éppen őfelőle írt. Nem valami sokat, csak éppen annyit, hogy Zsiga Zsigmond vajdát az ottvaló határban rablásban és gyilkosságban érték tetten, megfogták, felakasztották, most lóg a láncon (amivel a hóhér a babonásoknak eladott kötelet pótolni szokta) és a szél hordogatja a haját azon kiválóan magas helyről.

Főtisztelendő Tóth ker. János ekkor elment a város istállójába és elismerése gyanánt egy forintot juttatott Nógrádi Dömötör kocsisnak, aki már annak idején, már a gyerek találásakor megmondta, hogy tisztán csak azért érdemes bevinni a purdét a városba, mert ott a pusztában még csak fal sincsen, amihez odacsaphatnók...

Függetlenség, 1912. január 14.

A RENDŐRSÉGI HATOS

Vegyük föl az esetet, hogy Erős János kovácsmester egy napon mulatásnak indult. Mulat éjfélig, mulat hajnalhasadásig. Akkor aztán észhez kap, fizet s bevágja maga után a korcsmaajtót és megy hazafelé.

Üde, tiszta hajnal van. Erős János kovácsmesterben idillikus gondolatok ébrednek s keblére szeretné ölelni az egész világot. Eszébe jut a felesége, aki bizonyosan sír és bánkódik otthon. Erős János megcsavarja a bajuszát.

– Ó! Ó! – mormogja fogai közt, ami annyit jelent, hogy mégis csak nem illő dolog ez. – Az a szép, az a szép asszonyka!

Ilyen hangulatban ballag hazafelé Erős János és elhatározza, hogy a feleségét, aki még alszik, csókkal fogja felébreszteni. Azt a szép, azt a jó asszonyt.

Az a szép, az a jó asszony pedig, amint Erős János belép a műhely ajtaján, azzal fogadja, hogy:

– Hát te akasztófára való, vén gazember, te...

Erős Jánost elfutja a méreg, fölvesz egy kalapácsot az ülőről és odavágja az asszonyhoz. Az asszony nem szól egy szót sem, felbukik és meghal.

– Hm! – mondja Erős János. – Ez elpatkolt szépen.

– Azután jönnek a zsandárok a zöldtollas kalapban, amilyen fegyvermagazint szoktak ők viselni. A zsandárok elővesznek egy láncot a táskából. Erős két kezét hátrahúzzák és megkötik a láncsal. Azután ballag befelé a ló előtt Erős János a székvárosba. Ott a bíró elé kerül. János mester vall esze nélkül. Aztán összeülnek a törvénybírák és kegyetlenül elverik a kovácsmesteren a port.

Erős János kap bizonyos számú esztendőket, amelyeket le kell ülnie.

– Hiszen ha csak ülni kell, – gondolja János mester.

Azonban ott nemcsak ülni, hanem dolgozni is kell. Meg kell érdemelni az ételt, mert az jó. Mert nagyon

okos állapot az, hogy a katona naponkénti ellátása harminchat fillérbe kerül, míg a rabé negyvennyolcra. Ennélfogva le kell dolgozni azt a negyvennyolc fillért.

Ennélfogva Erős János a börtönben is üti erősen a vasat. Dolgozik keményen és valóban leszolgálja a naponkénti negyvennyolc fillért.

Bizonyos idő múltán kitelik Erős Jánosnak az ideje és hazaeresztik a börtönből. Mielőtt azonban kieresz-tenék, összeszámítják, hogy tartozik-e a kovácsmes-ter valamivel a börtönnek, amiért olyan jól tartották ottan. Számolnak, számolnak a börtönhivatalnokok és kisül, hogy Erős tartozik még egy hatossal. Mikor tehát kieresztik, rákötik erősen a lelkére, hogy azt a hatost majd hozza be.

Hanem Erős Jánosnak a kisebb gondja is nagyobb annál, mikor kiszabadult, hogy még azt a hatost oda bevigye.

Ennélfogva a börtönigazgatóság jelentést tesz a királyi ügyészségnek Erős János rab húsz fillérnyi tar-tozása tárgyában, vagy ügyében, ahogy az illető hiva-taloknak tetszik.

Azután fölütik a nagy könyvet és megnézik, hogy hova való Erős János. Szegedre, a belvárosba, Tila-lomfa-utca, 6-ik szám alá. Tehát írnak a tekintetes rendőr főkapitányságnak az Erős János húsz fillérje tárgyában. Az ügyiratnak a pofájára (pofa felzet) szá-mot tesznek. Az ügyirat az igtatóból bekerül a rend-őrségi igtatóba. Mindenütt beírják: „Erős János húsz fillérje tárgyában.”

A rendőri igtatóban Halasy rászignálja az ügyira-tot Kemény bácsira. Kemény bácsi veszi a nagy könyvét és beleírja: „...szám. Erős János húsz fillérje tárgyában.”

Eddig még csak ment valahogy a dolog, hanem itt már aztán rettentő módon összehabarodik. Többféle eshetőség lévén az Erős János egyéni körülményeire nézve, többféle habarodás is támadhat.

Nro. 1. Keményd bácsi egy másik nagy könyvben megnézi, hogy valóban ott lakik-e Erős János a Tilalofa utcában. Valóban ott lakik. Ír neki idézvényt lila tentával, hogy jöjjön föl a hivatalba. A kovács fölmege. Mikor ott megtudja, hogy a húsz fillérért keresik, nagyot üt a homlokára, hogy „hejnye, errül megfeledkeztem” és leszúrja a hatost. Erős nyugtát kap s a pénz az aktával együtt a két igtatón keresztül megy az ügyészséghez. Onnét ismét az igtatón keresztül írnek a börtönigazgatósághoz, hogy megvan a hatos, nem kell bántani Erős Jánost.

Ez a legszerencsésebb eset.

Nro 2. Keményd bácsi a nagy könyvből kinézi Erősnek a lakását és megidézi. A rendőrhajdú visszajön az idéző cédulával (a belvárosban már cédula a 'pöcsét'), hogy Erős Jánosnak ott van ugyan a háza, hanem ő maga nincsen a városban. Elment valamerre ki az országból, Bolgárországba vagy hova. Nem tudja senki sem, hogy hol jár, még a Herkó páter sem, pedig az sokat tud.

Emiatt Erős János háza ellen a „húsz fillér tárgyában” végrehajtás intéztetik, kihirdettetik, protokollum fölvétetik és valami házibútor elárverelése által a hatos beszereztetik. A többi úgy megy, mint Nro. 1-ben.

Nro 3. Keményd bácsi megidézi Erős Jánost. János megjelenik és kijelenti, hogy egy fitying nem sok, de neki annyija sincs. A dolog hihetetlennek látszik; mert mikor János azt a bizonyos kalapácsot odavágta az asszonyhoz, még háza is volt. Ennélfogva a rendőri igtatón keresztül megkerestetik az adóhivatal, hogy fizet-e Erős János valami tulajdonért adót. Az igtatókban mindenütt beíratik: „...ennyi és ennyi szám, Erős János húsz fillérnyi tartozása tárgyában.” (Vagy ügyében.) Az adóhivatal a nagy könyvek átkutatása után az igtatókon keresztül visszajelenti, hogy Erős János nem fizet semmi után adót. Következésképpen semmije sincs. Ez a logika azt mutatja, hogy nincs a

világon olyan valami, amiért adót ne kellene fizetni. Ekkor aztán Erős János részére rövid úton (hát még ha a „hosszabb utat” vennék elő) kiállítatik egy szegénységi bizonyítvány. A többi úgy megy, mint a Nro 1. és 2.-ben.

Nro 4. Keménydy bácsi a nagy könyvből megbizonyosodik, hogy Erős János nem lakik a Tílalomfutcában. Hát hol lakik? A rendőrség elkezd keresni.

Az ügyirat átmegy a felsővárosi rendőrbiztoshoz. Ott se lakik. Onnan aztán vad rohammal vonul át az akta a rókusra, alsóvárosra és Újszegedre. Azonban Erős János sehol sem lakik. Megkerestetik az adóhivatal, hogy bizonyos Erős János fizet-e valami tulajdon után adót. Az ígatókon keresztül átjön a felelet, „hogy Erős János nem adózó polgár”. S az ígatókon keresztül, a főkapitány aláírásával, megy vissza az akta az ügyészséghez, tömérdek „tárgyában”-okat idézve elő útközben, hogy Erős János nem lakik a városban. A többi úgy megy, mint a Nro 1-ben, azzal a különbséggel, hogy nincsen hatos.

Nro 5. Keménydy bácsi nem nézi meg a nagy könyvet, hanem előveszi a tárcáját és kivesz onnan egy hatost. Azt finom spanyolviaszkkal odaragasztja az aktára s azzal megy vissza az ügyirat, hogy ehol a hatos ni. Leginkább így szokott végződni a dolog, mert így legokosabb.

Az öreg úrnál úgy is zsákszámra állhat az ilyesmi, mert még a sarkantyúja is ezüsthatosból van formálva.

Tolnai Világlapja, 1912, 1847. p.

(A „Víg Péter hatosa” című írás témaváltozata – U. L.)

A KÜLÖNÖS ÁLLAT

Csendes beszélgetés közben szó van arról, hogy mennyi mindenféle kurtafurcsa német szóval „gazdagodik” a magyar nyelv. Miként válnak a köztudatban magyarnak hitt szavakká idegen dolgok. A kereskedőnek kirakata van, pedig az valójában boltablak, a vendéglő „utcán át” hirdeti a borát, pedig hát elhordva mérné, a lakatos hangájznit ver a falba, az ács pedig még a lik-lukat is a licht-lochból csinálta. Sokat lehet erről beszélni, ha a nap hosszú, de még akkor is, ha rövid. A sok idegen szóról. Némelyek azt mondják, hogy hát nem volna az baj, az angol nyelvnek azért van olyan mérhetetlen szókincse, mert ahány világrészben, egzotikus országban megveti a lábat, mind fölszedi az onnan való nyelvekből magába azokat a szavakat, amik megtetszenek neki. Megtartja úgy, ahogy van. Legföljebb csak hosszú idők múltán fajtázzik el valamennyire. Minálunk azonban mindig fordítgatunk, hol jól, hol rosszul s bizonyára többször rosszul, mint jól. Mert hiszen ha igaz is, hogy a Stossplattenheberbe beletörik a magyar ember nyelve, de abba még jobban beletörhet, mikor úgy fordítják magyarra, hogy löklemezemelő. Az sem utolsó dolog, hogy a praetium affectionisnak a törvénykezési nyelvben az a hivatalos neve, hogy kéjbecsár.

Azt mondja egy ember a papírszivar, azaz hogy a cigaretta füstje mögül:

– Ez mind csak kiskutya. Tanyai kiskutya. A nagy, szép kifejlett kutya az, hogy hengertárvinye.

– Hát ez mi?

– Az valami. Látszik, hogy nem tudtok katonailag hivatalosan magyarul.

– Jó, jó, de hát mi ez?

– Jaj, barátaim, földiek és atyafiak, az rejtetek. Mert ha úgy mondom, hogy hhhennnggerrrttárrvinye, akkor

apai átok, de ha csak hivatalosan mondom, hogy hengertárvinye, akkor rejtélyes, találós kérdés, meg egymás. Mert ez magyar katonai műszó.

– No hála Istennek. Hát mit jelent?

– Erre most készül a magyarázat, bajtársak. Tehát: van egy falu, valahol a Kunságban. Van benne egy csomó honvédhuszár. A vasúti állomás egy kicsit távolosabban, vagy egy óra járás, mivelhogy a kunok annak idején nem állapodtak bele a vasútba, mondván, hogy majd mind elveszi a fuvarosember kenyerit. Hát jön ám egyszer a hivatalos levél a huszárokhoz, hogy két nap múlva odaérkezik a vasúti állomásra a Hengertárvinye: menjenek érte s vegyék át, mert azt nekik küldték.

Sokáig tépelődtek most már azon, hogy mi lehet ez a Hengertárvinye. Az egyik azt mondta, hogy ha henger is, meg tár is, akkor valami nagyobb fajta gép is lehet, valamely újfajta lövöldöző szerszám, lovasított ágyú. Mások ellenben úgy vélik, hogy alighanem ló ez. De nem tudtak sehogy sem megállapodni. Hát nincs is ezen mit fájlni a fejeket: el kell hozatnia vasútról s azután majd meglátják, hogy ruhaszekrény-e vagy tengeri herkentyű.

– Hát aztán mit küldtek érte?

– Hát igen. Ez ismét egy kis fejtörésébe került. Lovasember menjen-e érte és a Hengertárvinye csakugyan nem ló, hanem mosógép, akkor ez nevetség. Ha pedig kocsi megy érte, s csakugyan ló: hát ültessék fel a kocsira! De végül mégis a kocsipárt jutott uralomra. Mert primo: ha gép, ráteszik a kocsira Secundo: ha ló, vigyenek a kocsira kötőféket és kössék a saroglya után. Így is történt, kocsival ment érte négy ember az őrmester szakértelmes vezetése alatt s hazahozták.

– Aztán mi volt?

– Egy kis vasszerszám, akkora, mint egy araszos bicska kinyitva. A ló körmét szokás vele pucolni patkolás alkalmával.

Jó világ, rossz világ

Annyi bizonyos, hogy megdrágult minden s a pénznek negyedannyi értéke sincsen, mint csak nem is régen ezeknek előtte. Még nagyon emlékezem negyvenkrajcáros napszámokra s arra az időre, amidőn két hatosért adtunk a tanyán egy rendes vékányi almát, továbbá nyolc garas volt egy liter bor ára. Ma huszonöt garas, meg harminc garas, fönt Pesten negyven garas, meg negyvenöt garas. Az sem régen volt, mikor itt az alföldi vidéken az akadémiát végzett fiatal gazdatisztnak a renumerációja abból állott, hogy koszt, kvártély meg száz forint. Nem egy hónapra száz forint, hanem egy esztendőre: fertályévenként járt ki az uralmi kasszából a huszonöt pengő angária. Mikor Bécsben laktam, három krajcár volt egy pár virslí, hat krajcár egy félliter friss sör: szerény igényű embernek elegendő vacsora kilenc pénzből, ha még hozzávette a két krajcár árú suszterláblit. De elegendő volt két krajcár ára kvargli is vacsorára. S adtak három nagy darab sült krumplit hajdan. Az utcán árulták, mint nálunk a marónisütők a gesztenyét. Míg nálunk az utcán talicskában árulták a tiszta fehér ruhákba takart főtt csöves kukoricát, két-három pénz volt az ára, mert darabja válogatta. Makón szintén talicskában árulták az utcán a meleg friss túróslepényt: öt pénzért akkorát adtak, mint egy mai leveses tányér. Mikor török földön szolgáltam, mint katona, ott húsz krajcár volt annyi tüzelőfa, amennyi egy ló hátára fölfért, a szilvát csaknem ingyen adták, szintén csak húsz vas volt egy liter szilvapálinka, egy jól megtermett nagy tyúknak az ára is csak egy velki szekszera volt. A velki szekszera annyit jelent, hogy: nagy hatos. A máli szekszera az csak kis hatos: tíz krajcár, de a velki szakszera: az nagy hatos. Az a húsz krajcáros. Minden darabja tizennyolc krajcárt ért, ha nem volt kifúrva, ellenben húsz krajcárt ért, ha ki volt fúrva, mert akkor zsinórra lehetett fűzni és nyakba akasztva viselték madzagon a lányok és a menyecskék.

Ugyanott egy iparosmesternek, rendes tanult török kőművesnek egy velki szekszera volt a napszámja, láttam, hogy déli ebédje zabkenyér volt, a szalma is beleőrölve, mikor kettétörte a lapos kenyeret, a szalmaszálak úgy álltak ki belőle, mint mikor valaki dús vacsora után a fülébe beledugja a fogpiszkálót.

Vízparton járok... A vízen sok hajó, a parton sok áru. Csaknem egészen pőrére vetkőzött erős munkások viszik a vállukon a ládákat, zsákokat a hajókra. Karjukon, lábszárukon úgy ül kint az izom, mintha drótból fonott hajókötél volna. A testük barna, mert reggeltől estig szintén oda van terjesztve a nap-isten meleg tekintete elé.

János munkás fölszalad a partra és igencsak futva igyekszik a bormérés felé. Édesszüléje azonban éppen akkor a partszélén halad el és megállítja, mondván:

– János, már mögént a pálinka után szaladsz?

A hatalmas testű János a töpörödött szüle előtt, miként alattvaló kisdéd szerényen megáll.

– Nem szoktam én pálinkát inni, szülém.

– Hát?

– Hát egy pohár bort akarok inni. Mögszomjaztam nagyon.

A szüle összehúzza a fejkendő csücskét és azt mondja Jánosnak:

– Amúgy is meleg van. Minek hevitöd magadat a borral?

János most már föllázad a szüle beszéde ellen. Azt mondja:

– Tizenegy koronát keresök naponta, szülém. Hát aztán még bort se igyak?

A szüle lemondólag int kezével.

– Apád is használta a bort. De akkor olcsóbb volt.

Azt mondja a János:

– De öt pöngő ötven krajcárt egy hét alatt keresőt, én mög egy nap alatt, kedves szülőanyám.

Hát persze. A János huszonhat éves, a szüle ötvenhat éves: nem találkozik az észjárásuk.

Alku

Már vagy húsz esztendő óta nincs aratás háborúság nélkül. Pöröl a gazda, meg a munkás, mindig van mindkettőnek, amit a másik szemére vessen. Nem tudnak egymásban igazságot találni. Ami az egyiknek kevés, a másiknak sok. A gazda azt mondja: elromlott a régi magyar munkásnak az erkölce: nincsen többé meg az egymásrautalás egyetértése. A munkás – abban pedig egyre több a keserűség, bár olykor az okát sem tudná megmondani, hogy miért. Mert hiszen ilyen napszám nem volt, mióta áll az ország – ma azonban divat mérgesnek lenni. Mint amikor az öreg cserepár őrmester rettenetes módon káromkodik a kaszárnya udvaron s megkérdik tőle: mit szid kend, hős atyánk. Amire nagyot fújva feleli: Alles mögliches! Mindent, amit csak a forsrift megenged. Tehát az atyaistentől kezdve lefelé...

A hangulatok néha pár soros mondasokban fejeződnek ki. Humoros mondasok, keserűséggel. Savanyú pilulák cukorban. Az országúti árok szélén fűvet kaszál egy ember a kecskének. Azt mondja a másik:

– No, hogy mén kendnek a sora?

Azt mondja a kaszás:

– Az én sorom? Hát az jól mén.

– Úgy hát?

– Úgy. Hát hiszen jól mén most mindenkinek a sora.

– Jól?

– Hogyne. Csak a kötélé nem mén jól.

Azt mondja a másik:

– A kötélé. Már, hogy miért?

– Hát – mondja nevetve a kaszás – nagyon kevés nyakra akasztják mostanában.

Sokkal többre köllene. A kötélnek most nem mén jól a sora. Kevés a forgalma neki.

Hol az igazság? Hiszen régebben is voltak bajok. Az aratási munka olyan volt, mint a lutri. Mert vaktában való szerződések voltak azok, amik a hányados

osztalékra mentek. S így a termés eredményétől függött, hogy mit lehetett az aratáson keresni. Hát aztán ha látták, hogy rossz a termés, azt mondják, hogy ekkora osztalékért nem állanak bele a búzába.

...Hiszen nem viszünk haza semmit.

Különösen a dült búzától féltek. Abba semmi áron nem akartak beleállni. Pedig ebben nem sok igazuk volt. A dült búza szépséghiba. Nem szép, s arról aligha írja meg a költő, hogy aranykalással ékes rónaság. Hanem másfelől pedig régi gazdai igazság, hogy a dült búza tölti meg a zsákot. A dült búzák idején termett tizenhárom mázsa holdanként. Hanem vágni nehéz. Szedni is nehéz. Kaszás is, marokvető is erőnek erejéig feszül benne. De, hogy a feszülés árán nagyobb lesz az osztály, arra nem gondoltak. Ők csak a délceg, szép búzát a földre taposva látták s már ettől magától elment a kedvük.

Vannak ilyesmik.

Mikor a kendertermésről elejében szó volt e tájkon, magyarázták a külső munkásoknak, hogy miként megy a vele való dolog. Le kell vágni a kendert, csomóba kötni, otthagyni a földön. Azután idő multán, ha jól megszáradt, a kévéket jól a földhöz kell verni, hogy a magjuk kihulljon, mert arra nincsen semmi szükség.

Ez nagy megütközést keltett a hallgatóság körében. Hát ez is lehetséges? Növényt termelni, érte fáradozni, azután a magját a földre kiverve, otthagyni? Hát akkor miből lesz az osztály, ha a mag elmarad? Vagy talán csak azért veretik ki az emberrel, hogy később a maguk hasznára összesöpörjék?

Egy ember nagyot kiált:

– Hogy én ilyent csináljak? Inkább elmék betyárnak!

A másik ember csöndesen rásüvít:

– Hová mönne kend? Hiszen nincsen már erdő, ami szállást adna a betyárnak!

Az ám. Már nincsenek réti bozótok: a meghúzó-dás nehéz, a régi világok apránként mind letelnek.

Mostanában azonban már másfélék az aratási alkuk. Magra megy a szerződés. Például holdankint hetvenöt kiló búzára. Itt már a munkás semmit sem lutrizik, mert akármilyen rossz lesz is a termés, a rész alku szerint kijár. A lutri inkább a gazda részin van. De hát azért csak vannak most is verekedések: az emberek már nem bírnak az erejükkel.

Egy párbeszéd kisebb vasúti állomáson:

– Jó napot, bátyámuram.

– Jó napot, úrócsém.

– Hát mire végzi? Hát az aratás?

– No – mondja a nagy szakállú ősz ember. – A földemen megvagyok. Hanem emitt van egy kis bérletem, egy kis rozs is van rajta. Mondtam egy régi emberemnek: mennyiért vágod le? Azt mondta:

– Levágom felibül.

– Felibül? Valamikor tizenharmadból vágták.

Csak úgy legyintett a kezével a levegőbe:

– Hát mit mondjak? Azt mondtam neki: hát csak vágd. Aztán mikor három napig dolgoztál, akkor majd felgyújtom az egészet, hogy neked se maradjon semmi, nekem se jusson semmi.

– Mint látnivaló, szép kis alkudozások történnek erre mifelénk.

Egyetértés, 1912. augusztus 16.

SZOMORÚ VILÁG

A kenyerelem javát már én is megettem, közelebb lévén az ötvenhez, mint a negyvenhez, de ilyen szomorú ősz, mint a mostani, még nem értem, mióta az eszemet tudom. Eső, meg eső. Mivelhogy a napkúrát szeretem, jól számon tartottam, hogy augusztus elseje óta mindmáig mindössze négy nap volt olyan, amikor bátran sütött a nap. A többiben mindig esett. Körülbelül talán jobb volna nem is beszélni arról, hogy milyen állapotban van a szőlő, mert szinte elkeseredik bele az ember. Legalább mifelénk így van. Különösen annál, aki azon tudományos elmélet szerint gazdálkodik, hogy vagy szőlőt ültess, vagy gyümölcsfát, de a kettőt ne keverd össze.

Ez a szomorú esős esztendő ennek az elméletnek nem sok igazat ad. Az idén ugyan jól nem járt senki, de mégis az járt jobban, aki a szőlőtőkét régi paraszti mód szerint gyümölcsfával keverte. Mert az alma jól megért, van is belőle sok, a szilva sem áll különben. Ráadásul máskor, ha nagy a gyümölcsstermés, nincsen ára a gyümölcsnek. Néha, nagy almaszüret idején, olyan alacsony az alma ára, hogy csak a finomabbjával érdemes vásárra fuvarozni, a többit a malacok elé öntik. De most ára van, még az aljaalmának is. Bár hiszen ez ugyan az idén nem megy haszonra, de legalább belesegít valamennyit abba a rengeteg sok pénzbe, amit éven át a szőlőbe is bele kellett verni. Szóval van eset arra is, hogy öregapáink tudománya többet ér, mint a könyvből való gazdálkodás. Mert – véli Kabók Rózsa Vince – a könyvből való gazdálkodás olyan, mint a habttalan sör s ki szereti vajjon a habttalan sört inni?

– A szüret, már mint hogy a borszüret? Azt szent Dávid elhegedülte már megint. Kevés lesz, ami lesz is, csak ecetnek való lesz. És még drága is lesz. És mert nincsen nagy szüret, nem lesz hosszú napszám, a kései kukorica is elpusztult, ott sem igen lesz mit

törögetni: az a szó járja odakint, hogy a jövőre nem iszunk bort. Hát mit isznak kendtek? Hát majd pálinkát iszunk még ebéd után is. Hát csak nem bolondultak meg kendtek: étel után csak tót iszik pálinkát, hé? Hát akkor majd sört iszunk, a fene a lelkit, de a sör csak hidegen jó, itt meg nincsen jég. – Az ám, a környéken nincsen víz, ami jeget termeljen, legfeljebb a havat lehet lefurkózni, verembe nyárára...

Ha pedig arra kint a homoki magaslatokon nincsen víz, annál több erre a mélységekben a város felé. Nincsen olyan öreg hajós, vagy bármely másféle vízenjáró, ha akár nyolcvan éves is, aki ilyen őszi áradásra emlékezne, mint az idén van. Ami föl a folyók töltései közé szorult, mind fürdik. De fürdik ám ugyancsak. Baj, nagy baj, sohasem látott szerencsétlenség. Mert aki az olyan földön, amire a víz kijár, nyári hasznot remél s munkáját belefekteti: lutrizik. Az tudhatja, hogy nem mindig papsajt. Mert a víz, ha megjátssza magát, kijár. De őszre nem szokott kijárni. Emberemlékezet óta nem tette ki ősszel a lábát a partra. Most kitette. Ami szőlő meg kukorica az útjába állott, azt elölte. Mi lesz a télen a malacokkal?

– Hát majd sírnak – mondja Kenyeres Kovács Kis Lőrinc.

– Sírhatunk velük mi is – szól Tököli Mihály célszerű homokhajós.

– Nemhogy a fövény látszana ki a vízből, ahonnan a homokot hordanánk, hanem még a kukoricának a fejit is hányja a hab.

– Jaj, jaj – szól bele egy ember báránybőr sapkában, mert hideg van – könyeret valahogy majd csak tudok adni a kis családomnak télire, de a hidegség ellen nem gondoskodhatok. Nincsen pedig szivet-szakajtóbb, mint mikor a kis gyerök azért sír, mert fázik a szobában.

Kétségkívül nem jó: fázni a szobában s nincsen mivel befűteni, ha csak ki nem törjük a szék lábát,

hogy azzal tüzeljünk. Oly szomorú panaszok ezek s ráadásul igazak is. Valaha tizenkét forint volt egy öl fa, ma pedig huszonhat forint. Hogyan van ez és honnan van ez? Mivel érdemeltük? – kérdik az emberek. Hát a jó isten az egyetlen magasságos bíró, aki erre feleletet tudna adni, az azonban már hosszabb idő óta hallgat s nem szól bele szegényes kínládásainkba.

Azt mondja egy ember:

– Ezt mind a cucilisták csinálták, a hólyagos himlő verje ki a képüket.

Egy másik mondja:

– Balgatagul beszélsz. Nem az a baj, hogy a cucilisták... Hanem a császár... A császár mindön pénzt behasznál magának... Mert köll neki a fegyveres erő.

Komlói Ferenc adja föl most a szót:

– Hát ami úgy van, az úgy van. De királynak köll lönni, oszt az sok pénzt emészt. Én szolgáltam a szájne majesztetot odaföl a Bécsbe a Burgba...

– Jó, jó – véli az ember a báránybőrsapkából kifelé – de én is csak megérdemölném, hogy ne sírjanak télön az éhségben mög a hidegségben a kis családjaim. Örzse kis lányom. Jósika kis fiam...

– Behasználni, hát behasználja – szólt elkeserülten Bodor Pál. – Igazuk van kendtöknek, mert nem jól van a fejealja a népnek.

Búsan bólogat a beszédbe Kotormány János:

– Pedig az övé mind az a gép, amin a pénzt verik. Hát veressen magának annyit, amennyi csak köll, én nem bánom.

Az emberek bámulattal néznek Kotormányra, hogy ilyen adakozó. Hát már ezt is odaengedi a császárnak?

De Kotormány az asztalra üt az öklével:

– Hogyha pedig már elég a pénze, hát ne fujtogasson bennünket.

Az emberek bólintanak. Csakugyan, semmi értelme sincsen ennek a fujtogatásnak. A császár is meg-

emberelhetné magát vagy egyszer. Miért nem tekint a nép felé? Itt a pásztor ölében jobb ízűt aludna, mint odafel, ahol a zsandárok vigyázzák.

Azt mondja egy ember: – El vagyunk esve a szeretetitul.

Nagyvárad, 1913. szeptember 3.

ÖREG ÓRA

Mikor a cigányt hétfőn reggel akasztani vitték, azt mondta, hogy no, ez a hét is jól kezdődik. Ha a konyha felől valamely hétfői napon gyanús csörömpölés zaja hallatszik be a szobába, a gazdasszony felsóhajt: no, lesz törés a héten elég, csak győzzük a tálás piacot pénzzel. Az úgynevezett modern ember az ilyen beszédet kineveti. Micsoda babonáság ez már megint? Pedig talán nem is egészen így van a dolog. Ha hétfőn elkezdődik a törés, jóformán nincsen nap kár nélkül. Akkor mindenféle holmi lekíváncozik a földre.

S ha csak föld volna az, amire kíváncozik. De már régen nem az. Valaha csakugyan föld volt a konyha padlója, de ennek az ideje elmúlt.

Utána következett a deszkapadló. De ennek sok bajjal járt a takarítása s kiégette lépten-nyomon a parázs, amely leszökött a tűzhelyről. Azután jött a téglá, de az meg hamar kicsorbult s ha rátették a meleg edényt, megrepedezett. Jött hát az öntött padló, a beton, vagy a terrazó, vagy a kerámiai gyár köve, ez már jobb, mert télen ezen könnyebb felfázni, továbbá ami ráesik, az nem marad egy darabban; azt már csak nézni lehet azután, hogy ejnye, de jó volna, ha össze ragadna.

Töröget hát az edény szépen és a heti járvány ilyenkor kitöri a konyha szűk határait és kiterjeszti uralmát más vidékre is. Az ember nem légy, de ilyenkor mégis nekimegy az üveges ajtó ablakának. A tajték szivarozószopóka legurul az asztról és kicsorbul a széle. Ilyenkor jobb a tiszta szobában nem takarítani, mert a sok apró üveg, meg porcellán porfészek, amiket dísznek neveznek, szintén pusztulásnak indulnak. Az egyiknek a füle válik le, a másik derékban törik ki és az az érdekes bennük, hogy amelyik már egyszer eltört, de összeragasztották, az soha többé nem törik el. Az olyan, mint a petróleum idején a lámpa-üveg

volt: a csorba tartott el sokáig. Szinte örökölni lehetett, mint a subát.

Azután jönnek az egyéb veszedelmek. Nincs is nagy szél, mégis leesik egy padlásablak. Egy ajtóba beletörik a kulcs. Végezetül, hogy nézném a zsebórát, hogy hány óra, az is leesik a földre. De nem a szobában esik le, ahol pokrócra esne, hanem az külön ki van válogatva, hogy a kőre essen le. Van ezeknek az eséseknek valami végzetük. A vajaskenyér például a gyermek kezéből sohasem esik úgy a földre, hogy a vajas oldalával maradjon fölfelé.

Az óra leesése nem kelt valami különös feltűnést. Ez a hét már rá van szánva az apróbb szerencsétlenségekre és ez ellen nincsen védekezés. Ez olyan, mint mikor hetes eső idején azt mondja a gazdálkodó: no talán reggelre eláll, hála istennek: ha pedig nem áll el, hát arról sem tehetünk. Inkább csak az óhajtandó, hogy múlna minél gyorsabban a hét, hogy letelne a törések ideje.

A leesett órában természetesen megállott a gép és nem ketyegett tovább. Ilyenkor nézni szokás, hogy ejnye, az ördög bújjon beléd. Azután szokás fölnyitni a tetejét és belefújni, hogy hátha megindul. Azután ütögetni szokás, de csak szépen, finoman, tenyérhez, asztalhoz, italhoz, mert van eset rá, hogy ilyenkor helyre zökken az óra és vidáman ketyeg tovább. A furfangos apró gépeknek szokása az ilyesmi. Gyermekkoromban volt otthon egy zenélő albumunk, a hetvenes évek divatos holmija a tiszta szoba asztalán, fényképek voltak benne s ha valaki nézegette a fotográfiákat, az album muzsikált hozzá.

Egyszer aztán elromlott, nem bírta senki sem megcsinálni, se órás, se gépész. Így aztán haszontalanná válván, lekerült a vizitszoba görbe lábú bieder-májeros asztaláról és eltették a sarokba pihenőre. Ott hevert évekig, már nem is tudott róla senki, elfeledték, mint a munkást, akinek már nem lehet hasznát

venni. Egyszer aztán tűz támadt a házban, a gerenda bele volt építve a kéménybe s tüzet fogott tőle. Égett a szoba teteje, megvolt a szokásos ijedtség, ribillió; dobálták ki az udvarra az ablakon át a holmikat, mert az volt a régi tűzoltás, láttam egyszer tűz alkalmával, hogy az emeleti lakásból a szép régifajta porcelánokat is ledobálták az utcára, hogy valamiképp el ne égjenek, szóval repült itt is a szobából kifelé minden, köztük a sarokból az ócska album is, amely a nagy zökkenésben hirtelen életre kapott s nagy hangon vidáman muzsikálni kezdett, ami olyan furcsa volt, hogy mindenk nevetni kezdtek a nagy ijedtségben.

Vannak néha ilyen hasznos zökkenők. Ismerek egy öreg nyugalmazott tanítót, aki vak volt. Azért kellett az iskolát otthagynia, mert elveszett a szeme világa. Mint világtalan éledgélvén, el-eljárt hazulról a szomszéd korcsmába estefelé egy pohár borra, ott aztán elhallgatta csöndesen a zajgó, élénk látó emberek beszédét. Valamelyik őszi este talán egy pohárnál valamivel többet is ivott az öreg vak ember – elég az avval, hogy amint este a bormérésből az utcán bottal tapogatózva haladt volna hazafelé, egy kicsit eltévesztette az utat. Elfeledte, hogy vaslámpakaró áll az utca sarkon, nekiment és rettentő módon becsapta a fejét a vasba. Olyan erős volt az összecsapás, hogy azt hitte, szétesik mindjárt a feje és ottmarad az utcán holtan. De nem ez történt. Hanem ehelyett az történt, hogy kinyílt a szeme világa s az öreg tanító megint lát, mióta a lámpakaróval találkozott.

Szóval van néha az összeütközésnek haszna, ennélfogva kocogtatom is egy kicsit az órát, hogy hátha helyre jön tőle az egészsége. De nem jött. Ha ráztam, akkor járt egy kicsit, ha abbahagytam a rázást, megállott. Nyilvánvaló volt ebből, hogy ha mindig rázom, akkor mindig jár: de hát ki ér rá arra, hogy örökké rázza az órát? Ez nem volna gazdaságos hivatal, minnélfogva nincsen más mód, mint hogy el kell küldeni az órát a mesterhez: nézzen bele.

Drágán szokott pedig belenézni. A városon minden drága. Lám a tanyán más világ van. Ott az ilyesmit ingyen csinálják. Van a környéken egy ember, a Kispéter János, azt lesni szokták azok az emberek, akiknek beteg az órájuk, hogy mikor halad erre vagy amarra az úton. Mert a Jánosnak a zsebében mindig van olyan nagyító-üveg, amilyent az órák szoktak használni. Leveszi a kalapot, a nagyítót a madzagnál fogva fölakasztja a fejére és belenéz az órába. Nagyon nagy bajának kell benne lenni a gépnek, ha szó nélkül visszaadja. A legtöbb esetben előveszi a zsebből a bicskát, a kis ágát kinyitja, aztán piszkál vele az órában. Azután becsukja a fedelét, a füléhez tartja, hogy jár-e: hát egészen rendes ketyegése van neki.

– No – adja vissza azután – fél esztendeig mögint csak eljár.

Azzal aztán halad is tovább Kispéter János, mert az ilyesmiért fizetés nem jár, ez csak isten nevében történik és azt szokás mondani érte:

– Köszönöm is, János bácsi.

Pedig nincsen mit köszönni rajta, mert hiszen Jánosnak ez multság és élvezet, mert ezáltal gyakorolja magát a tudományokban. Mint Dicső Antal például a borotválásban. Tóni szombaton délután – mert tanyán a szombat délután már az ünnephez tartozik – és vasárnap korán reggel mindenkit ingyen megborotvál, aki elmegy hozzá. Ez a passziója, miáltal a népek szeretetében él:

– Ha möghalok, legalább van, amiért megsajnálhatnak.

Jaj de hát mindez csak ott kint van, a másfajta világban. Idebent nem jár ingyen semmi, ez tudott dolog. Ez annyira tudott dolog, hogy mikor kívül bejött Tóth Szekeres András valami pénzt fizetni az ügyvédhez s azt kérdezte: hát ezt már mögint mért fizetöm: fiskális úr? – azt mondta neki az ügyvéd: azért, mert lélegzik kend, András bácsi – hát az öreg András ebbe

csakugyan bele is nyugodott, mert hiába, ilyen a város meg a népe.

Igen, az órát el kell küldeni. Csak mikor elviszik, jut eszébe, hogy nini, hát most már hogy leszünk. Óra nélkül nem tökéletes az ember. Van-e valami rezerva óra itthon a háznál, amit addig a zsebbe lehetne tenni. Van-e? Nincs. Volt, amíg a gyerekek meg nem nőttek, de azután kellett azoknak is és pártjukat fogták. Nincsen most már egy fia sem. Azután volt valami olcsó bádógóra is itthon, azt még akkor szedték szét a gyerekek, mikor kicsik voltak. Szóval ebben a dologban csak bajnak vagy a gyerek, akár kicsi, akár nagy.

Azonban hogy... talán nem is egészen így van ez a dolog. Valahol, a régi emlékek között ott kell, hogy heverjen a színehagyott kék selyem tokban egy aranyba foglalt kisdud időmutató gép: nagyanya órája. Valaha, mikor nagyanya fiatal menyecske volt, úgy valami nyolcvan év előtt, a keblén viselte, ha ünneplő ruhába öltözött, vékonyka láncon, aminek a karikáit kézzel kovácsolta egybe a finom munkájú aranyművész. Mert úgy nevezték magukat: arany- és ezüstművész és valóban azok is voltak, amidőn kicsiny és sötét boltjaik egyetlen ajtóablakánál apró szerszámaikkal dolgoztak. Elő hát csak ezzel az órával. Mily szép; ahogy szelíden bontakozik elő a tokjából, valóban, csak a lewendulának, a peromisnek, a bazsalyikomnak, sok régi, elfeledett kedves magyar virágnak az illata hiányzik, hogy e szépséges kis holmi láttára elmúlt időknek a hangulata teljes legyen. Ilyen munkát manap már nem csinálnak. Vésései olyan finomak, mintha nem is volnának és milyen csodálatos figurákat mutatnak az oldalán a rárakott kék velencei festések! És egy szem hiba nincsen, sem ütőség, sem kopás, sem törődés; a régiék szép dolgokat vettek, nem keresték az árát, de meg is tudták becsülni. Nagyanya óráját tűnődve nézzük. A mi haszontalan mostani vásári holmijainkból ugyan mi marad meg vajon nyolcvan év után, hogy

majd unoka és dédunoka nézze, tűnődve azon, hogy milyen szép élet lehetett az egykor, ahol ilyen finom, tiszta és szépséges volt az apró környezet is. Milyen öröm ez most, hogy hirtelen ráemlékeztünk nagyanya órájára, hogy a kezünkbe vehetjük: szinte a melegsége érzik, mert bárki bármit beszéljen, az ilyen régi fajta sárga arany melegebb, mint ez a mostani vörösrezes s formája, a vékonysága, a kedvessége, a vékony és szelíd cifrasága, mind más ez: milyen más élet lehetett akkor s mily más gondolatok lakhattak a fejekben, mikor nagyanya és öregapa fiatal korukban ezt a kis ékszert szintén így tűnődve és elmerengve nézték. És milyen jó ez most megint, hogy amíg amaz a vásári klepszidra el nem készül, ez itt lesz a zsebben, napjában elővehetem, ahányszor csak akarom, nézhetem kedvem szerint, mint gyerek a karácsonyi játékot, ha a szent éjszakán röpké álmából fölérzik. Igen, siessünk hát az óráshoz, vásároljunk kulcsot nagyanya órájához, hogy fölhúzhassuk és ketyegjen nekünk szeretettel, hogy úgy tetszen, hogy általa hozzánk nyolcvan év előttről a fiatal nagyanya beszél, szólván véri szavakat a vérekhez – azonban hiába járom az órásokat, hozzávaló kulcs a boltokban nem foglaltatik: nagyanya órája lelkeim, ma már nem járnivaló...

Nagyvárad, 1913. november 5.

APRÓ DOLGOK

A macska a tejjel

A háziállatban mindig van sok sajtós vonás, amiben az egyik különbözik a másiktól. A kocsisok azt mondják, hogy minden ló másforma. Némelyik nagyon is „erkölcsös”. Amelyikre gyakran rá kell húzni, azt mondják erkölcsösnek, hogy miért éppen ennek, az megint külön a kocsis-pszichológiához tartozik. A kutya is ahány, annyiféle. Van nálunk egy, amelyik a villamos csengő szavában különbséget tud tenni, ha este olyan ember nyomta meg a kapuban a csengő gombját, akit szeret, akkor mindig ugrál, vinnyog és lármáz, más csengettyűszóra meg oda se néz. A bika hirtelen haragja kiismerhetetlen, sohasem tudni, hogy mikor bolondul meg és mitől. S miért haragszik egyik emberre, s a másakra nem. Van eset rá, hogy annyira haragszik valamelyik pásztorra, hogy vagy az embernek vagy a bikának el kell mennie a gulyától.

De annyi sajtóság egy házkörűli jószágban sincsen, mint a macskában. Azt, ha az egész életen át nézi is az ember, mindig talál benne valami új vonást. Hű jószág ez is és kedves. Beszélnek ugyan az álnokságáról, de a gazdasszonyoknak más efelől a nézetük. Egyszer egy esztendei távollét után hazatértem. Nem vártak. Homályos téli délután volt, még lámpagyújtás előtt, mikor benyitottam a szobába, katonaruhában. A bentlevők közül még senki föl nem ismert, mikor már a nagy fehér macska fönt volt a vállamon és dorombolta az istenhozottat.

Éppen a ragaszkodása az, aminélfogva ha ellopják, hazaszökik a harmadik faluból is. Ha elajándékozzák, zsákban viszik, csak hazatalál. Nemrég Torontálban jártam, baráti helyen. A folyosó könyöklőjén ott ül egy ritka szép nagy tarka macska. Új akvizíció, még nem volt hozzá szerencsém.

– Hát ez? – mondom.

– Úgy-e szép? – mondják. – Most kaptuk harmadnapja ajándékba.

– Harmadnapja? És már így szabadjára van eresztve? Nem féltek, hogy visszaszökik?

– Dehogy – mondták, – afelől nem kell tartani. Ha az új macskát a tükör elébe tarják, nem szökik vissza.

– A tükör elébe?

– Igen hát – magyarázzák. Mikor az új macskát legelsőbb behozzák a házba, mindjárt föl kell karra venni s odavinni a tükör elébe, hogy nézzen bele. Ha a macska belenézett a tükörbe, többé nem megy el a háztól. Hát ez egészen új dolog. Tanulmányozni kellene és értekezést lehetne írni belőle „Tükörhatások a macskatársadalom viszonyaiban” cím alatt. De emígy is elég csodálatos. Nemcsak a macska részéről, hanem azon ember részéről is, aki legelőször kitalálta, hogy tükörrel kell traktálni a macskát.

A napokban megint szaporodott eggyel a macskai tapasztalat. Régifajta kisvendéglő berendezéséhez hozzátartozik a macska is. Ülnek a padon, vagy széken, vagy összedugják a fejüket hízelkedve, máskor meg prüsszögnek a kutyára, ha ingerkedik velük.

Itt három macska volt a szobában. Egy az anya, a másik kettő a fia neki, de már azok is anyányiak. Az anya ül a padon. Lassan odamegy hozzá az egyik fia. Az anya csendben kivárja, s mikor egészen a közelébe ér, jól pofonüti s a fiatal ijedten ugrik le a padról.

Mondják aztán, hogy mind a két fiával ilyen életet él. Nem tűri meg őket a közelében. Sűrűn pofozza mindkettőt, pedig az egyik már nagyobb is, mint az öreg.

Ezzel szemben, ha a szokásos macskakosztot, a tejet tányérban leteszik eléjük a földre, az öreg nem megy oda az ételhez mindjárt. Előbb engedi, hogy emezek jóllakjanak. Csak mikor már elfordultak a tányértól és megtörölték a szájukat, megy oda a maradékért.

– Azt azután elfogyasztja – mondták – lábbal. Mert szájjal nem eszik, hanem mindig csak lábbal.

– Lábbal? Hát csak nem a lábán van a szája?

– No nem úgy – nevetik. – Hanem nem üti bele a nyelvét az ételbe, ez valami finom úri szokású macska. A lábát teszi bele, aztán lenyalja a lábát. Megint beleteszi, megint lenyalja. És mindig csak a ballábát használja evésre. Sohasem nyúlt még bele a jobb lábával a tejbe.

Mindjárt be is mutatták a módját. Tejet hoztak az öregnek pohárban s a csinos leányka elébe tette a padlóra: „Tessék öreg cica, vacsorázni”. A macska aztán hozzá is fogott az étkezéshez, vigyázattal, hogy a poharat föl ne lökje. Gyorsan járt a lába, mindig csak a ballába s rövid idő múlva nem maradt a pohárban egy csöpp tej sem.

Minélfogva nem is lehet mondani, hogy a macskákban ne volnának egyéniségek.

János húst eszik

A tanyai ember ritkán eszik friss húst. Odakint nincsenek mészárszékek, ahol a húst mérnék. Egy egész birkát fölláldozni a maguk használatára nem érdemes, mert rájuk romlik, azt csak akkor szokás vágni, ha valami vendégség adódik elő a háznál. Még disznóölés idején van friss hús, ugyan ezt szokás az alvasztott zsírba is eltenni, abba belefagy és sokáig eláll. De ezentúl aztán már nincsen más, csak a füstölt húсок, az oldalasok, csülkök, miegyéb. A baromfit sem igen fogyasztja, azt inkább eladásra neveli.

Ilyenformán a tanyai ember, ha bekerül a városba, ki akarja venni a részét a jóból és frissen főtt húst eszik fehérkenyérrel. Ez úgy megy, hogy mikor az ügyes-bajos dolgát elvégezte, elsétál a kenyérpiacra és ott figyelmes szemlét tart az áruk között. Van ott

sokféle szép, fehér, omlós kenyér, ilyen a tanyán nincsen, mert ott barnát sütnek, mert ez sokáig eláll, míg a fehérkenyér hamar kiszárad. Az ember sétál a sok illatos kenyér között. Vannak ott sátrak, még a földön is árulják a kenyérsütés tudományának különféle népei. Felsővárosi menyecskék, akik a „sütögetés”-ből nevelik fel gyermekeiket, azután vannak bevándorolt rác és bulgár simindzsiások, még konstantinápolyi szokás szerint sült kenyéret is árulnak.

János szeretne köztük válogatni. Megropogtatni a kenyér csücskét. Vagy belekóstolni. Azután pedig alkudni, mert anélkül nem tökéletes a világ. De alku csak a teljes cipóra megy, Jánosnak pedig csak egy kiló kenyér kell s arra nincsen alku. Ennélfogva a kenyérben nem válogathat, legfeljebb abban, hogy melyik árust szerencséltesse a vásárral.

Megveszi hát a kenyéret valamely törökformájú pirossipkásnál, aki Jánost alighanem állandó vevőjéül szeretné megtartani, mert még papírosba is takarja a kenyéret. János e megtiszteltetést örvendetesen veszi tudomásul és azt gondolja magában, hogy mégis csak kár ezekért a szegény törökökért, hogy mostanában mindenki rajtuk tölti a mérgét. Most aztán már elmegy a maga vendéglőjébe s ott kiparancsolja magának a pohár bort és egy kis húst, de sok leve legyen neki.

A lé fődolog, mert János a kenyéret bicskahegygyel abba mártogatja és élvezettel nézi, hogy az éhes kenyér milyen mohón szívja magát tele a lével. Biz az igen csak szívja s János a bicskafokkal zörögven a poháron, odainti a fölszolgáló lányt.

– Volna-e még egy kis lé odakint?

– Majd megnézöm.

– Nohát akkor még merítsék mög benne a kanalat.

Új levet szolgáltatnak Jánosnak, de kell is, mert van még hozzávaló kenyér elegendő. János fölitatja vele a lét az utolsó cseppig, azután még a húsdarabokhoz ütögeti oda a kenyéret, hogy azokról is szívják föl a

nedvességet. Csaknem szárazra itatja János a húsokat. Ezen munka közben elfogy a kenyér végképp.

János lesöpri a ruhájáról a kenyérhéj morzsáját és becsattintja a bicskát.

– Nini – mondja neki az asztalbeli szomszédja – hát kend a húst otthagya a tányérban?

– Nem a! – mondja János.

Kiteríti az asztalra a papírost, amit a pirossipkástól kapott és a kis húst a tányérból a közepébe önti. Azután összehajtja a papírosnak mind a négy szélét, rendes csomagot szerkeszt az egészből s mikor megvan, a zsebébe teszi.

– Jó lössz ez még holnapra otthon is – mondja.

A fejét egy kissé félrebillenti, a vállát fölrántja s magyarázólag teszi hozzá:

– Szűk világ van. Keveset ögyünk, hogy szépen járassunk...

A szemünk, meg a kezünk szára

A szemorvosnál volt dolgom a napokban, mert egy kicsit rosszacskák már az ablakok. Mert csakugyan olyan a szem, mint az üveglak, hogy ha sokáig használatban van, megszívárványosodik és nem lehet rajta rendszeren keresztüllátni.

Hát nézi a professzor, vizitálja furfangos gépekkel erről is, amarról is a renitens ablakokat. Utóbb azután azt mondja, hogy nincsen itten semmi különösebb baj, hanem hát a folytonos szolgálatban egy kicsit megkopott az ablak és majd pápaszemet kell rá tenni.

Jól van, de azért mégis csak furcsa az, hogy az üveges mester különb úr legyen, mint az isten. Miként hatalmasodhatik el egy földi féreg annyira, hogy fölséges isten dolgait reparálja?

Azonban e felől már most nem tehetünk semmit. Minden gép elkopik idővel, ebbe bele kell nyugod-

nunk. A szem kopása abban van, hogy ha túlságosan kihasználja az ember – analfabétának nincsen szükségük pápaszemre – akkor a rövidet nem látja, hanem csak a hosszút látja. Ami papírosra most írok, azon a betűket nem látom pápaszem nélkül, ellenben ötszáz lépésnyi távolságról egy kocsiról meg tudom állapítani, hogy magyar-e a munkája, vagy rác.

Ilyen a szemeknek a játéka. Egyik csak a rövidet látja meg, a másik csak a hosszút. A toronyórát megszűrőlr rendben meglátom, de a magam óráját jó távolosan el kell tartanom magamtól, hogy meglássam, hogy mit mutat.

A másik ember szeme pedig egészen másként szolgál és azért ez a szem is csak szem. Az ilyen szem nem lát el messzire. De azért az alkalmas ember tud vele élni. Ismerek egy idős jágeros embert, akinek a lába sem jó, de a szeme sem jó. De azért csak vadászodik. Mikor valami szürkés gomolyagot lát szaladni a mezőn, afelől vélni kezd, hogy alighanem nyúl. Akkor előbb a botját, ami nélkül nem tud járni, leszúrja a szántásba. Azután fölteszi a pápaszemet. Mikor mindevvel készen van, akkor lő és meglövi a nyulat. Evvel az erővel akár az oroszlánt is meglőhetné, de ezek mostanában nem tartózkodnak ezen a tájon.

Szóval más a hosszúlátás és más a rövidlátás. A rövidlátás csak annyiban nyilvánul, hogy az ember a keziben tarja az újságot, aztán olvassa. Eleinte mind-egy, hogy akárhogy tarja. Későbbben a szem meg a kéz kezdenek összeszolgálni. Ahogy a szem kopik, mindig távolosabban kell tartani az újságot, mert máskülönben a betűk összezavarodnak.

Így áll elő az a helyzet, amit a professzor mondott, mikor nála jártam, hogy járt nála egy tanyai ember. Aféle jó módú külső magyar a pusztaszélekről. Lassú beszédű és lassú mozgású. Az ilyen ember, ha beszédbe fog, még az öregapja halálát is elmondja.

A doktor tehát, hogy rövide fogja a tárgyalást, azonnal így üdvözlí:

– Úgy-e, egy kis baj van a szemmel, bátyám?

Azt mondja erre a külsőrészi magyar, kissé mérgesen.

– Az én szömömmel? Nincsen avval sömmi baj se. Rőndben van az ablak. Hanem az a baj, hogy a kezem szára rövid már hozzá.

Pesti Hirlap, 1914. április 12.

A SÖMLEGESEK

A házunktól csak két ház ellen kell menni a híd mellett lévő piacig, régi nyelven a makai piacig.

Sok kocsi áll itt, mindenféle fajta szerzetből való. Akárha a gazda ott hagyta is egymagára a lovakat, a kocsi testállásából meg lehet tudni, miféle fajtájú emberé. A hosszasság, a kerekek távolsága vagy közelsége, a lócs formája, a saroglya föltétele, az alcserény, az oldal cserény különlegessége, a lóra borított pokróc színei, a fűrécnek a vasalása és a kisafának a faragása, mind beszélnek az olyan előtt, aki az ilyesmi apróságokat szereti nézni. Fehér besenyők, barna rá-cok, fekete magyarok, kék svábok, még így tovább. A kocsik mellett sebesült katonafiak, a szemük tekintete mint mélyed bele az édesanyjukéba! Van sebesült, aki jár-kei a kocsitáborban, de nem talál a falujából valót, a kocsik aljában kosaras gyümölcsök, kínálják vele, hogy tessék hát talán... Az olcsó újságok fiókkalmárjai szaladgálnak a kocsik között: a nyomtatott papírosnak jó kelete van. A külsőrészi emberek több darabot is vásárolnak belőle, mert ilyen megbízást adtak a tanyabeli szomszédok. Hogy azok se legyenek egészen süketek a fölkavarodott világi dolgokban. A kocsik oldalához támaszkodva, az egyik közéről olvas, a másik eltartja magától messzire a lapot, van aki előveszi a pápaszemet a tokból. Azonban bajos ezeken az újságlapokon eligazodni. Mert ki tudja azt, hogy mennyi abból a nyomtatott betűből a fincum fánfum és mennyi a valóságos igazság, amire akár esküt is lehetne tenni?

Meddig tart még ez, meddig lesznek oda a fiúk? Oda maradnak-e a télire, a nagy sáncoltatásba, a fagyok idején?

Azonban nincsen az ilyesmiben ilyenkor okos ember. Mert azt tulajdonképpen maguk a királyok és császárok sem tudják. Hunnat? Miből?

Egy ember, akin meglátszik, hogy már kishúst evett a kocsmában s közben a pohár fenekét megtekintette, handabandázva beszél:

– A muszkátul ne tartson senki. Abban nincsen vér. Abbul csak olyan tej folyik, mint az érött nádbul, mikor levágyják. Mert csak olyan a muszka, mint a nád. Sok van belőle, de nem értékön.

No, az efféle beszédre nem lehet adni semmit. Úgy tesznek a többiek, mintha nem hallanák. Kis-papdi Gergely a lóhajtóostor nyelét ütögeti az asztalhoz és azt mondja:

– A fődolog az, hogy aki sömlegesnek tarja magát, az az is maradjon. Akkor a többi majd elintéződik.

– Hát hiszen ez az. Csak árulás ne lögyön. – Csakonyi Péter azt mondja:

– Ha a bogarak nem lösznek a muszka pártján?

– Egy bogár (már hogy bolgár) ott állván a közelben hadonász is mindjárt a kezével: Nem! Nem! Azután beszél a maga nyelvén, ki tudná mit? Sohasem tudtam belőle mást megtanulni, hogy ide vágó a budzsega, ami annyit jelent, hogy egyen meg a fene a kuckóban. Ez elég szép foglalkozás is lehet, de nyelvtudománynak nem nevezhető. Ennélfogva senki sem érti, hogy mit beszél a hófehér állati bőrökben levő ember, de hát eleget mutat a kezejárása. Jól van.

– Az oláj pedig – szól egy másik ember (Nagy-gaczi Oltványi Mihály uram, az alsó tanyai Zákányból, százhuszonhét a házsám) – az röndös. Én legény koromban a Vaskapunál dolgoztam, a Dunát csináltuk. Volt ott sok nép, rác, oláh, magyar, miegymás. Szombat este a korcsmában a rác mingyán verekedni akart, de a magyar, mög a román mindig összetartott.

Hm. Nem érdemes-e az ilyesmit meghallgatni? Mennyire mások az ilyen beszédek, mint azok a méreghabok, amiket a nyomdafesték tengere kihány. Mennyire más forgása van itten az eszek járásának. Mint például most, mikor a semlegesség tekinteté-

ben az olaszok kerülnek sorra. Égető Pál például azt mondja felőlük:

– Nem lehet tudni, hogy kiben mi lakozik.

– Már mér? – kérdezi Fölföldi József, – hiszen eskü szerint való szerződése van neki a mi királyunkkal?

Égető szólna is, nem is. Idő múltán mondja csak:

– Hát hiszen valami van... De hátha mögjátssza magát? Hátha nem tartja be?

Csukonyi Kerek János a két széles vállát odaveti a kocsi oldalához. Mind a két karját is kiterjeszti a kocsi-oldal vasalt felső fáján, úgy, hogy olyanképpen áll ott, mint valamely Krisztus.

– Hát – beszéli lassan és keményen, – hát az pedig betartja. Mert aki nemzetbül a római pápa nem születve van, nem kinevezve van, hanem törvényhatóságilag választva van, hát az a nemzet nem lehet esküszegő!

– Ebbe Égető belenyugodott s utána most már mindnyájan belenyugodhatunk.

Nagyvárad, 1914. november 15.

A KESERŰ LEVÉL

Idegen katonát temetnek. Már csak úgy idegen, szóbeszéd szerint, hogy nem idevaló erre a földre, egyszerű bölcsője valami kis cseh faluban ringott. Hívták katonának, ment mint a többi más, harcolt, megsebesült s lehozta gyógyulni az Alföld rónáira a vonat. Mily szívesen fogadták itt minden helyen, minden városban, ahova csak beteg katona jutott. Még van is sok község, mely lesi, várja azokat a katonákat, akiket ő fogadna minden jóval, tyúkkal és kaláccsal, talán többel, mint kellene. Faluhelyen ha utazik az ember, hallja a szinte elszomorodott beszédet: Nekünk miért nem juttattak a sebesültek közül, hogy szeretnénk és ápolhatnánk. Minden készségünk meg van rá téve, tiszta helyiségekbe hófehér, pelyhes, dunnás ágyakat hordott össze a szeretet – de hát nincsen, akit ápolhassunk.

– Hát bizony nem kapnak beteg harcosokat, akik a szeretetüket kitölthetnék. Ennek az az oka, hogy kevés a kis helyeken az orvos, ha maradt is otthon egy, az kevés volna ahhoz, hogy még katonákat is adjanak a keze alá. Mert nem bírná a kettős munkát elvégezni. Így aztán nem jut az ilyen helyekre akit olyan nagyon várnak, a hazáért vérzett beteg katona. Pedig milyen jó volna, akármiféle volna is. Nem keresnék azt, hogy merre volt a hazája, milyen nyelven dicséri az urat, miféle vallása volna, csak ráönthetnék azt a szeretetet, ami voltaképpen a fiaknak szól, akik oda vannak a hadban. Vagy pedig más országban sebesülten, vérük elfolyásában elgyengülve vannak.

A szegény cseh katonát is, akit ím sebei és vérének elfolyásai vittek a hazai sírba, ezen az alapon kísérik ki a népek százai a temetőbe. Komoly, idős emberek lépegetik a nagy csizmákban a sarat és síró asszonyok haladnak egymás nyomában. A fájdalmas zokogás ezen halott katonáért minden halottért szól, akik életüket adták a nagy küzdelemben, ez most minden, az

anyai szív a másik anya helyett vérzik s közben a cseh legényt siratván, mindenki a maga fiára gondol.

Búsan hantolják el a halottat és szívhez szólóan búcsúztat a kántor. Azután megindulnak a kisírt szemű asszonyok s a komoly férfiak a temetőből visszafelé. Egy ember, nagy hallgatagság után azt mondja:

– Miért is van ez a sok öldöklés?

Nemigen felelnek a kérdésre, mert bármit lehessen arra felelni. Csak rövid idő múltán véli egy másik ember:

– Ami muszáj vót, az muszáj vót...

Többen bólintanak, hogy ez így van, ez csakugyan így van.

– Mert itt túrték, ameddig löhetött. De túrni se löhet örökké.

– Hát azt nem is...

Mert nézze kend, sógor – magyarázza megint amaz – én majd elmondom, hogy hogy vót. Abbul mögérthet kend mindönt.

– Hallgatom sógor.

Lassan mennek, a sárban amúgy sem lehet valami nagyon sietni. Az ember beszéli:

– No. Mikor Szerajevóban a lüvés mögtörtént, akkor a király összehívatta mind a vezéröket. Valamenynyit, akit csak a helyirül el bírt hívni. Akkor odahívatta őket magához, aztán számoltak együtt. Egy egész álló hónapig nem csináltak egyebet, csak számoltak. Hogy mi löhet, mög mint löhet. Ott nem történt vaktába sömmi, azt én mondom kendnek sógor.

– Nono – mondja a sógor, – elhiszöm...

– No – mondja megint emez a sógor – Akkor a király, mög a vezérök odaszámoltak, hogy elküldték a keserű levelet a rácoknak. Puntumossan elküldték. No. Akkor a rácok mögijedtek, aztán írtak a muszka császárnak, hogy baj van, segítsön rajtuk, vétesse vissza a keserű levelet.

– De nem vötték ám vissza! – szól bele diadallal a sógor.

Emez nevet.

– Hát persze, hogy nem. Ugyan a muszka császár azonnal sürgönyözött a mi királyunknak, hogy vögye vissza a keserű levelet. De a mi királyunk csak annyit sürgönyözött neki vissza, hogy amit mondtam, mögmondtam, amit írtam, mögírtam.

– Hát ez jól is van, – hagyja helyben a sógor.

– No most mán – folytatja amaz. – A muszka császár látta, hogy avval a seideseoda sürgönnyel nem mögy sömmire se. Akkor levelet írt, aztán lovasembörrel küldte el a mi királyunknak. Mert a lovasembör, az biztos, az nem olyan, mint a telegráf. Mikor nagy baj van, a királyok mindig lovasembör útján levelezik egymást.

– Hát az bizonyosabb is, – hagyja rá a sógor.

– No. Hát elvitte a muszka császár levelit a lovasembör a mi királyunknak. Aztán tudja-e kend, hogy mi vót abban a levélbe?

– Hát már honnan tudnám, – mentegeti magát a sógor. – Nem vagyok én az ilyesmiben jártos.

– No, – mondja a másik. – De járatos vagyok én... Hát az volt beleírva a levélbe, hogy a mi királyunk azonnal vögye vissza a keserű levelet a rácoktól, mert különben a muszka császár mindön hadával ide-tör, aztán a Duna vizéből iszik!

– Ejnye a szömtelen! – melegszik neki a sógor.

– Hát! De a mi királyunk se hagyta magát. Hanem azt írta neki vissza, hogy iszol ám a körösztapád térgyibül, rongyos ribanc regruta muszka, erdőbül szalajtott, piros csizmával fogott vadállat!

A sógor igen csak ügönöl a fejével és lelkesülten mondja:

– Jól tötte a mi királyunk!

– No, – fejezi be a beszédet a másik sógor, – hát így történt a háború. Így van ez, és nem másként...

Nagyvárad, 1914. december 6.

LANGYOS NAPOK

A Katalin-bogár az idén nagyon hamar előbújt, már volt két hete is az udvarban az orgonafákon s a padláslépcső fájának repedéseiben. Ez nagy öröm, ilyenkor nem nézzük, hogy binpunctata-e vagy quatuor, hanem a gyerekek kezébe jut. A bogártól általában félni szokott a gyerek, vagy nem törődik vele; ez az egy az, amelyet kedvel és szeret. Ezt nevezi Katalinkámnak, kis állatomnak, kis kedvesemnek. A tenyerére teszi és verset mond: fölszólítja, hogy meneküljön, röpjöljön el. A Katalinka megindul; lassan, okosan halad, érdekes benne, hogy haladása a tenyerről a kar felé nincsen, hanem mindig az ujjaknak tart, az ujj végén kibontja apró szárnyait és fölszáll. A gyerekek erre ezzel a szóval biztatják:

Szállj el, szállj el Katalina:
Jönnek a törökök,
Kerék alá tesznek,
Onnan is kivesznek,
Sós kútba tesznek,
Onnan is kivesznek.

Tovább nincsen a vers, de nem is lenne értelme, mert a Katalina akkorra elszállt.

Úgy nézem, tavasz lesz. Éjjen át, ahogy az ablakon kinézek, a fekete éjből különböző madári beszédek hallatszanak be. A pusztáról pedig tyúkokat kellett behozni. Nem sok tyúkokat: mindössze két tyúkokat. Ezen behozatal azon okból volt szükséges, mert a giliszta igen el van szaporodva a fák alatt.

Ez megint csak nevezetes állat, ez a giliszta. Lakja a földet, eszi is, szeme nincs, amivel láthatna a hajnalokon, azért mégis a föld tetejére törekszik. A tyúk ilyenkor lesi és elkapja. A nóta azt mondja, hogy nincs a tyúknak füle, pedig van annak, alighanem több, mint annak, aki ezt a nótát kitalálta s ő bizonyosan hallja,

mikor a vak állat jön fölfelé a földből és túrja a földet. Igazán bolond állapot: vak és mégis a hajnalt akarja látni s ím, vakmerő törekvését halálával fizeti meg.

Néhány deszkát már összebarkácsoltam, hogy mondom majd csinállok a kutyának házat, de abban hagytam, mert minek volna most már a ház, mikor úgy is ellopták a kutyát.

Nálunk a kutyát nem veszik, hanem lopják. Úgy áll a bál ugyanis, hogy itt oly sok volt a kutya, hogy kutyát lehetett volna vele ütni. A macskakölyköket elhajigálják, ha fölös, de a kutyával ez nem igen volt szokás: így aztán mód felett elszaporodott. Annyi futkározott a városban, hogy csak csoda. A parkokat nem is nevezte a nép másként, mint kutyapromenáda. Hiába volt a fogdosás, rettentő sok kutya szaladgált az utcákon, úgy, hogy nekem török földön jártomban nem is tetszett olyan különösnek az utcákon csatangoló kutyasereg, hisz itthon sem sokkal kevesebben voltak. Hanem azután rájuk vetették az adót. Hiszen jól van, cifra kutyáért miért ne fizethetne a gazdája; hanem hogy miért hajtották az adó igájába a házörző eb nyakát, nem értem. Hiszen az a legelső rendőr, ha a tolvajnak nem is megfogója, de a lopásnak akadályozója; ahol jó kutya van a háznál, oda nem jár be a félkéz-kalmár. Még a nóta is azt mondja: Elmennék én tehozzátok, De harapós a kutyátok: Nem lehet. No de mindegy. Kijött az adó s ennél fogva fogyni kezdett a kutya s bátorságosan járhat ma már bot nélkül a külvárosi levélhordó is, nincs, aki rá morderül. Ha esti kutyaugatást akar hallani az ember, ki kell mennie a tanyákra. Mint ama két oroszlánok, amik addig ették egymást, míg csak a farkuk maradt meg, az adó is úgy pusztítja a kutyát s végeredményben a kutyanevelés meg állat, hát a mienket ellopták: pártját fogta valaki. Hoztam másikat, azt is elvitték s a kutyai ügyeket ezzel be is fejeztem. Majd birkát tartok helyette az udvarban: azért még nem jár adó.

Pillét még nem láttam, de anthrenust már fogtam a könyvtárban. Ez egy mérges kis bogár, csak múzeumokban és könyvtárakban szeret élni és mindent széj-jelrág, ami az útjába akad. Olyan kicsi, mint a gombostű feje s halottnak szokta magát tettetni a kis alattomos, ha bántják. Nem tudom, hogy hol élhetett addig, amíg nem voltak múzeumok és könyvtárak. A telefonelőfizetők listája föl van szögezve a falra a telefon mellé, azon találtam; lehet, hogy telefonozni akart valakinek.

Így mozdul meg apránként minden. A vízre fölvolnának a hajók, bár az idei télen akár be sem mentek volna. Nagy fekete testeiken színesen lobognak az apró nemzeti zászlók. És járnak-kelnek a falvak apró bárkái, hozzák az eladnivalót, már amit lehet. Mert mindent el lehet adni, az ember nem is gondolná, hogy mi mindenféle kelendő a piacon. Például: nemrég egy pusztai kapitány volt nálunk látogatóban s hallja, hogy a gyerekek ugyancsak köhögnek. Mondjuk, hogy köhögnek bizony már vagy két hónapja, aztán nem fog rajtuk az orvosság semmit. Mondja erre a vendég, hogy régebben, évek előtt egyszer egy tanyai koldusasszony járt nála valami ügyes-bajos dologban. Elintézte a dolgát, amire a koldusasszony hálálkodik s azt kérdezi, hogy mint van a kedves családja? El akarta utasítani pár kemény szóval a tolakodót, de aztán csak felelt a kérdésére:

– Ugyan, hagyjon békét, elég nekem a magam baja, minden gyermekem úgy köhög, hogy már alig bírom hallgatni.

Az asszony erre orvosságul ajánlotta a napraforgó virág magvának a főtt levit. Azt mondja a kapitány, megpróbálták, használt s azóta ő egy pár száz gyereknek elállította vele a köhögését, ajánlja szintén a házi szert, különösen a tanyákon, ahol nem akad mindig kéznél orvos. No majd mi is megpróbáljuk. Miért ne? Nem éppen föltétlenül szükséges, hogy afrikai gyökérben legyen a köhögés-csillapító orvosság, véletlenül megte-remhet az ebben a határban is. Azután annyi bizonyos,

hogy valami köze van a napraforgó-virágmagvának az emberi torokhoz. Mert a tanyákon az olajával főzni szoktak, különösen böjtben. Aki aztán sokáig él ilyen olajjal főtt étellel, úgy elreked tőle, hogy utóbb csak sutogva beszélhet. Ha meg abbahagyja az olajat, egyszerre kinyílik a torka. Hát keresni is kezdjük azonnal a piacon a tányéricamagot, de beletelt két hét, amíg találtunk: az annyira kapós. És nem lehet mondani, hogy ne használt volna, mert mire hozzájutottunk, elmúlt a köhögés.

Az ám. Ilyen mindenfélét szállítanak kis hajókon a városba napfényes, csillogó vízen, amelyen lassan forognak már a malmok kerekerei is. A halászok megindultak: a vizenjárók közt ezek jártak legjobban az idei téllal, mert állóbárkáikat még csak el sem kötötték a parttól. Most is ott fő nagy bográcsban a halpaprikás a parton, mert szerdai nap van, ilyenkor nagy a kelendőse a halnak, a halászok ilyenkor mennek haza ebédre, eszik, amit a Tisza ád, iszik, amit a Tisza ád, ez valójában egyszerű dolog.

Az udvarban pedig különféle orgonák és bodzafák zöld leveleiket nyitogatják és terjesztgetik a nap felé. A vadszőlő még nem mozog: az igen lassú jószág a megindulásban, hanem aztán mikor megindult, akkor első legény. S kis kék virágait a fal aljában, az árnyékos helyeken előterjesztette az ibolya. Ha így haladunk, az udvar benépesül. Még hangtalan, veréb sincsen, az idei télen nem szorult be a városokra a mezőkről. A fecskék alighanem hamarább jönnek, mint máskor. És igyekezni fognak az ákácok is.

Megjött az öreg, fehér macska is. Ez egy ténfergő, kóborgó jószág, afféle állati koldus, a környéken szokott koldulni. Néha hetekig sem látható. Egyszer csak úgy bejön, az udvar közepén keserves nyávogásba fog s így mondja, hogy adjanak neki egy kis ebédet, majd azután elmegy odább...

Az Érdekes Ujság, 1914, 36. szám

ASSZONYKÉRŐ

A cselédgulyás az ősszel meghalt s miután a cselédgulyásra télen szükség nincsen, ott hagyták azon időre az özvegyasszonyt. Meg kell adni Hab Lajosnak, hogy becsülettel végzé földi hivatását s ekként is fejezte be, mert akkor halt meg, amidőn már reá semmi szükség nem volt. A majorbeli cselédség, kiknek konvenció s marháit legelteté s fölöttük pász-torkodott, meg volt e dologgal elégedve s mikor elpusztult, sok jó szavat ejtettek a Lajos után. El is temették, a faragó béres csinálta a koporsót, a lovas csősz ment lovaival a faluba papért s megadták neki a tisztességet, ami az embert haló porában illeti. Az özvegy pedig magára maradt s mehetett volna a fagyos pusztán az Isten világába amerre lát, ha éppen nem ily szerencsésen hozta volna ki a mindeneket intéző sors ezt a halált.

Tavaszig hát benne maradhatott a gunyhóban, ám-bár igaz néven nevezve, nem is gunyhó volt az, mint inkább verem. Csak tűrt ember a cselédgulyás a majorokban, akinek semmiféle házhoz joga nincsen, s ha valahol ilyen vermet csinál magának, hát éppen csak hogy megtűrik. Szemet hunynak előtte, mert amúgy is van annyi esze, hogy nem valamely termőföldből szakítson ki magának egy darabot. A legelő szélén épp jó helyen van, ott gödröt ás, az oldalaiba ágasfákat illeszt, arra megint keresztbe helyezvén egy rudat, körül támasztja az egészet nádkúppal. Ha érzéke van a rendez, a nádat belül még ki is tapasztja sárral, abba ablakot is vág és rendes bejárót csinál az épületbe.

Ilyforma készség volt ez, állván a legelő szélén, a szikes földben néhány csenevész ákác között, melyek el voltak hagyatva egészen. Gyökereiket hiába eresztették le a széki földbe, az nem adott erőt nekik; ha lett volna, talán adott volna, de ha nem volt magának sem szegénynek, akkor mit csináljon.

Az asszony meg az ura, már a volt ura, ez a Hab Lajos nevezetű, estére kelve, gyakran ültek kint a nád-kúpok előtt, a fák alatt, nézve végig az egyenes tájon, amelyet elöntött világával a holdfény és csillogó tükröket rakott a színes tócsákba. Minden embernek bárki legyen s bármily állásban foglalatoskodna, vannak néha órái, amidőn a reménységeinek él. Ki volna reménykedés nélkül való? Mindenki vágy erre vagy arra, a király, akinek sok koronája van, még egyet szeretne, a koldus pedig egy krajcárkát. Ők maguk is szerettek volna valamit, ami után vágyakoztak, tudniillik, hogy Isten ő szent felsége kegyelméből vagy halál útján, vagy előbbremenetel, vagy pedig rosszalkodásból támadt elcsapítás útján eltávozna valaki a majorbeli béresek közül és akkor Hab Lajosra essen a szeme az ispánnak.

– Akarsz-e béres lenni, Lajos? – kérdezné az ispán.

– Akarok ténsúr, – felelné Lajos és akkor beköltöznének a majorba, a béresházak közé s nekik is lennének konvenció s sertéseik, teheneik, Lajos négy ökröt hajtana hol erre, hol arra, már ahogy a parancs szól, lassan és méltósággal emelvén a hosszúnyelű ostort, amint ez urasági alkalmazottaknál szokás.

Ez nagy, nagy dolog lett volna. Nemcsak az előnyösebb vagyoni helyzet, azután a nyugdíj, hanem a lakás miatt is. Ez kellett volna nagyon, ez után vágyakoztak, mert Hab Lajoséknak volt egyszer egy gyerekük (mind összevissza csak egy), egy nevető kicsi ember. Ha többet ad Isten, bizonyára egyiket sem szerették volna, mert sok gyerek szegénység, hanem ha csak egy van, azt szeretni szokás. Úgy is volt, apró Hab Lajos szeretetnek örvendett, – bizonyos, hogy örvendett, mert mindig nevetett szegény, amíg élt. Hanem ez nem sokáig tartott. Bármilyen tömzsi volt is a rövidke férfiú, nem bírta ki a földkunyhót s belehalt Hab Lajosék lakásviszonyaiba.

Biz ez nagy szomorúság volt, de az ilyenek ellen nem lehet tenni, ki merné vádaskodó panasszal ostro-

molni az eget. Csak a sóhajok maradnak meg enyhítés gyanánt, mert sóhajtani szabad; ez nem véték. És ezek a sóhajok sűrűn jelentkeztek, mert úgy Hab Lajosban, mint Hab Lajosnéban élt folyton a gondolat, hogy ha egy ilyen másikjuk lenne, azt újra csak torkon ragadná a veremlakás kísértete és agyonfojtaná szegénykét.

Mindezen változtatni kellett volna, s a változás egyetlen eshetősége az, ha Hab Lajos béresnek kerül be az urasághoz. Hát ez már majdnem megtörtént volna, ha Lajos időközben el nem halálozik. Azonban megtámadta a száraz betegség, amely csodálatosképp mindig nedves helyeken keletkezik s nagyhamar a fia után küldte. Ilyképp Lajos kikövetkezett az élők sorából, magára hagyva a asszonyt, azaz hogy nem egészen magára. Ébredés meg elalvás az élet s a halál után következik újra az elevenség. Azon állapot elé nézett az asszony, ami után néha sóhajtoztak ők, de most már nincsen ember, aki megörülne annak, hogy ismét egy kicsi istenadta köszönt be hozzájuk. Biz annak már nem is lehet örülni, özvegy asszony sorsába még nagyobb nyomorúságot hoz. Az akadémia nyelvészeti osztálya nem tudom milyen terminus technikusokkal állapítja meg az ilyen gyermek nevét, a nép úgy hívja a maga szófukar beszédességével: anyagyász.

Ez anyagyász télen született a veremben s a majorbeli asszonyok között akadtak jótét lelkek, akik gondoskodtak róla, meg az anyjáról, míg az ismét lábra kapott. Szomorú világ volt ez, egy kicsi gyermekkel a karján, a veremben, ahol csak tavaszig lehet maradása, és azután a nagy nincstelenséggel, mert nem volt neki senkije és semmije. Ilyenkor kétféle fajtája van a játéknak. Vagy a Tiszának megy a gyermekével együtt, lebúvik valamelyik halászléken a víz alá, vagy pedig összeszedi magát s elmegy a városba szolgálni. Az első játék sokkal könnyebb, mert hetekig jár-kel, míg cselédkönyvet meg szolgálatot kap, ahol hét-nyolc forintban részesül. A gyermekét dajkaságba adja, fi-

zetvén érte mind azt a pénzt, amit ő keres. Minél kevesebbet fizet, annál bizonyosabb, hogy a gyermek elpusztul, mert az anyagyászok sorsa ez. S azután hova tovább! Az ember minden nappal öregszik, egyszer a cselédségből is kimúl s megint csak nincs előtte más, mint a Tisza. Jobb-e később, mint hamarabb?... Az asszony, ülve a verem oldalában, gondolkozott ezen s megemlékezett Hab Lajosról, aki elment a föld alá, s őt ezen nagy kietlenségben hagyta.

Néha azonban a mindeneget intéző harmadik formáját is tudja keríteni a dolognak. Történt, hogy Tóth Zakár hazajött a katonaságtól. Több évet töltött ott már, őrmester is volt s nem is akart visszatérni. Hab Lajosné körülbelül ezért is lett Hab Lajosné annak idején. S lám, mi történik. Tóth Zakár őrmester nem értvén meg a német ezredparancsot teljesen, a század reformátusait küldé el egyszer a gyónáshoz, amiből patália keletkezett. Zakár büntetést kapott s amidőn „kapituláns” esztendejét kitöltötte, odahagyta az ezredet. Hazajött. Az özvegy szíve nagyot dobant erre a hírre, azután pedig elszomorodva sóhajtott, mert a szegény ember minden buját, baját csak ebbe tudja ölni. Pedig még ekkor nem is látta a Zakart, csak hallotta róla, hogy megkapta a bérességet, amiről az ő elhunyt ura álmodozott. Egy kis protekció is segített ebben, mert az apja volt az öregbéres, de meg hát nem is volt más hamarjában, akit oda lehetett volna tenni.

Ezen is lehetett gondolkozni most már és búslakodni az üres veremben. Bizony, a verem kezdett üresebbre válni.. Tüzelő csak volt, mert hiszen gallyat lehet szedni itt – ott, de más mindenféle megfogyatkozott. A tarhonyás zacskó egészen üresen lógott a szegen s a lisztesben is könyökig kellett vájkálni. Egyik melléből a tej is elapadt, az anyagyász ugyancsak könnyű koszon éledélt s árvábbak voltak ők ketten már, mint a sátoros cigány, amidőn egyszer elhomályosult a verem bejárata s bejön rajta, zökkenve a nagy belépőn

Tóth Zakar. Szétnézett a sötétben vakon, míg a szeme világa kitágult annyira, hogy láthatott. Akkor mondta:

– Jó napot.

Az asszony szólt volna rá, de nem tudott. Elfogta a szívét a névtelen ijedség, a torkát meg összefacsarta. Ő, aki az előbbi pillanatban a jég alá akart bújni, most megrendült azon hiedelemben, hogy kikergetik a hajlékából. Megnémult és el is halaványodott volna, ha már egy ilyen elszítt asszony lehetne halaványabb, mint amilyen. Átölelte a kicsiny mindenségét s várta a halálítéletet.

Akkor azt mondta Tóth Zakar katonásan:

– A keserves pillangóját ennek a komisz világnak, hát ettél-e ma, Ilon?

– Nem – mondta az asszony.

Zakar pedig átbukván a kis széken, ölébe meríté fejét, annyira, hogy éppen csak a rövidre nyírott haj látszott ki abból. Újból előfogták az asszonyt azok a hideg, tompa ütések, amelyeket megátalkodottságában a szív néha okoz.

– Ilon, Ilon – bőgte az ember – hát így kellett viszont találkozunk?

Pedig Zakar látott sok mindent. Oda szolgált a külföldön. Járt a Novibazár hegyét, és csörgött kardjával a bécsi Rossauer Laendereken, amelyek talán veszedelmesebbek, mint amazok. Mégis íme itthon van, a tág pusztán. Az ember idegen utaiban sokat próbál, de haza vágy. Ki mondta Zakarnak, a nyalka őrmesternek, továbbá a nyugdíjképes, konvencióos béresnek, hogy ő Ilona sivár vermébe térjen. Bizonytal senki, mert ő maga sem árulta el maga előtt tiszta magyar póriás lelkének ezen egyetlen titkát. Lám, miként fekteti végig az elhagyott asszony lábain a fejét, s amaz miként tűri mindezen hirtelen jött dolgokat.

Legföljebb azt bőgi ki néha Tóth Zakar a szoknyaráncok közül:

– Ilon, Ilon...

Majd pedig hirtelen fölugrik, szinte vadon s reákiált arra, aki neki egyetlen:

– Ilon, Ilon...

Újra elsötétül a pinceajtó s bebiccen rajta Tóth Zakariás öregbéres sántán (egyszer a vasvillába esett a szénahányóból) s ezt mondja:

– No?

Erre Tóth Zakar föleszmél lelke nagy elvádolásaiból. Ez idő alatt emlékezete átfutotta hirtelen katonáveit, amíg nem maga előtt látná a bosnyák devojkákat, a Ljubicákat és Dánákat, a bécsi Maricliket és Margotokat s újra csak odaesik az asszony elébe, mondván beszédesen:

– Ilon, Ilon...

Ekkorra az asszonyt is elhagyja az ijedtség fagya. Elönti a meleg végtől végig, de azért félve suttogja:

– Engöm, engöm.

Most Tóth Zakarjás felel rá, közelebb biccenve a veremben:

– Hát feleséginek akar tégöd.

Sokat gondol e szavak alatt az asszony, de még mindig hitetlen abban, amit neki mondanak:

– Evvel az anyagyásszal? – szakad föl belőle a szó.

Tóth Zakar térdenálltából úgy kúszik föl hozzá, mint a kígyó és acélszín hajának azon részére tapasztva ajkát, ami a fékető alól kimaradt, a hajszálaknak beszéli el bűgva:

– Evvel vagy te neköm a mindenöm.

Előre, 1914. október 30.

AZ ABLAKBÓL

Eső után van az idő és nem hallatszik semmi éjjeli kutyaugatás. Megáztak a kutyák s mindenik elbújt aludni. Máskor az ilyesmi nem szokásuk. Máskor ugyancsak kiabálnak. Rendszerint valami kis kutya kezd, mert egy későnjáró ember jól nekidőlt a kerítésnek, (későnjáró emberek így szokták). Akkor a kis kutya ezen nagy lármára kap, különösen mert tudja, hogy ő belül van a kerítésen. Hogy ez bosszantóság ilyesmit csinálni. Addig lármáz, hogy a többi udvarokból is szólnak a hozzáértők s most már végigmegegy a zajgás az egész soron. Legutóljára aztán egy nagy melák kiabál bele: buff! buff! – mondja mérgesen, bár talán ő maga sem tudja, kire haragszik. Jó sötét is van, csak néha látszik valami villámlásféle így jobbfelől a magasban. Ez azonban nem villámlás, hanem a toronyban gyújt olyankor pipára a harangozó és az látszik ki az ablakon. Igen rossz dohánya lehet neki, mert sokszor villámlik a harangozó. Az úton elhalad egy úrfurma. Nem tudni, kicsoda, csak így az úrfurma néven neveztetik. Mindig éjfél tájban halad egyedül és bizonyára fél a sötétben, mert folyton dalol. Valami négy éve tart ez így s még senki sem tudja megmondani, hogy ugyan miféle nóta lehet az, amit egy úrfurma dalol. Bár ugyan mindegy, akármit dalol ő s az irányban nem is volt nagy az érdeklődés, mert idegen emberek dolgaira kíváncsinak lenni nem illik.

Közben néhány vadlúd húz át az égen s utána, akár hiszik, akár nem: fürjek; hogy mit keresnek házak födele fölött a fürjek, ki tudná megmondani. Alighanem a szerelmetesség viszi őket arra, hogy így csapongjanak.

Úl az útszélien is, ide nem messze, a féllábú koldus, a katonablúzban a medáliával. Boszniában szakította el a lábát az ágyúgolyó, bár tudvalevő, hogy a bosnyákoknak nem volt ágyújok s ennek ellenében nagy fa-

táblákat hordtak magukkal, miket hadizaj esetén nagy fakalapácsokkal ütögettek, hogy a tulsó felekezet azt gondolja, miként önáluk ágyúznak is. Különben ez mindegy; e vén harcosnak valami elhordta az egyik lábát s a sors ehelyett neki falábat és mankót rendelt. Ő ezek segédelmével jár-kelel délelőtt és délután s most éjszaka, hogy miként van még mindig a hivatalában, nem tudhatom. De megfejti azonnal a rejtvényt egy jövevény, aki, midőn a koldust meglátja, azonnal kotorászni kezd a zsebében. Elő is halász onnan valami egy pénzt, mit a csaták bénájának nyújt s mit a csaták bénája elfogad. Tenyerére fogadja, meg is csókolja s azután úgy féllábal, ahogy ül a földön, az mondja köszönésképpen: „Befutta az utat a hó...”

Erre nevettek az ablakból. Ugyan ki van a világon ember, aki az ilyesmit megállná nevetés nélkül? Hisz pompás dolog ez, mikor a darablábú ember a „dicsértessék a Jézus” helyett arról tárgyal, hogy a fakó céltalanul megy. Mégis e kurta kacajon megbotránkozik a jövevény, ki a koldusnak az egy pénzt adta s azt mondja föl a sötétből az ablakba:

– Kár ám csúffá tönni a szögént...

Hát az ördög akarta csúffá tenni a szegényt. Mindenféle életben, szegény életben s gazdag életben találkozik olyan eset, amin nevetni lehet, s valóban bolond az, aki nem nevet akkor, midőn erre alkalma van, mert hiszen a mostani élet oly kevés vidám kacajt fakaszt a gonddal élő emberek között, hogy azt a kevésséget igen nagyon érdemes fölhasználni. De szólnia a panasz ellen nem lehet, mert az adakozó elhalad a fák alatt s hogy haraggal megy most is, az látszik, mert sokkal hosszabbakat lépdel, mint az szokott, ki lelkében derüs gondokat visel.

Fölkel helyéből a féllábú is és szintén halad és azt mondja „megeresztve a kantárja”. Tényleg meg van eresztve az öreg egy kicsit, s ahogy így menne, nyilvánvalóan mutatja, hogy jobban áll a falában, mint

amazon. A faláb, a rendes, becsületes faláb, amelynek semmi baj nem érte az idegeit, mindig rendszeren s egyenesen koppan a földre, míg az a másik, az folyton helytelenkedik s néha oly messzire jár el az öregtől, mintha nem is az övé volna. Miért hogy nem ezt lőték el a bosnyákok a fakalapáccsal?

Szótalán csöndességével lassankint egészen végig fekszik a földön a nyáreleji éjszaka, mintha aludni akarna maga is. Csak messzi távolban hallhatók kocsirobogások, majd egy vonat füttye, kisvártatva pedig valami vascsörgés, hasonlatos a vándormenaszéria reklámjához. Ezeknek szokása, mikor: „mintárt kezdtük a nagy etetess”, vasrúddal fölpiszkálják az oroszlánt, hogy bőgjön s közbe rettenetes sok vasláncot csörgetnek, mire a sátor előtt misehallgató Nagy Ferenc uramnak, de sőt valóban még élete párjának is azonnal borsók kezdenek gurgulázni a hátán. Effajta csörgés-börgés ez is, de mégis más: most szaladt át a dorozsmai legelő hídján a pesti vonat. Kis számítás szerint van az a híd ide egy jó mértföld s íme, a hang ilyenkor, éjszakának évadján, ideszolgál. Szomorú emberek lehetnek abban a vonatban, amely veres szemével most szalad neki a sötét pusztaságoknak és elzörög Halbőr Förgeteg Jánosék tanyaházai között. Fogadni merek egy régi angyalos veretű nagykrajcárosba (ritkaság ez már), hogy Förgeteg Jánis föl is eszmél az ereszet alatt a subáról s azt mondja ásítva:

– Mén a vonat.

Jánosék mindig azt szokták mondani, ha erre megy a vonat, pedig az rendszerint arra jár. Egyebet azonban nem gondol hozzá. Természetfölöttinek nem tartja, szokatlannak sem tarthatja, mert lát belőle naponta vagy tizenötöt, melyek közül ki lassabban, ki sebesebben jár, aszerint, hogy milyen bika van elébe fogva; nyomot azonban mindez a lelkében nem hagy. Ha így kifundálták, csinálják; akinek kedve tartja, üljön rá; elég bolond, aki életét ilyesmire felteszi. Mert egy

életünk van, ugye bizony, emberek s mindössze csak egy halálunk, ez pedig távol legyen mitőlünk. Inkább tízszer fölfordulni a kocsival, mint egyszer a vonattal esni bajba, véli János, s ez okból ő is, mielőtt végkép elaludna ismét, szomorúan gondol azon emberekről, kiket így éjjel a vasketrecben húz belé a pusztákba a vasbika.

Jönnek a szúnyogok. A jó isten panaszkép ne vegye, de bármint forgatjuk is az eredendő igazságok könyvét, a nagy bibliát, semmi módon rá nem jövünk, hogy ezek ugyan miért teremtődtek. Hisz nem lehet mondani, hogy muzsikájuk nem volna szép, mert azt szépnek lehet mondani, de fiatal korukban borbély keze alá kellene adni valamennyit, aki kitördelné a fogaikat. Bár más szempontból ha keressük a dolgot, a pókoknak is csak kell eledel s a mi vérünket ők liferálják a pókoknak s a pókok ezért cserébe elfogdossák a legyeket, hogy ne essenek a tejbe. A tejet pedig így megisszuk, abból vér lesz, azt a szúnyog elviszi a póknak, a pók meg ismét legyeket fogdos, hogy mi ismét tejet ihassunk. Gondolom, ezt nevezik közforgalomnak azok, akik jobban értenek hozzá.

E hiábavaló soraimat azonban ne higgyék, hogy szerelem nélkül zárom. Szükséges ez mindenbe így érés idején. Ez okból sarkantyúpengés hallatszík, megy az úton a kapitány legénye. Jön a térről, melynek zöld mezejében hófehér Máriának szobra áll piros lángú és kéklángú mécsesek között. A legény átér a túlsó fák alá, zörög az ajtón, halkán el is tűnik mögötte. Isten önnel legény. Most pedig halkán suhan ugyancsak a tér felől az innenső oldalon, egészen a falak mellett egy kísérteti személy, fehérben. Lassan halad, igen lassan, tökéletes csöndben, a szomszédig. Ott megáll az úton. Valami koppanás hallatszík. Azután tűnik el a fehérség, egyre fogy. Előbb térdig van meg, azután derékig, nézd, most már csak a karjai vannak kint a fekete földből, majd pedig csak a feje,

végül az is elvész s valami azt mondja: kipp! Nézd el, nézd. Amúgy is a kísértetek ideje van, mert hatfertály tizenötöt ütött a toronyban az óra s mikor hatfertály tizenötöt üt, rendszerint úgy tizenkettő körül szokott lenni. A dolog csudálatos s csak később jön rá a figyelmes szemlélő, hogy hiszen ha jól felfogjuk a dolgot, a szomszéd szobalánya ez, aki azon a lyukon tűnt el a földbe, amelyen át a fát szokás a pincébe hányni. Lám, úgy dalolt az egykori költő, hogy a szerelem a várak kapuját kinyitja, míg most már a fahányó csatornába is belebújik, csakhogy a kapun ne kellessen neki zörgetni. Ez a különbség a régi és az új szerelem között s ha van, aki nem hiszi, fogadjanak egy ritka, angyalos négykrajcárosba.

Tóni bácsi pedig megy már haza a kocsin. Tóni bácsi a hetvenhármás kocsit lovait hajtja s itt lakik mindjárt nem messze, valami kétfertály óra erre kifelé. Öreg ember a Tóni bácsi, de mindig is ilyen volt, mióta az eszemet tudom s úgy hívja a többi, hogy ezredes úr, mert egyszer régen, még a nagyvíz előtt, ócska katonaköpönyeget vett magára. A köpönyeg rég szétfoslott, de a név megmaradt s e névvel követ el most kihágást Tóni bácsi az utcán, amidőn oldalt hajolván, elfújja a kocsilámpát. Szerencse, hogy nincs rendőr a környéken, de hisz ha volna, sem volna baj, mert annak meglátására, hogy Tóni bácsi lámpája nem ég, egy másik lámpa világa volna szükséges, ez pedig nincs, mert Tóni bácsi ép most fújta el a másikat is. No, adjon isten jó éjt... különben még ne adjon, ezt a pár sort hadd mondjam el.

Az egyik lurkó nálunk, ha így tart az időjárás, nemsokára háromesztendős lesz. Beszédes úr, büszke magyar s voltak is már haditettei oly galád személy irányában, ki őt tótnak állítani nem restellte. Nemrég, hogy estére kelve menne aludni, elköszön az angyalos ágyból:

– Adjon Isten jó éjszakát anyának.

- Adjon Isten.
- Adjon Isten jó éjszakát apának.
- Adjon Isten.
- De Pöszének is adjon Isten.
- Adjon Isten annak is. Adjon Isten mindnyájunknak.

A gyerek már félformán aludt, de erre a szóra kinyitotta a szemét és azt

beszélte halkán:

– *El köll mönni...*

Az Érdekes Ujság, 1915, 4. szám

FAKADÓ SZERELMEK

Még mindössze két nap és a bolond hónap letelik. Kétszer fordul még nagy álmosan maga körül a glóbus, hogy a harmadszori forduláznál megrázkódjék és kezdjen derülten tekinteni szét maga körül. A harmadik napon fölragyog majd az üde, verőfényes tavaszi állapot hajnala. A buja füveken vidáman legel végig a májusi nap langy sugara, a füvek mozognak és apró istentehéncék röpdösnek bele az ember szemevilágába. Szép dolog az nagyon.

Odaát erőteljes nekizöldülésnek indulnak a nyárfák, az út porondja fehér lesz és porzani fog. A por olyan állapot, hogy az első májusi napokban csupa élvezet. Tiszteletreméltó vörösbegyek fogják inteni az ágak tetején a semmirevaló szarkákat, hogy ne hiábavalóskodjanak. S a Marostöltés tetejéről végigtekintve, a téres síkság sötétzöldjén fehérruhás béreseket pillant meg az ember, akik fehérruhás ökröket hajtanak az ekék előtt. S a meghasított földből előverődik az a nehéz, nedves illat, amely az élő, éltető természet konvencionális parfümje örök idők óta. Ez a bódító földszag, amely terjeng a levegőben szerteszéjjel, ma azért csak olyan kedves, mint ezelőtt ezer esztendővel. Szóval, beleforog a világ a tavaszba, lombok árja, színpompás virágkelyhek és a fakadó szerelmek közé.

Tovább nem adja a tollam a tavasz leírását. Ahogy művelem itt a szerelemnyílás kultuszát, perplekszus arculatú embereket látok bódorogni az utcán. A kezek benne vannak a zsebekben, az emberek borzonganak és mindenféle meleg gyapjakat öltöttek magukra. Az ablakkal szemben két öreg eperfa áll, melyeket megkímélt a csendes árvíz. De otthagya a fogát rajtuk s a fák csak csenevészzen élnek. Apró zöld levélkék bújtak elő az ágak reves háncaiból s azokat fényesre veri a csapkodó, őszies eső. A kövezet olyan, mint egy kiérdemült krokodilus háta: itt-ott megszáradt a kő teteje,

de a hasadékok nedvesek, esővíz csurog le rajtuk a két utcaszélre. A gázlámpa üvegjébe olykor belekap a szél és zörgeti. A lóvasút életuntan vonul el az ablak előtt s a kocsiba vonult emberek, akik a vasúthoz mennek ki, nehéz, átázott décbundákban ülnek szomorúan egymás mellett. Odafönn egyik fölleg a másikat kergeti sebesen, idelent sáros, csörömpölő szekeret húz két összecsapzott szőrű ökör. Ez a hangulatos kép, amit meg lehetne festeni norvég tájképnek, nem illik bele abba az időbe, mikor már csak kettőt kell fordulni a földnek, hogy napsugaras, üde langymelegével vándortáborokat csalogasson kifelé Újszegedre a május elseje.

Azonban annak dacára, hogy olyan az időjárás, hogy nem is érdemes hozzászólni, azért csak meg fog jönni amaz is. A rózsák, szegfűvek, gyermekszerelmek és divatboltok nyílásának a hónapja.

Egész komolysággal elkövetkezik a szép hónap. S egész komolysággal megkezdődnek azok az idillikus történetek, amiknek az eleje a Stefánia-sétányon vagy az újszegedi fasorok között születik. Az enyhe, tavaszi meleg, a fűvek, bokrok illata, a járókelők csevegése közben, amidőn Tinike kisasszony a mama oldala mellett a tizennégy esztendő elfogultságával vagy a húsznak büszke öntudatával lépdel.

Ha Tinike kisasszony még csak tizennégy éves, hamar vallomásnak veszi a köszönést is. Az ő kicsi szíve földobog (így van ez a regényekben is) és várja a következményeket. Időközben a mama figyelmezteti, hogy „Nézd csak, Tinike, milyen szép az a gypszyonyeg” és Tinike a meggyőződés határozottságával feleli, hogy valóban csinos termetű, de látszik, hogy egy kicsit fúzi magát. A mama csudálkozó tekintetet vet a lányra, mert a mamáknak soha sem jut eszükbe az az anomális eset, az a régi, ami 30 évvel ezelőtt történt. Tini kisasszony érzi, hogy elpirul, de nem bánja, mert azt már kitapasztalta, hogy ez neki jól áll.

Így kezdődik a novella első fejezete ott a lombok között. Apró, a télről ottmaradt ágacskák pattognak a lábak alatt, a fák közt csendes déli szél fúj, a levelek beszélnek az ő őskori nyelvükön és a fölébredt, erőteljes létezésnek indult növényi élet nyilvánulásai között az apró szívecskék is elkezdnek „létezni”; s ha úgy hozza az alkalom, megtörténnek a „nyilvánulások” is.

És ő, az illusztris férfiú, gyerkőc vagy gavallér, aki kesztyűbe és mértani szögletességű gallérokba beleöltözködve „létezik” és tüntető szívélyességgel hordoz maga előtt egy komoly kutyafejben végződő sétatálcát: ő, kiért égnek, akit sírva-nevetve átálmatlankodott éjszakákon agyoncsókolnak, – szellemileg vagy pedig türelmes fejpárna barátságos közvetítése mellett – ő meg van háborodva és őrült kavalkádokat követ el, csakhogy hatszor találkozhasson „velük” annyi idő alatt, amíg más ember csak egyszer keresztezi az útjokat.

Annak már így kell lenni, hogy a derék ifjú meghatva legyen és kezdje szépnak találni a holdat. A szíveknek ebben a gyerekes, céltalan játékában van valami a romanticizmusból és ő többé-kevésbé rossz rímeket követ el, amikkel többé-kevésbé hipochondrikussá teszi a lapszerkesztőket. És csendes éjszakákon, mikor a külvárosok bongó, rejtelmes kutyakoncertjén kívül egyéb semmi sem hallatszik, elbolyong ama bizonyos ház előtt, úgy akarva menni, hogy meglássák, de azért meglapulva, hogy észre ne vegyék és becsukott ablaktáblák sötét ábrázatából igyekszik kiolvasni mindenféle édes rejtelmeket.

Mindenesetre szép, ha vannak a világon olyan emberek, akik megelégszenek egy romantikusan sötét és becsukott ablaktáblával. Az emberek egyik része szerelmi emlékek gyanánt hervadt rózsákat és kék selyemmel átkötött apró leveleket tartogat, a másik rész egy száraz sós kiflivéget meg egy elrágott cigaret-tacsutkát. S valószínű, hogy az a hervadt sós kiflivég,

amelynek elmúlt részeit egymás tenyeréből ették meg, s az a blazírt cigarettacsutka, amelyen keresztül egymás szájába adták a mámorteljes játékban a dohányfüstöt, eredményteljesebb és emlékekben gazdagabb műltről beszél, mint a botanikus pontossággal lepré-selt rózsadarab.

Ez azonban már olyan játék, hogy az ilyen tavaszi rügyfakadások inkább hajlanak egy kedves szamársággal megírt kicsi levél felé, amelynek részére rögtön titkos rejtekű tárca vásároltatik. Ebbe aztán a levél meghatottan beletéteik és a szerelmes kétségbeesés fanyar óráiban ünnepélyes beszéd tartatik hozzá: Puzsi, kedves, aranyos levél!

Végezetül csak az a kérdés, hogy hány fejezetre van osztva a novella. Némelyik nyúlik, a másik meg hamar nyer befejezést. Közéletünk ismert tirannusai, a papák és mamák, olykor belebeszélnek a dologba és már-már nagy és dupla elpatkolás lenne az állapot vége, ha nem képviselnék angyali szelídséggel a szerelem nemtőit itt e földön a köszvényes Treszka szakácsné és Menyhárt, a kocsis.

Idővel aztán elkezd vége lenni a nyárnak és megjön költészetteljes pusztulásával az ősz. Azonban sem az egyik ő, sem a másik ő nem lát benne mást, mint egy megvetni való zsarnokot, amelynek az erejével szemben a Treszka és Menyhárt vállvetett működése is eredménytelennek bizonyul. Mikor az első, hideg őszi szél végigszalad a fák között és halvány, féligsárga levelekkel hinti be a sétálok útját, sietve vonulnak onnan haza s a borzongások közt elkövetett vacsora után határozatilag mondja ki a családi tanács, hogy nincs több séta.

Ezzel aztán vége van az egész dolognak. Természetesen őszi esőben esernyő nélkül defilirozgatni az ablak előtt, ahol Tinike köt a hímzsarnoknak téli harisnyát, veszedelmes állapot. Az ember könnyen hurutot kap tőle. Ha pedig esernyőt visz, nem láthat föl az

emeletbe. Az az eszme, hogy lyukat kell vágni az esernyőn, elvetendőnek bizonyult, mert akkor a lyukon esik be az eső és fogfájást lehet kapni a légvonattól.

És pár hét múlva, mialatt végrendeletek, utolsó óhajok s más ilyen novellisztikus befejezések íródtak, a hivatlan jött szerelemre hivatlanul csapja rá ember-séges fátyolát az élet. Az ünnepelt levelek bevándorolnak a fehéreneműs szekrény rejtett titkai: egy pakli vetőkártya, fél kötet Boccaccio és egy „kevéske” kárminpor mellé és vége szakadt az egész dolognak.

Tolnai Világlapja, 1915, 18. szám

SZERET /Négy jelenet/

I.

Ilonka kisasszony ekkor még csak egy csöpp. Már nincsen ugyan pólyában, – s ez bizonyos tekintélyt kölcsönöz neki – de még beszélni nem tud. (Ez pedig asszony korában kölcsönözne neki tekintélyt.)

Ilonka kisasszony tehát ott van egy természetes dada karján.

Aladár úrfi már sokkal különb egyéniség. A hetvenes évek divatában citromsárga kabát van rajta, amire épp oly büszke, mint a cipőire, amelyeknek az orrára van verve a sarkantyú rézbádogból. Aladár úrfi már nagy rangban van, mert majdnem tud beszélni.

Ő szintén egy dadát húz maga után.

A dadák találkoznak s így találkozik a két kurta teremtés is.

Aladár úrfi félénken néz föl a karonülő kisasszonyra és megkérdezi tőle:

– Szelet maga engem?

Ilonka kisasszony még nem tud felelni, csak bólint a fejével...

II.

Aladár úrfi 10 éves és nagy sikerrel küzd meg a negyedik normáliskola tantárgyaival. Ilonka kisasszony egy félévvel fiatalabb és szintén valami iskolába jár, ahol csillagászatant és geometriát tanulnak.

Tíz órakor délelőtt hazamennek az iskolából s egymással szemközt lakván, találkoznak az utcán.

Ilonka kisasszony kezében egy szép karéj kenyérdarabot tart, megkenve vastagra fehéréssárga bánáti vajjal.

Aladár pedig egészen meghízottnak látszik, anynyira tele vannak a zsebei almával. Ilonka kisasszony meglátva ezt a tömérdek gazdagságot, ijedtében elejti a vajaskenyeret.

Történelmi tény, hogy a vajaskenyerek mindig a vajas oldalukkal esnek a földre. Ennélfogva azt a kenyeret többé nem lehet használni semmire sem. Ilus sóvárogva fordul Aladár felé:

- Adjon...
- Adok, ha szeret.
- Szeretem.

III.

Fél font holdvilág. Nyolc font enyhe nyáresti szellő. Három fertály falevélsuhogás, húsz font fülemile, két kiló vörösbegy. Öt uncia „száraz gallyak ropogása a lábak alatt”; három itce kábítóillat, két véka homályos esti lég. Öt lat méla kutyaugatás a távolból, nyolc szemernyi halk zörgés a száradt falevelek között.

Idill.

A tizenötéves Aladár úrfi reszketve csókolja meg a tizennégy és fél éves

- Ilonka kisasszony nyakát. Azután kéjittasan kérdi:
- Szeretsz?
 - Szeretlek.

IV.

Aladár úrfi huszonegy éves és csónakformájú kalucsniban, piros selyemharisnyával, a lehetőségig tarka nadrágban, mellényforma kabátban és nyakkendőforma mellényben, lefelé csíkos gallérral és keresztben csíkos kézelővel, az órája spárgára kötve, a kézcsukló-

ján óralánc, a kezein piros kesztyűvel önhitten vágja
magát térdre Ilonka kisasszony előtt.

– Ilus, szeressen. Akarom.

– Majom...

Tolnai Világlapja, 1915, 52. szám

A SZERI PUSZTÁN

Hogy Szer-e, vagy Zer-e, nem tudom. A Pallavicini-uradalom hivatalos írásai ma is Zer-nek írják, de azért Szernek hívja mindenki. Amúgy azonban inkább szeri pusztá a magyar neve, mint Pusztaszer, bárha már általánosan elfogadták is. Úgy látszik, az uradalmak írásaiból keletkeztek ezek a szóelőre-rakások, mert rendszerint ott divatosak, ahol uradalmak vannak. Mifelénk is van több pusztá. Ötömösi pusztá, átokházi pusztá, alsóvárosi pusztá, itt mindenütt előbb jön a helyneve, azután a föld mineműségének meghatározása. Mondják ugyan, hogy azt hívják pusztának, amely örökké pusztá volt, ahol pedig valaha valami élet állott, de elpusztult, annak a neve elé teszik a pusztát. De az ötömösi pusztát senki sem nevezi Pusztá Ötömösnek, pedig ott is volt valaha élet, a templom romjai ma is állanak az útszélen, nagy földkupacokkal az oldalában. A pusztai nép hordja ezt ki oda az aljából, mikor éjjelente kincsek után turkál a romok között. Egy éve vitt keresztül azon a tájon az utam s a kocsis némi kerülőt csinált, hogy majd mutat valamit.

– Mit?

– A lukas templomot.

Hús évé annak, hogy a szeri monostor romjainál jártam először, mint gyerek. Az igen közel eső hantházi erdőből indultunk oda, a kocsis, mielőtt a lovaknak szólna, félfejjel hátrafordul. Szokás szerint ez a kérdés, hogy merre menjen.

– Ide a romokhoz.

– Hova, kéröm?

– Ide a templomromokhoz, a pusztaszeri határban. Bólintott.

– Tudom már, mondta, ide a lukas templomhoz.

Az ötömösi bennszülöttnek az ötömösi rom: lukas templom; a pusztaszerinek a pusztaszeri rom: lukas templom. A nép rendkívül könnyen felejt; míg nagy-

apó él, ki a szolnoki csatából néhány sebet hozott haza, tudják, hogy volt valaha egy csata Szolnok alatt, ha nagyapó lemegy a földbe lakni, azt is elfelejtik. A tavalyi mondás oly élénken támasztotta föl emlékezetemben a húsz év előtti, hogy lehetetlennek tartom a tévedést. Emlékezem a romtemplom akkori formájára is, nem volt másforma, mint a mostani, csak talán néhány téglasorral szélesebb. Közepén omladékos bejáró, környékén szétmállott veres téglák s terméskövek, körülötte bogáncs. Pár száz lépésre tőle állt egy másik kőoszlop (akkoriban úgy tartották, hogy az egyik fal a régi monostor eleje, a másik a vége volna), ennek azóta nyoma veszett. A most is álló fal tetején, amely a maga pár öles magasságában is uralta a lapos tájon a határt, gólyafészek volt, venyigéből és száraz gallyból rakva, már ahogy ez a gólyáknál szokás. Úgy lehet, századokon át ugyanazon gólya-család járt ide lakni s az ősz templom pusztulása nyomán helyezte fészket mindig oda, ahová lehetett. A fészek a falon ott van ma is, ugyanazon a helyen, ahol húsz év előtt, amit egész bizonyossággal azért mondhatok, mert le is rajzoltam a fal akkori testét. Ugyanazon időtájban egy képes újságban, amely hozánk járt, közölve volt egy rajz a szeri romról, amelyet a mostani birtokos édes apja: Pallavicini márki készített fiatal korában a harmincas években. Azon a rajzon is ép olyan formája volt a falnak s a tetején ugyancsak azon a helyen akkor is ott állt a gólyafészek. (Otthona iránt maradandóbb állat a gólya, mint az ember.)

Nemsokára aztán, vagy talán ép akkor, a boldogult Göndöcs apát kezdte túratni a rom környékét s talált is régi dolgokat: csontot és vasat. A csontokról a húst leette a föld, a vasak mellől az aranyat pedig bizonyosan néhány század előtt kiszedték már olyan emberek, akik szintén a korukat megelőzőkhöz tartoztak. Hantházán lakott a jó öreg úr s odahordták neki a népek mind, ami ócskavas csak a ház körül volt. Mind megvásárolta. Fényes hatosokat adván értük.

– De hiszen ez nem régiség, főtisztelendő uram, mondták neki. – Vödöracsatt ez, amely beleesett a kútba s ott rozsdásodott így meg.

– Hagyd el, fiam – mosolygott az öreg úr –, a sok lim-lom között hátha hoznak valami értékest.

Amint hogy hoztak is. Göndöcs maga nagy buzgalommal ásatott a fal körül, amelyet mostanság egy boltozattal megerősítettek, hogy be ne szakadjon. A fal, amely az istennek szolgált, állt évszázadokon át s legföljebb a pásztor dőlt pihenni azon oldalára, mely elfogta a napot. Pár éve vallásos kéz Mária-képet akasztott az oldalára s ez alá imazsámolyt készíttetett. Az ösvény, amely hozzá vezet, jól ki van járva s a térddek lekoptatták a zsámolyról a festéket. Évszázadok múltán most ismét istent szolgálja a fal és benső gyöt-rődések ellen lelki nyugalmat, az ősök emelte romnál, sok késő unoka találhatott.

Nem messze tőle áll a fehér kövekből rakott Árpád-szobor, amelyet néhány éve avattunk fel, mikor a sok ünnepi beszédre az ég is annyira megindult, hogy akkora megindulása azóta sem volt neki. Micsoda fázós, hideg ünnepség volt az... Mindenki összeázva, dideregve, reszketve, mert reggeltől estig vágott mindenkit az eső s ez ellen való gúnyja pedig jóformán senkinek sem volt. Öt-hatezer ember ott a sík televény sarkában a félig kész szobor előtt. (Nem is lett volna magyaros, ha idejére elkészül.) Rettentő fázós nap volt, különféle hűdések címén utána tucatszám estek ágynak az emberek. Mert a Napisten eltakarta orcáját s föllegeket húzott maga elé.

Azóta kétszer volt részem ugyanezen helyen kisebbfajta ünnepekben, amelyeken ugyancsak megjelent a Napisten s kedvességét annyira sugározta, hogy bújni kellett előle. Egy szegedi társaság csinálja évente, csak úgy, egyszerű polgáris módon. Nyolc-tíz kocsi-val kihalad hajnalban, sátort üt, amely táborozásra mindig szíves engedélyt ad az uradalom s meglakja a

tájat estig. Délelőtt ünnepség van, délután vigadalom és micsoda lelkesültség! Egymás karjaiba borulnak az emberek: az egyik sír, a másik nevet. Mikor lengeni kezd a szobor talapzatán a kétkézre való magas zászló, mint gyűlnek egyszerre a síkságról a népek s mikor a Szózat hangja bejárja a napfényben fürdő tájat; mint veszi le kalapját s mint térdel le azonnal mindenik, bár mintha templomban volna. A szavallatokat miként hallgatja s vén pusztai őszek arcán, hogy csordul végig a könny. Nem lehet az ilyesmit leírni. Komolyan és szóval hallgatják a beszédet s elejtőzködnek régi dalokon, miket hozzáértők tilinkón fújnak. A kicsi furulyák szava oly messze elsikong a tereken s midőn egy hatalmas tenor Kossuth Lajosról kezd beszélni, könnyeit titkolandó, még öregbéres uram is félrefordul, pedig tekintély dolgában ki van ott ő hozzá fogható?

Azután, hogy ennek vége van, étel irányában kezd dolgozni a magyar, mert örökké igével nem élhetünk. Kocsirúd végén bográcsban csirkék főződnek s a piros lén gyenge állati combok úszkálnak. Pusztai gyerekhad nézi a főzők dolgát, így dinnyekorszak idején nem igen járatosak ők a hússal való táplálkozásban. Jó, finom, nedves herével leterítgetve érkezik két lassú kocsi, azokban lehet valami bizonyosan, aminthogy van is sör meg bor.

– Épp úgy vannak maguk, uram – mondja az öregbéres –, mint a temetésön.

– A temetésön? Már miért?

– Hát ott is a hátulsó kocsiban van a lélök.

– Milyen lélök?

– Hát a halott lelke. Az első kocsi csak a koporsót viszi a testtel. A lélök mindig a legutolsó kocsin ül tiszta fehérben.

– No, én még sohase láttam.

– Nem is mindenki látja – szól az ember s két ujjával gondolkozva simogatta frissen borotvált állát –, de van, aki möglátja...

Oh, ezek a látók. Mily sokan vannak a pusztaságokon. Egyik Krisztust látja meg a kútban, másik Máriát az ablaküvegen, vagy pedig amint a fahegy tetején forog környöskörül. Ím ismét mások a holt lelket az utolsó kocsiiban. No, nem baj, csak főzzük most már az ételt. A vén pusztafi tanácsot osztogat cselédjeinek:

– Nem köll azt az öreg fadarabot tömni a bogrács alá. Mindig csak az apraját, a fiatalabbját. Több a tűz a fiatalba, mint az öregbe.

Pattog a fa, föl az étel s meleg van nagyon. Aki már nem állja, a bokor árnyába dől, mert fekvő ember a sátor alatt nem tűretik. Nem egy bokor árnyába, hanem a bokor árnyába. Mert nincsen több bokor ott, csak az az egy, ez azonban lehetőszen öreg, mondatik, hogy Árpád választásakor ültette a hét vezér. Hét ága is van neki. Sokféle baj érte már az idők folyamán, néha majd tökéletesen elveszett, de újból erőhöz jutván, ismét hét ágat hajtott. Hét ága alatt jó sűrű árnyékot vet annak, aki pihenni akar. De ki akarna pihenni, mikor ím itt a cigány. Jöttüket senki sem látta, csak egyszer éppen itt vannak, alighanem a földből bújtak elő. Húzzák is azonnal a különféle nótákat s egy nyolcéves pusztai gyerek táncra húz egy hatéves apróságot. Járják. De a kis legénynek úgy jár a lába s a kis eladó úgy illeg hozzá, hogy táncuk szépsége mindenkit bámulatra fakaszt, aki csak látja. Hol tanulták, kitől?

A nagy pusztán a kőtömegek fölött ül szóttalan a kőbe faragott szobor. Így, ahogy az áldozó nap minden sugarát ráküldi, olyan mintha mozdulna és beszélné és akarna valamit, pedig nem. Nem szól semmit. Csak a jó táncos gyerek apja mondja büszkén:

– Ojan fattyú ez a fattyú, hogyha ezt az égből hajítanák le, akkor is talpra esne.

Hm. Mintha amazt is az égből hajították volna le annak idején...

A POLICIÁRÓL

Lóru

A régi piacnak, vásári helynek kétfajta élelmező-helye volt: a lacikonyha meg a duttyán. A lacikonyha a szegény nép vendéglője volt, abban mindenféle olcsó ételt főztek, levestől kezdve lehetett ott kapni sokfélét egészen a kovászos uborkáig. De mindent nagyon olcsón. Ehhez képest a lacikonyhának hol volt teteje, hol nem. Nálunk a múlt század elején még a városháza mellett állott fedeles házban, utóbb a szabad piacra szorult, legutoljára a híd alatt rotyogtak az üstök és fazekak, azután elmúlt. Elmulasztották. Nagyon keleti volt, balkáni volt. Pedig a legszegényebb nép étellel való ellátása céljából nem volt minden célszerűség nélkül való, amit az is mutat, hogy később megint csak fel kellett támasztani népkonyha alakjában. Azóta úgy él.

A másik ilyenforma vendéglő a baromvásártereken szokott tartózkodni. Nem is egy, hanem sorjában több. Hosszú sátrak, bennük asztalok, padok. Egyik sarokban a konyha, a másikban az italok. Formájában évszázadok óta aligha változott. Vászonsátor karókon, jól lekötözve, hogy a sík mezőn a szél el ne vigye, néha körülötte kis árok a ponyva külső szélén, hogy eső esetén a víz abba csurogjon és ne folyjon be a sátor alá. Egy nap össze lehet állítani, másik nap szétszedni s kocsira rakva vinni tovább. Valósággal el lehet benne nézelődni az iránt, hogy milyen lehetett az élet, amikor még házak és egyéb fedelek nem voltak.

A mostani neve: duttyán. Híres és nevezetes ételek kaphatók benne, paprikás húсок és cigánypecsenyék fehér cipóval. Különösen rossz időben, szeles időben ugyancsak alája szorulnak a vásáros emberek egy kis étel, egy kis ital irányában. Étkezvén, mennek ki megint a vásárba a barmaikhoz, hogy másoknak engedjenek helyet. Ez így dukál, ez így becsület. Egyéb-

ként annak, aki nem akarná a becsület szokását betartani, meg is mondják:

– Aki régön itt van, haladjon kifelé...

Fizetség után természetesen.

Így a duttyán a hivatását méltóképp betölti. Legalább napközben. Az emberek váltakoznak benne, egyik jön, a másik megy, be nem részegeznek. Akik vásárt csaptak, az áldomásivásnál sem töltenek sok időt. Délután oszlik a vásár, emberek, kocsik, barmok haladnak a vásártérről szerteszéjjel a világ minden része felé.

A duttyánosra következnek ilyenkor az aggodalmas idők. Mert marad nyolc-tíz ember a sátor alatt, akik egyáltalán nem akarnak odább haladni. Nagyon jó nekik ott, ahol vannak.

Ezek leginkább pusztai legények, bojtárok. A gulya, a juh, a ménes mellől valók. Ritka alkalmatosság nekik az ilyesmi, némelyik, úgy lehet, először van ilyen „nagy” helyen. Némelyik olyan, hogy talán itt, a város földfalán kívül eső vásáron már járt, de bent a városban még nem igen volt, legfőljebb kicsi korában, mikor a piacra menő kocsin bevitték világot látni.

Ezek az emberek, akik tavasztól őszig éjjel is, nappal is, úgy sütőnap idején, mint vihar alkalmával a tökéletesen szabad ég alatt laknak, fejedelmi módon elvannak a sátorban. Beszélgetnek, kevés szóval: ...kit így, kit úgy... furkos botok és juhász kampók az öleken. Ital az asztalon. Kevés ital ugyan, de már az is baj, mert nem igen szokták meg. Vízen szoktak élni meg tejen, tarhonyán, szalonnán, mégis duzzadó erőben vannak.

A beszélgetés egészen rendes és barátságos eleinte: hiszen mindnyájan egy helyre valók, az egyik is állatot legeltet, a másik is, abból keresik a kenyerüket. Később azonban a különböző foglalkozások fölött vitába bocsátkoznak.

Itt aztán most már az a teljesen mindegy, hogy a disputa a vásárállási duttyánban kezdődik-e, avagy

Budapestnek vagy Bécsnek valamely külvárosában az oda fölkerült katonalegénység között. Itt is, ott is az egymás foglalkozásának a lenézésével kezdődik. Ott pocsolyakerülőnek tartja a huszár a gyalogost, kocsisnak a baka a lovast. Itt lókötőnek a gulyás a csikóst, a csikós túróságúnak a juhászt s mindkettőt megveti a mérges tekintetű bikákat kormányzó gulyás-bojtár.

Hát szó szóra megy. Előbb az asztalt ütik, azután koppan egy koponya, mert sörösüveg repült hozzá, arra aztán talpra ugrálnak, a botok kezdenek csatogni; a duttyános közbelépne, de félrelökik, hogy hármat penderül: jó szerencse, hogy a padok lába le van verve a földbe, mert már azokkal ütnék egymást. Lárma van, zajgás van, a duttyános felesége segítségért sikoltoz. Szaladnak is arra a rendőrök, de nem sokra mennek a tülekedőkkel, mert mind a tíz egy gomolyagban van. Erős, szálás-vállas rendőrök ki-kikapnak egyet a tülekedők közül s elrántják, hogy végigesik a duttyán földjén, de mire a másikat is kikapják és a földre vetik, amaz már felugrott és szalad vissza boldondul a gomolyagba.

Nem sokat ér ez itt. Kevés a három rendőr, különösen hogy egy közölök nem is dolgozhat rendesen: annak a lámpára kék vigyázni, hogy azt le ne üssék. Mert így csak verekednek, de ha leverik a lámpát: mire megint világot hoznak, halott van a földön.

Ezt mind nagyon jól tudja az alacsony, köpcös ember, aki a ponyvasátor nyílásán alacsony lovon beléptet a duttyánba. Egy pillanatra elmosolyodva nézi a gyalogosok vergődését, azután int nekik:

– Hagyjátok abba! Nem ez köll ezöknék.

A pusztai komiszáriusnak a rendőrök engedelmeskednek. Az meg közelebb sem léptet a verekedőkhöz.

Rájuk sem kiált.

Csak hirtelen a nyeregkápából a karikás ostort kiakasztván, azzal kezd dolgozni. Suhogó helyett drót van a fonott szíjostor végébe fonva, az úgy röpköd

szerteszéjjel, mint a láng kígyó, akinek a fején koppan, az beleszédül. Akinek a hátát éri, ott reped a ruha, de reped a bőr is: szó sincsen, csak az ostor csattog egy pár percig, azután csend, a megvadult pusztafiság szétriadt s a lóról a csendbiztos azt mondja nekik:

– Egészségtökre fiam. Köll-e még?

– Nem köll – mondják a legények, – Ennyi is öleg volt.

– Hát akkor jó lösz fizetni és elindulni. Messze még a pusztá.

A pénztartó bőrzacskók előkerülnek s fizetnek. Némi letagadási kísérletek történnek ugyan a féllite-
rek s az üveg sörök irányában, de a karikással ott áll mögöttük a lovas hivatalos ember.

Utóbb mégis csak rendbe jönnek s útra készülnek.

– Hát hé, legényök – mondja a hivatalos ember a lóról. – Ami történt, ahhoz senkinek semmi köze. Az titokban marad. Én nem mondom el senkinek.

A bojtárok bólogatnak, hogy az csakugyan jó lenne így. Mert ami szégyen, az szégyen. Ostorral v-
retni széjjel!

– Hát ha nem vereködtök össze az úton, akkor titok marad. De ha összevesztök, holnapután odakint már mindön számadó tudja, hogy itt mi történt. Értöttétek?

– Mögértettük, uram.

– Elszödjem-e a bicskákat tülletök?

A bicskákat? Az nem lehetséges. Reggel mivel esz-
nek akkor? S mit szólnának a számadók: hol hagyátok a bicskátokat? Lehetetlen ez. Kalapot, pipát elhagyni, az még megtörténhetik, bár az is csúfság, de a bicskát?

– Már csak azt ne tögye velünk a tekintetös úr... Hazamögyünk békességben. Ki mit kapott, az az üvé.

– Persze, – mondja a biztos – különben sem esött idegennek.

Ezzel aztán el is mennek rendben s a föld békésen forog tovább egészen a következő baromvásárig.

A török átok orvossága

Mikor Mohács után behódoltak az ázsiai testvérek, valami jó százhatvan esztendeig itt ült a város nyakán a török. Meg itt is maradt. Mert mikor aztán megint kiverték őket, nem ment az mind ki. Akinek már az öregapja is itt született, nem haladt az mind haza. Itt maradt és ilyenformán sok mondása is átkelt a magyarba. Ha a török valami nagyon rosszat kívánt valamelyik felebarátjának, azt mondta: verjen meg Allah rossz szomszáddal. Így került a magyar nyelvbe az a mondás, hogy rossz szomszédság török átok.

Már akármilyen átok, de annyi bizonyos, hogy a rossz szomszéd nem éppen a legalkalmasabb teremtese az istennek. Sajátságos, de úgy van, hogy némelyik ember életcéljául tűzi ki, hogy ő összeférhetetlen legyen. A tanyákon, meg a külvárosokban található leginkább. Működésük nyomán pörlekedések támadnak, apró kicsi dolgok, amiket a rendőrség tárgyal s amik „csirkepör” gyűjtőnév alá foglaltatnak.

Egy időben úgy hívták nálunk a rendőri ítélőszéket, hogy Koczor bíróság. Az igazi neve kihágási bíróság, rendőrbíróság lett volna, de mert akkor abban a székben Koczor János, katonaugyi szenátorunk ítélkezett, a nép átfordította a hivatal nevét Koczor bíróságra. Félelmetes hivatal volt ez, mert Koczor szigorú pontossággal kezelte a kihágási törvényt és a bíróságokból igen alkalmas összegeket gyűjtött össze a szegényalap számára. (Egyébként ócska ruhákat is gyűjtött, amikkel téli időben a széke elé került rongyosokat felruházta.)

Sok dolga volt. Pör után pör és panasz után panasz. Csodálatos dolog, hogy a nép mennyit veszekszik. Ezt a vétkét és bűnét nem lehet megérteni.

Van ember, akit életén át nem pörölt senki, ő sem pöröl senkit, mégis megvan. Hány öreg ember szájából lehet hallani, hogy soha még bíróságnál nem járt.

Miért ne lehetne a más ember is így. De hát nem lehetnek így. Rossz szomszédság török átok, továbbá indulatok lakoznak a lelkekben. És a hatalmas természetű János bíró ingujjra vetkőzve ítélkezett reggeltől estig.

El sem lehet képzelni, hogy micsoda szomszédi violenciának és háborúságnak lehet az okozója egy néhány csirke, kacska, lúd vagy pulyka. Továbbá a kotlós tyúk is, amely érdemlegesen fölemlítendő, mert nélküle nem teremnének alkalmas csirkék e szomorú világra.

A baromfi szép és a baromfi jó (annak, aki húsát szereti enni). A baromfi azonban balgatag állat. A testéhez képest nagyon kicsiny a koponyája. Kevés esze van neki. Sohasem tudja, hogy meddig tart annak a gazdasszonynak a határa, ki őt fölnevelte. E tekintetben csak a kutya az, amelyet eszejárásánál fogva, mint elmélkedő lényt, az emberhez lehet hasonlítani. A kutya néha jobban tudja a gazdája birtokának a határát, mint maga a gazdája. Tudja azt a vonalat, ameddig neki jogában és kötelességében áll ugatni. A többi állat ezt nem tudja, ezzel is mutatván, hogy egyik sem olyan hozzátartozandó az emberhez, mint a kutya.

Ennélfogva a boldogtalan csirke átmegy a más portájára csapatostul és kárt tesz a kertben. Széttúrja a virágot, leeszi a szőlőt, meg miegyéb bajt csinál. Mindenesetre lehetne olyan kerítést csinálni, hogy azon a csirke át ne mehessen, de ez nagyon drága mulatság. De meg minek is, mikor apáink is el voltak kerítés nélkül és mégis különb magyarok voltak, mint mi vagyunk. A csirke hát ezen az alapon átjár.

Az átjáró csirke alapján kezdődik a pör a bíróságnál. János bírónak fő a feje benne. Jönnek sokan, sőt minél többen. Mind a szomszédra panaszkodik, az átjáró csirke miatt. És vizsgálatok és ítéletek következnek, megfelelő bírsággal, a szegényeket segítő városi pénz javára.

János bíró egyszer csak, mikor már ez a dolog sokáig tartott, elunta.

Jön elébe pedig éppen bizonyos nevezetű özvegy Szűcs Borus Mihályné asszony, hogy baj van.

– Csirke?

– Hát.

– Tudja bizonyosan, hogy a szomszédé a csirke?

– Persze, hogy tudom. Hiszen ismeröm a születésétől fogva.

– Hát akkor fogja meg.

– Jaj, kéröm, már mög is fogtam.

– Meg? Akkor tekerje ki a nyakát, aztán hajítsa vissza a kerítésen. Bizonyosan nem megy át többé a maga portájára.

Özvegy Szűcs Borus Mihályné asszony arca fölvidul. Azt mondja:

– Erre fölhatalmasít a tekintetös úr?

– Föl hát.

– De hiszen akkor – mondja boldogan Borusné – röndben van mindön.

És mikor a csirkék megtanultak kitekertnyakú korukban repülni a kerítésen visszafelé, nagy hirtelenséggel megszűntek a kerítés-pörök.

– Ez már csakugyan tiszta munka – vélték az emberek és szűnőben kezdett lenni a rossz szomszédság török átka.

Az Érdekes Ujság, 1916, 13. szám

(„A török átok orvossága” témaváltozat: vö. Hajnali sötétben című kötetben „Belterjes gazdálkodás” – U. L.)

REGÉNYDARAB

A Tisza tükre fénylett. Újszeged felől lassan haladt fölfelé az égen a hold és sárgáshalvány világát szétverte a tájra. A magasra áradt folyó a hídról nézve olyan, mint egy kísértetes világításban rengő fagyos tenger.

Már elverte az éjfélt. Némán, hangtalanul aludt a város. A mély, átható csöndet, ami az innenső oldalon uralkodott, olykor föllármázta túlnan a falusi éjszakák monoton zaja, az ebugatás. A túlpárt sötét volt, valahol bent a majorok között látszott egy apróka fénybogár; gyertyaláng, ami kilátszik az ablakon. A hold előtt végigvonult egy hosszú felhőszalag, ami árnyékot vetett az egész oldalra. Csak sejdíteni lehetett, hogy merre vannak a liget fái. Az elöntött ártéren valami fölakadt búzáshajó idomtalan nagy teste lassan himbálódzva mozgott a vízen. Egyébként Szőreg felől apró, vörös tüzek látszottak a vasúti töltésen, az alsó hídon égtek a jelzőlámpák és fényes, gázvilágos frontjával csillogott az állomás peronja.

Szél nem fújt s a Tisza úgy terült el a földön, mint egy görbe, széles kard, szinte mozdulatlanak látszott. A híd kőpillérjénél locsogott a hullám messziről, talán Dorosma alól, hallatszott egy robogó vonat moraja, amint valami kis fahídon átszaladt. Különbö megfektette a tájat az éj csöndje, ez a méla regényes valami. Újszegedről az ebek csaholása hallatszott s a hideg, nyugodt levegőbe olykor belekongott valamely hajóról az őrtálló matróz órajelző harangja.

Olyan nyugalmas éj volt, midőn minden utógondolat nélkül meg tud fogamzani az ember agyában a vágyakozás, hogy most itt a korláton kívül milyen szépen lehetne esni lefelé: a hullás egyre sebesebb lenne és hát ebben az esésben vége szakadna mindenféle állapotoknak.

Hanem ez a gondolat mindössze csak kettőnkben támadhat, mert ketten állunk a hídon, odadőlve a kor-

látfalra. Én és egy másik. Én valami névnap elől szoktem ide, a másik polgártárs pedig nem tudom, honnan szokott meg. Olyan úr, hogy rá lehet ezt fogni. A túlsó oldalról nézve, ahol a termete árnyékba esik, más lehetne a vélemény, de emígy a holdfény világításában úgy tetszik, mintha az ember arca és ruhája egyformán rongyosak volnának.

Amint, hogy azok is. A polgártárs szélesvállú, magas ember – nemcsak azért, mert tárcahősnek jobban veszik ki magukat a szélesvállú és magas alakok, hanem mert valósággal olyan. A szakálltarló kiverte az arcát. Az egyik kezét beletette a zsebébe, a másikkal fogta az övét. Mert öve is csak a kabát gombtalansága folytán vált szükségessé, hogy vastag kék kendőt kössön a derekára.

Az úr nézett bele a vízbe, én néztem az urat, feülről a nagy sárga glóbus nézett minket s minthogy ilyen időtáiban számtalan hídon, számtalan embert látott már így álldogálni, nem igen csodálkozhatott a dolog fölött. Az úr igen sokáig nézte a vizet s a fölülről ráömlő fényességben olyannak tetszett, mint egy ércszobor.

Azonközben jött egy kutya át a hídon. Nagy, loncsos tanyai eb. Lassan poroszkált az út közepén s mikor odaért az úr elé, vonyítani kezdett. Az a sajátos, félelmetes torokhang volt ez, amiről azt tarja a szóbeszéd, hogy a kutya ilyenkor rémképeket lát s azoktól ijedezve szűkül. A fuldokló, szaggatott éles hang szétterjengett a levegőben és visszaverődött a túlsó part fától.

Ez a helyzet meglehetősen különös volt és beleillett volna egy lovagregénybe. Az éj hallgatag állapotában egy elzüllött alak, akit híz magával a lent rengő széles víztükör s az állati ösztön megnyilvánulása, amit megkapott a balsejtelem.

A kutya jó ideig értekezett. Amennyire tőle telt, elbeszélte nekem, a holdnak, meg a barna turul-mada-

raknak ott a vasoszlopok tetején, hogy bizonyos embert, ha a jó angyala nem őrzi, a fátum rögtön belekerget abba a kávészín ömlő tömegbe itt alant.

Őrangyala? Az úr fogta a botját és odavágta a kavaszhoz. A kutya néhány vakkantással válaszolt a rövid úton elküldött diplomáciai jegyzékre és megfutott. A híd végén aztán megállt és nézte az urát. Az úr abbahagyta a könyöklést és ment a kutya után. A nagy komondor mindig előbb járt egy kő-hajítással.

Az égre fölkúszott egy nagy fekete fölleg és végigterült rajta. Sötét lett a város felől eső oldalon s az égi feketeségben előtűnt második holdként a városház órája. Az úr meg a kutya lekanyarodtak a hídról s bekanyarodtak valami kocsmába, letűntek az események színteréről.

Történt azután egy idő múlva – alig telt vele egy rövid óra, – hogy az eb a piacon ugatott három embert. Ez a három ember egész összességében képviselte ezen a fázós éjjelen a belvárosi őrjáratot és nagy eréllyel vitték befelé a városi rendőrtanyára az urat. Az úr ugyanis megivott a kocsmában egy nagy üveg bort, nem tudván az üres üveggel egyebet csinálni, körülnézett s a legmérgesebb képű vendég fejéhez vágta. Ez oknál fogva vitték befelé az urat. Nem igen ellenkezett, csak néha tört ki haragos buffogó hangon:

– Engem... engem?...

Nos igen, hát önt, ünnepelt polgártárs. Önt belódították az őrszobába és egy rendőr elment jelentést tenni az őrmesternek, hogy ímhol a szállóba új vendég érkezett, tessék bejegyezni a nagyságos úr nevét a könyvbe.

A szoba, hová az új vendég belépett, most is azt a képet mutatta, mint máskor. A nehéz, gőzködös füstös levegőben szinte küszködve égett a gáz, kívülről behallatszott az őr toporgása a tornác kövein, a toronyórség tüzet jelzett: kongattak s a mély hang bűgva járta be az épületet. Két néember aludt egy sarokban

a vaságyon, akiket úgy szedtek föl razzián, a harmadik, mellbeteg, sovány, fakóképű leány egy péklegény mellé ült és beszélgettek. Olykor nevettek is. A leány megfogta a csavargó pék kezét és beszélni akart neki. De köhögni kezdett, hogy elkékült bele. A roham megrázta és könnyvíz csurgott le az arcán.

– Megszakadt a mellem...

Azután megint nevettek. Egy tisztesen öltözött polgár, aki nem tudott magáról semmit, kidagadt nyakizmokkal, lehajtott fejjel létezett a sarokban. Valósággal nem csinált egyebet, csak létezett. Két rongyos gyermek a földön ült s a kemencéből kerítve egy szenes fadarabot, vonalakat húzgáltak a fehér kőre. Azután diktukfát játszottak. Az egyik megrezzent.

– Ha... Kongatnak...

Jött az őrmester s utána álmosan, csörömpölve a karikára fűzött kulcsokkal a tömlőcajtós. Mielőtt azonban a protokollum gyűrött lapjaira rákerült volna az új vendég neve, nagyot csapódott az udvarra vezető üveges ajtó és ideges, izgatott női hang kérdezősködött az inspekciós után. Azután alig lihegve bukott be a szobába.

– A leányom... a Mari...

Azt mondják, igen szép nő volt. Elegáns házi ruhában, csak éppen kendő a vállán. De nem fázott azért, sőt az arca pírban égett s gyöngéd, kellemes parfümillattal lett tele a szoba. Sebesen, türelmetlenül beszélt. Nem tudja, hol van. Oh, hova is lehetett? Keressék. Az Isten is megáldja érte, csak keressék.

Hirtelen odaállott a hölgy elébe a rongyos úr, jelenleg kutyátlanul. Nem szólt semmit, csak elkapta a két vállát s odarántotta maga elébe, hogy annak égette az arcát a borgőzös lehelet. Odarántotta oly gyorsan, mintha acélrugók volnának a karjaiban s csak azután dörmögte mély, színre érthetetlen hangon:

– Te... te rongy. Te semmi... te undok... mit tettél azzal a leánnyal?

Ekkor a kulcsos megfogta a kezét s az úr megütődve nézett reá. A karjait levette a nő vállairól és engedte, hogy vezessék ki ebből a szobából. Az asszony reszket. Végigsimította a homlokát fehér kezével s mint egy rémlátó, nézett utána.

Az úr pedig odakint dűnnyögött magában és bizonyos Mari leány édesanyjának kilátásba helyezte, hogy megöli. A kulcsos gyakran lát ilyen alakokat, többször, mint kellene s annyi csodálatos történettel, rejtélyes dologgal volt már ügye, hogy teljesen beléjük unt. Csak a reteszek záródjanak jól.

Hajnalodni kezdett. A folyosó sárga légszeszlángjai csatába álltak a derengő világossággal, a tornác homálybavesző sarkán kattogott, zakatolt a vízhúzó gép, a rabkezek által hajtott. Amint a hajnali fény első csillanása behatolt az ablakon, megragyogott a fal mellett, ami eddig homályban volt, az inspekciósok sorba rakott fegyvere. Az úr odakapott s elrántott onnan egy katonapuskát, elborult, kétségbeesett arccal. A másik percben kicsavarták kezéből a fegyvert s a kulcsos vasmarka a nyakához tapadt. Egy erőteljes lövés s az úr bukva esett az egyes cella sötétjébe. A kulcs csörömpölt, a závár nyelve csikorgott, azután kulcs és kulcsos, závárnyelv és csavargó elcsöndesültek.

A történetnek mindenesetre külön vége volna az, hogy odajött a nagy kutya és lefeküdt az elpusztult, elzüllött hatalmas regényalak mellé a zárka kövére. Azonban a kutyát még az udvaron megrúgta a silbak. Egy kicsit morgott, egy kicsit vinnyogott a kellemetlen magyarázat után. Megértvén és fölfogván aztán a dolgot úgy, amint áll, kiszaladt a kapun és félrekullogott az asszony után, aki a leányát kereste. A kutyák ostobák és nem értenek meg mindent.

Az Érdekes Ujság, 1916, 20. szám

TÖRTÉNET AZ ELSŐ EMELETRŐL

Nem olyan közönséges bérház volt. Nem az a sötét, ostoba téglatömb, mint a többi, melyeket minden nagyságuk mellett is csak lyuknak titulálnak ahhoz értő és ahhoz nem értő emberek. Oh, az egészen különös egy bérház volt. Mit azok a rossz, ócska házak ennek! Ahol a házmester egy vén, dörmögő kézműves, gyaluval vagy lábszíjjal, pemzlivel vagy enyves könyvkötő pamaccsal a kezében? És mászkálnak azokkal a szerzőkkel örökké föl a rozoga, hitvány lépcsőkön, amelyek nagyokat nyikordulnak az ember terhe alatt s a karfájukhoz odaragad a kéz, mert piszkosak. A házmester mászkál ide-oda, nagy ostentációval viszi kezében a lábszíjt vagy a pamacsot s odaüt velük valamely csitri szolgálonak a hátához.

– Hát ez a fal miért piszkos itten? Hát ezt a szakajtót miért hagyjátok itt az útban?... Aztán mondjátok meg azoknak a rossz kölyköknek, annak a cseh trombitás maszatos kölykeinek, hogy ha még egyszer itt verik szét a barackmagot a gangon, hát agyonra verem valamennyit!

Aztán hozzáüt még egyszer a leányhoz, vagy fiatalos kedvteléstől elkapatva összefogdossa és méltóságosan tovább lépdel ócska papucsában, amelyeken penész és mocsok van. És a fal azért csak piszkos marad, sőt mindennap piszkosabb lesz; mert ugyan ki az ördög törődne a más házával. A szakajtó is csak ott fog állni, míg a házbeli lakók fiók-kutyái szét nem lapítják; akkor belekölkedzik valami ostoba macska és akkor éppen nem viszik el onnan, mert ugyan ki fogna meg olyan szakajtót, amelyben vak macskafiak vannak. Hiszen mindjárt vakköröm nőne az ember kezefején. A cseh trombitás gyerekei pedig, – ki különben egy igen derék muzsikusz ember, akiből idővel még lesz is valami, de hát amíg szegény, addig csak trombitás és cseh, azután elég ideje lesz még virtuóznak és termé-

szetesen magyarnak lenni – no hát a gyerekei azért csak oda hordják a barackmagokat feltörni, amelyeket a szomszéd antikváriustól kapnak cserébe a darab papírosokért, amikre az atyjuk otthon elálmodozva vagy olykor mulatságképen vacsora helyett hangjegyeket írogat s aztán eldobál. Igen, ők odahordják, sőt, ha idősebbek lesznek és elő tudják keríteni a rozoga szekrényből azt a partitúrát, aminek a győzelméről, babérról ábrándozik átvirrasztott éjjeken át az elfeledett, nem ismert zseni, akkor kapnak a derék antikváriustól majd aszaltszilvát is, jó homokos bagolytüdőt, vagy rothadt császárkörtét s azokat is ott fogják megenni a gangon. A házmester nem bánja, mert miért bánná. Hisz egyszer már szólt érte.

Ez a ház nem ilyen volt. Ezt is bérháznak hívták ugyan, sokan laktak benne, de még sem ilyen volt. Ah, az itteni kapus, az egészen más. Szép magas ember, koromfekete szakállal, mely nagy volt és hosszú, ideálja a túloldali borbélylegénynek, kinek csak gyéren nőtt s az is olyan sápadtszínű szőke sörte volt. Szép libériában, meggyzín hosszú kabátban állt ott a kapu előtt naphosszat, a kabáton keresztbe vastag zöldes-sárga szalag, családi színe annak a derék úrnak, akié a ház. Fehér sapka a fején, a tetejéből piros bársony zacskó nyúlt le, aztán az olyan szép volt. Igen bizony.

Az első emeleten országgyűlési képviselő lakott. Magas, impozáns alak, ki mindig új cipőkben járt s a széttaposottakat hazaküldé öccsének a dunántúli kisvárosba, hol az ügyvéd. Elvették a diplomáját ugyan, de azért mégis csak ügyvéd volt. Vagy tán nem tél a tél, ha nem esik hó?

Még a padlásszobában is urak laktak. Jókedvű, aranyos diák urak, jogoncok és technikusok elegy. Mikor az országgyűlési képviselő úr – nem városi, vagy fővárosi, hanem országgyűlési képviselő úr – esténként tanulta a beszédjét hangosan és dörgő szóval, akkor a jogász urak lementek az udvari ablakok alá

hallgatózni és egy fiatal pápaszemes technikus a másíknak a hátán legyorsírásolta a beszédet. Aztán akkor felmentek a gázvilágította lépcsőkön a padlásszobába és egy fertályóra múlva a nyitott ablak mellett füstölő képviselő úr ijedezve hallgathatta a maga beszédjét, – melyet a dunántúli kisvárosi diplomátlan ügyvéd szokott neki csinálni – amint egy öblös hangú jogász úr telekiabálta vele a padlásszoba ablakából a tág, téres udvart. Eleinte azt hitte, hogy csupa juxból az öccse fölküldte másnak is a beszédet. Megharagudott rá és nem küldött neki kitaposott cipőket. Az öccse meg nem küldött beszédet. Neki végre is mindegy. Fogott magának egy ellenpárti képviselőt és írt neki közgazdasági beszédeket, ámbár ő nem igen értett a közgazdászathoz. Utoljára mégis csak az országgyűlési képviselő kezdte el újra a cipőküldést.

És hát ebben a vidám, ebben a derék házban lakott a *bold* is. Mérgecs negyven-negyvenöt év közti úr volt. Valaha talán szép is lehetett, de egyszer egy rossz szándékú tűzveszélyben igen összeégette magát. Orra, mely különben igen tisztességes nagy orr volt, összeégve csúnyán és meghasogatva veres és kék erekttől, olyan formát mutatott, mint egy félig sült, csillogó pikkelyű hal. Az egész arca összeégve és a feje kopasz. Midőn lakásáról sétálni ment, csak az utcán tette föl mindig a kalapját s ahogy úgy lépcsőhosszat maga előtt hordta lecsüggesztett nyakán az égett fejét, mindenki láthatta annak kétségbeejtő kopaszágát. Azonkívül mérgecs volt és gyakran lárházott a gazdasszonyával. Nem szerették a többi lakók és tar koponyájáról gúnyképpen rajta maradt az elnevezés, amiről minden lakó ismerte: a *bold*.

Ő igen különös ember volt. A gazdasszonya, egy szelíd, csendes asszony gyakran beszélt a lakóknak különös dolgokat gazdája felől. Meglehetőcs nagy gazdagsága volt neki s a belső szobáiba nem eresztett be senkit. Volt a lakása hátulján két nagy terem,

melyek ablakaira rostélyokat rakatott föl, midőn oda költözött. Oh, ott volt egy nagy könyvtár, régi, nagy könyvekkel betöltve. Titokzatos, rejtélyes, nagy idők előtti munkák, pergamenre írott fólián és egyiptusi papírus-csomók, kincsei a régészet tudományának. S a két szoba többi része telve volt lovagi páncélokkal, rozsdás hadakozó fegyverekkel a középkori időkből s a terem közepén végig fektetve egy hosszú csatakigyó, az ultima ratio regum. Egy időben kedve támadt a *hold*nak a nagy réz ágyút fényesre tisztítani a százados rozsdától. És csakhogy be ne kelljen valakit oda eresztene, ő maga végezte azt a munkát habkővel, ecettel, tisztító ronggyal. Azt a munkát, amit a mai tiszta ágyúknál is legkeservesebbnek emleget a tüzér-katona. Már rég elmúlt a dél s a *hold* még mindig nem jött elő a szobából. A gazdasszony utoljára, kínzó gondolatoktól gyötörtetve, rábírta magát, hogy bemenjen utána a tilos terembe; a *hold* ott feküdt a földön, fél testével a sugár-ágyúra borulva, körüle elszórva a habkődarabok, a krétapor s az ecetes tál fölfordítva, összetörve hevert. Az erős dologban elájult a régész.

Midőn életre hozta az asszony, kimeresztett szemekkel ült föl fektéből s mint egy puszta sziget egyedüli lakója, ijedten nézett a nőre, aki lábát a szentélybe be merte tenni. Aztán fölördített:

– Nem, nem engedem! – kiáltotta kétségbeesett hangon és rekedt hördüléssel veté magát a rézhengerre, mellyel időtlen idők előtt rokon nemzetek tisztították egymást.

És ott maradt fekvé az ágyún. Estefelé támolygott ki a szobából, merev arccal, nagyra nyitott szemmel, mint egy alvajáró.

– Krisztina, – mondó komoran – miért nincs betálalva az ebéd. Amint én veszem észre, itt rendetlenség kezd lábrakapni.

– Oh édes Krisztusom! – sóhajtott föl a szelíd asszony elkeseredve a méltatlan támadáson – hiszen

már este van! Csak nem méltóztatik ilyenkor enni az ebédet?

– Hogy én mint méltóztatom és mint nem méltóztatom, – vágott a szavába száraz és egykedvű hangon a *bold* – arra magának éppen ne legyen gondja. Maga csak adja be nekem az ebédet akkor, amikor én kívánom... Remélem, nincs ez ellen semmi ellenvetése?

– Nincs, nincs – sietett rá felelni a csöndes aszszony és sebesen készítvén el valami ebédfélét, – a *bold*nak e tekintetben igen szerény igényei voltak – beadta azt az asztalra.

És azótátul fogva a *bold* örökké este ebédel, reggel vacsorál és délben reggeliz. A jólelkű lelkiismeretes asszony időnkint igyekszik az ételnemeket az időhöz alkalmazni, de ez ritkán sikerül neki. Ha a *bold* észreveszi, hogy este nincs asztalon a leves és délben a tejeskávé, akkor lármáz. Ilyen és ennyire különös ember volt ő.

A képviselő gyakran kinevette, pedig igazság szerint a *bold* neki nem is igen vétett. De meg is verte érte az Isten. A következő választás alkalmával kibukott kegyetlenül, és ezt ő elég hiú volt azon rossz programbeszédnek tulajdonítani, melyet az öccse készített neki. De különben akárhogy is áll a dolog, a képviselő kibukott és elment nagyságnak a Dunántúlra. A lakás üresen maradt pár napig az elköltözése után, de csakhamar gazdára akadt.

Egy fővárosi úr, valami magasabb rangú miniszteri hivatalnok vette ki. A lakos ott volt éppen szomszédjában a „*bold*” titokzatos rácsos termeinek, melyekben a hurcolkodás lármás folyamata alatt kalitba zárt oroszlánként rohant ő dühösen föl-alá. A nagy, nehéz bútorok kopogtak, csusszantak a szomszéd szobákban ide-oda és ő azért haragudott. De úgy, hogy senki se lássa.

Másnap, mikor az országtanácsos úr a kész, berendezett lakást ünnepélyesen elfoglalta az egész csa-

ládjával együtt, akkor furcsa dolgok történtek. A tanácsos fiatal lánya egy eleven szőke teremtés volt, aki mikor nótázott, akkor nevetett s mikor a nevetést abba hagyta, bizonyosan a jobb ízű kacagás kedvéért tette.

Nos és ez a szőke haramia már másnap olyan dolgokat vitt véghez a házban, amilyenről az ún. legöregebb lakók sem mertek volna álmodozni. Karjára kapta az ő kicsi testvérjét és odaállt vele a folyosóablakhoz, mely ráccsal volt becsinálva. Azonfölül függöny is volt rajta, hogy az arramenők ne láthassanak be. Eh, de hát mi volt az ennek az ördögnek? Semmi. Éppen semmi. Előcipelt a konyhából valami zsíros asztalt, félnapra való dörmögést indítván meg ezzel a házsártos szakácsnéban, ki jogos tulajdonaiban érzé megsértve magát. Egy zsíros konyhaasztal erőszakos elvitele mindig *actus majoris potentiae* egy jogos tulajdonaira féltékeny szakácsné szemében.

Aztán végighúzván a folyosó veres márványán az asztalt, odaállította az elfüggönyözött, rostélyos ablak elé. Aztán a kicsi gyerekekkel a karján fölkapaszkodott reá. És ott az ablak tetején, ahol már nem volt függöny, bekukucskált s beszélt, rettenetes gyors nyelven beszélt a kicsi aprósághoz, aki persze semminemű tudomással nem bírt arról, hogy milyen nagy ördög az ő nénje.

– No nézd te ostoba kicsi gyerek, mennyi rozsdás vas van itten. Látod? Mekkora nagy csuda kardok, buzogányok meg sodrófák? Látod, bolondos bété, hogy mennyi minden van rajtad kívül még a világon? Látod, látod. Ha nem látod, nézzed!

A kicsi gyerek nézett, nyitogatta a szemét, majd becsukván azt, kinyitotta a száját, de bizony ő semmit sem értett a látott dolgokból. Különben is csak félesztendő volt és ilyen korban még nem kívánhatja az ember egy apró embertől, hogy máris értsen az archeológiához.

A *bold* bent az ő régészeti múzeumában csudálva hallgatta ezt a dolgot. Épp ott feküdt hosszában el-

nyúlva a padlón a rézágyú mellett és a százszor sikertelen fejtörés után százegyedikszer próbálta meg annak rozsdás, összevert oldalából a betűket s a betűkből értelmet olvasni ki. Csudálva látta onnan a betekintő leányarcot, az ő homlokával és vibráló szőke fűrtjeivel, a rásütő nap glóriát font a feje fölé. És mikor eltűnt az a látomány, a legértékesebb kincsétől érzé megfosztva magát. Várta, hogy visszajön-e vajjon. Azután lassan ballagott ki Krisztinához.

– Krisztina – mondó izgalomteljes hangon – ki volt az a leány?

– A szomszéd osztálytanácsos úr lánya, tegnap jöttek ide lakni.

A *bold*, a mérges, fölöltözködven, a rendes napi sétára indult. De ezúttal a kalapját már a szobában föltette, sőt az őszikabát gallérját is föl hajtotta, miközben erőltetve köhécselt, a meghűlést adván ezáltal okául mindeme változatoknak. És midőn szokott napi sétájából visszatért, a fején paróka volt. A rendes módon a kapu alatt levén kalapját, nagy ostencióval vonult be a lakására. Csak mikor az osztálytanácsosék előtt eljött, akkor látszottak a léptei félénknek. Az ajtóban még rá is szólt Krisztina.

– Nincs itthon a nagyságos úr, sétálni ment.

És midőn a paróka dacára fölismerte urát, elcsudálkozva csapta össze kezeit.

– Édes Krisztusom – ugyan már mit méltóztatott a fejével csinálni?

– Hogy én mit méltóztattam, vagy mit nem méltóztattam a fejemmel csinálni, – vágott szavába a *bold* rideg hangon – arra magának éppen semmi gondja ne legyen. Beszéljen inkább arról, hogy volt-e az ablaknál az a gyerekleány.

– Eh, volt az ördögöt, – mondá mérgesen Krisztina, hogy mindig leméltóztatikolják – már mi a csudának lett volna itten. Hiszen itt van a vőlegénye...

A *bold* befordult a szobába, leakasztá magáról a kalapot, az őszi kabátot és a földhöz vágta a parókát. Hisz nincs már most annak semmi értelme.

Midőn eljött a nap, midőn fehér menyasszonyi ruhában ment a templomba az elsőemeleti lakásból a fehér homlokú szőke leány, megtöltötte a puskaporral a sugárágyút a *bold*. Midőn visszajöttek a templomból, midőn vidám zaj, pohárcsengés, zene és kacaj hallatszott a két termet elválasztó falazaton át, a csatakígyó csövébe egy gombos fejű buzogányt tolt bele. Aztán egy lándzsa végére kanócot kötvén lefeküdt, a cső elébe... Nézett bele a fekete sötétbe. Ez az ágyú sok embert megölt már. No próbáljuk meg. Megfogta a lándzsát, hosszút sóhajtott, azután eldobta megint.

A kanócot eloltotta s ült és gondolkozott a nagy kérdés fölött, hogy ilyen esetekben visszaveszi-e a kereskedő a parókát?

Az Érdekes Ujság, 1916, 21. szám

MAKKHETES

Nem azok közül valók, kikre talán nagy joggal ráillik ez a név, akik a kávéházak, kaszinók zöld asztalainál igyekeznek kiérdemelni ezt a titulust. Nem, ő nem ezek közé tartozik. Hiszen ha ilyen lehetne. Ilyen úr... Uram isten. Akikre rásüt a gázlámpa sárgás fénye, akik szivart, szép és vastag szivart szívnak, amelynek szép kék füstje van... Ha neki egyszer olyan egész szivarja volna. Olyan szivar, amelynek még nincs összeszenyomorgva a vége, nincsen beletaposva a követet sarába, hanem egész és szép az ő hosszúkás barna mivoltában, mint ahogy ez egy becsületes szivarhoz illik. Sokszor ábrándozott ő ezen a dolgon. Megállt a nagy, üvegezett ajtajú boltok előtt, ahol egész köteg szivarok voltak egy csomóba rakva és átkötve szép sárga, meg kék szalagokkal, mint amilyeneket a lányok szoktak hajukba fonni. Ilyenkor sajátos észjárással azt hitte, hogy a lányok sötét vagy világos hajazata talán csupa szivarból van; mert hiszen azok is, ezek is ugyanegy színű szalaggal vannak átkötve. Ha jól veszi az ember a dolgot, hát ez mindenesetre különös és csodálandó dolog, mert sem a szivaroknak, sem a lányoknak nincs parancsban kiadva, hogy kék vagy sárga szalagokat használjanak. Talán van is valami a dologban, hogy a lányok hajzata valami csodálatos fajtája a szivarféléknek. Vagy a szivarok vannak valami hajhistóriából? Különben az ördög tudja az ilyesmit megmondani.

A kérdés nehéz és ő nem tudott sokáig egy tárgyról gondolkozni. Alacsony ember volt, hatalmas vállakkal és egy fejjel, amely inkább állati. Az egész ember az ő nagy, lúdtalpas lábaival, amelyeken még nem volt soha saruféle, valami olyan nagy állat volt. Nem járt négy lábon, nem bőgött, sőt tudott beszélni, de a gondolatai gyakran összefüggéstelenek voltak és az észjárását tisztán megérteni soha nem lehetett.

Ő lett. Egyszerűen csak úgy lett, mint ahogy a világra jön a kódorgó kutya vagy róka fiú, amelynek lelőtték az anyját. Mikor emlékezni kezdett, ott találta magát az utcákon, amelyek oly csodálatosak voltak neki. Az utcák az ide-oda lóató-futó emberekkel, akik közül egy sem hasonlított őhozzá, akiknek mindnyájának valami dolga van s csak azért mennek az utcára, hogy egyik magas házból a másikba juthassanak, míg ő neki éppen semmi lóatóni – futni valója nincsen s csak azért mászkál, mert egy helyben nagyon unalmas állni. Ami pedig azokat a magas, ostoba házakat illeti, ő még soha sem volt egyben sem. Mert elvégre is egy olyan ember, mint ő, akinek nincsenek tiszta gondolatái, aki azt sem tudja, hogyan került rá az a rongyos, szakadozott kabát, egy ilyen ember minek menjen be egy házba. Egy nagy, magas épületbe, hol egymás feje tetején laknak az emberek és a ház tetején füst jön ki, mintha szivarozna.

Pedig a házak nem szivaroznak, ezt ő tudja jól... Mikor még nem tudta, megkérdezte egy embertől, akit gyakran látott állni az utcákon nagy, oszlopos épületek sarkainál komoly vagy vidám arculattal s aki vörös sapkát viselt a fején, fénylő, sárga lemezzel s ennél fogva igen nagy úr lehetett. Mert lám, a többi népség csak kalapot viselt, mint amilyeneket a boltok ablakai mögött látott az állványon s csak egy-néhányának volt a fején valami fekete sapka, aranyos zsinórzattal. Ezek fényes acélt hordtak az oldalaikon szíjjon. De hát mégis, mi egy fekete sapka egy sárga lemezzel borított vörös mellett? Ezt belátta hamar és különösen nagy megvetést érzett az olyan emberek iránt, akik fejükön olyan fényes feketét viselnek, mint más ember a csizmája szárán. És a piros sapkás ember mondá neki, hogy a házak nem szivaroznak. Lehet, hogy valamikor régen szivaroztak, de most már ez nem szokásuk többé. Ő ennél fogva bizonyos csodálattal elegy félelmet érzett a házak iránt,

amelyek szivarozhatnak ugyan, ha akarnak, de ők ezt még sem teszik.

Ezért aztán nem is ment be soha a magas házakba. Egy nagy épület előtt szokott megállni délutánonkint, amelynek földszintjén széles, üvegablakos terembe gyűltek össze az urak, akik azonban nem lehetek valami nagyon nagy urak, mert a vörös sipkás soha sem ment közéjük. Leültek az asztalokhoz és fehér edényből ittak valami feketét, amibe cukrot tesznek, az bizonyosan keserű és hát minek igyon az ember keserűséget, amiért mégis fizetni kell. S nem jobb-e a cukor maga, mint felolvasztva?

– Határozott ostobaságnak tartotta azt és gyakran bosszankodott rajta. Néha ott akarta hagyni a megszokott ablakot, amelyen át betekintett a nevetgélő, füstölő, vidám emberraj közé. De visszatartotta két dolog. Az egyik az volt, hogy délutánonkint, mikor már a java része az embereknek szerteszaladt onnan a teremből a boltokba, irodákba és hivatalokba, ahol penész- és tintaszag van, akkor három öreges úr ült le mindig az asztal mellé és kártyázni kezdtek. Kártyáztak valami furcsa játékot, amibe minden játéknál külön kikeresték és félretették a makkhetest.

Valami furcsa kártya makkhetes. Az ő sárga makkjaival és fölül a vastag római számmal. Lehet, hogy nem mindenki találja ilyen furcsának, de a mi emberünk örökké annak látta. Ha a kártyacsomóból előtűnt a makkhetes, a mi emberünk örökké hangos, viharos kacajra fakadt, amit a kártyázó urak eleinte különösnek találtak ugyan, de utóbb egészen megszokták és szinte várták tőle. Sőt, ha olykor elfordult a figyelme tőlük, fölmutatták az ablakon keresztül a makkhetest és nevetve nézték a hülye suhancot, amint ajkán kiverődött a hangos kacaj.

Egész bizalmas viszony fejlődött ki köztük. Egyszer a legnagyobb szakállú öreg úr, aki ha vesztett,

minduntalan zsebre akarta vágni a szakállát, fölmutatta neki a makkalsót.

– Látod, – mondá és szava tompán, vészjósloán hangzott az ablak vastag üvegén keresztül – te vagy a makkhetes. De a makkhetes nagyon kicsi kártya. Érted? Kicsi kártya. Látod, itt van a makkalsó, amelyik már öt fokkal nagyobb kártya, mint te vagy. Hát azt mondom én neked, te bolondos süvölvény, hogy vigyázz magadra, nehogy a makkalsó elébed kerüljön. Mert az elüt téged, és mi lesz veled, ha te el leszel ütve?...

Ezen nevettek odabent, de a bárgyú fickó, akihez ily komolyan az ő furcsa életében még senki sem szólt, fontolóra vette a szavakat. Azontúl, ha a makkalsót látta bent, hideg borzongás futott végig a hátán. Tesék tekintetbe venni, hogy mit érezhet egy makkhetes, ha tudja, hogy őt akármikor, amikor csak találkozik vele, mindig elütheti a makkalsó. Másnap kérdezte a piros sapkás embert, hogy ugyan az utcán is mászkálnak-e a makkalsók, amik a heteseket elütik. A vörös sapkás nem adott neki határozott feleletet és ő ezentúl éppen ezért nagyon félt. Mi lesz vele, ha egyszer rájön az a nagy kártya és elüti? Ezután már félt nézni a kártyázók játékát, de azért mégis odament.

Vitte oda valami. Megállt az ablak mellett és kifejeztelen, ostoba szemei kigyúltak, ha benézett. Benn a kávéházi trónuson ült egy leány, aki szőke volt. Kék szemei és nevető fehér fogai voltak. Olyan szép, olyan végtelen szép volt ott az üvegekkel és tükrökkel körülvett helyen. A bolond fiú megállt kint és bámult; szívében ismeretlen vágyak keletkeztek. Úgy érezte, hogy ő átalakul. Sóhajtott s ha a kártyások kacaja irányt adott a leány tekintetének s az ránézett, akkor lesüté a szemeit és érthetetlen szavakat mormogott.

Ez így ment sokáig, s a szerencsétlen, aki kint aludt valahol az almokon vagy a mezőn felejtett rothadó szénarakásokon, aki azt evett, amit a könyörület

vagy utálat dobott neki, – a könyörület néha rosszabb copákat vet a nyomorultnak, mint az utálat – ő boldognak, szerfölött boldognak érezte magát.

Telt az idő. Napok múltak, amik hetekké váltak, hogy aztán hónapokká tömörüljenek össze. Az utca porából sár és a sárból fagy lett. A csavargó kobold fázott a rongyaiban. A kabát, amely alatt nem volt ing s azonfölül hátul ketté is volt szakadva, nem nyújtott semmi meleget. S ahogy egyszerre csudálkozva vette észre, hogy a nagy kékségből eső helyett fehér pihék hullanak alá, amelyekre ha ráhágott, a meztelen lába égni kezdett csudálatos bizsergéssel, akkor már reszketett a csavargó.

Délután odaállt az ablakhoz, nézte a kártyások feje fölött a leányt, akinek szőke haja és kék szemei voltak. Fázott. Fönt a mellében érzett valami fájó reszketést, ami szúrta időnkint. Szeretett volna ordítani, de félt, hogy elkergetik. Ott maradt estig. Ahogy leszállt a téli alkony s kigyúltak a sárga gázlámpák az utcákon, a fénylő gyertyák a robogó kocsik oldalain s a kietlen magas tornyok üregéből zsongva szállt alá a harangszó: elbámulva nézte azt a női alakot ott benn, a sárgás fény lángözönében.

Telt az idő megint. Késő estére járt, a teremben nem volt senki, csak a szolgák jártak föl-alá és oltogatták a gázlángokat. A hülye fiú megnyomta az ajtó kilincset és belépett. Aztán megállt csöndesen. Bent meleg volt és az édesen állta el tagjait.

– Kit keres? – kérdék.

Ő állt némán és nézte a leányt, aki csodálkozva kelt ültéből, lelépett a fényes trónusról és feléje tartott. A fiú a melléhez kapott.

– Nini, a makkhetes – kiáltott föl a szőke nő, s amint nevetésre nyitotta ajkait, előtűnt a fehér fogsor.

– Mít keresel itt makkhetes?... Hisz itt már bezárunk. Eredj haza és aludjál...

Egy hatost nyújtott neki.

– No vedd el makkhetes!

A nyomorult nyöszörgött, – szemei lángoltak.

– Ne, ne, – mormogta esdőleg – ne küldjön ki. Hideg van kint. Fúj a szél és esik az a fehér az égből... Meg kint van a makkalsó, aztán ha kimegyek, elüt...

– Eh! Mit beszél ez a szamár itt össze-visszal – kiáltott mérgesen Jean, a főpincér, aki fekete frakkot és vörös szakállt viselt és igen nagyon méltóságos volt ez a Jean.

– Mars ki!

Fölnyitotta az ajtót, megfogta a fiú nyakát és kilódította. A csavargó följajdult megsértett önérzetében, meglökte Jean urat, hogy fölbukott s aztán maga is lehentergett a lépcsőn, le a hóba maradt fekve.

A kávéházban kialudt az utolsó gázláng, éles szél füttyült végig az utcán, a hópihék estek, estek szakadatlanul alá a magasból, ahonnan olykor gyűrött felhőfoszlányok mögül letekintett a bágyadt fényű hold a hóval borított háztetőkre és a sötét utcákra, amelyeken nem jár ember és a kávéház előtti térre, ahol egészen csöndes volt minden... lehullott hópihék, az öntöttvas lámpatartók, a hideg kockakövek meg a hóban fekvő élettelen teste nem képesek semmiféle lármát csinálni.

A szegény makkhetest csakugyan elütötte a makkalsó... feküdt a havon, karjai fölhúzódva, a teste mozdatlan, az ajkak közé erősen odaszorulva a hatos, amit a nő adott, kinek a haja szőke és a szemei kékek.

Az Érdekes Ujság, 1916, 29. szám

A TIZEDIK POHÁR

Elbeszéli egy törzsvendég

– Igen, uraim, én a tizedik pohárig meg sem szoktam állni. Nem azért, mintha nekem valami végtelen módon ízlenék a sör, nem, nem azért. Egyszerűen csak azért, mert szokásom, tízen alul meg nem állni. Azt tartom, hogy sokkal tisztességesebb, ha nem titkolódom. Emlékezhetnek önök arra a nyárspolgárra, akitől a múltkoriban egy úriember azt kérdezte, hogy hány pohárral szokott inni? A szerencsétlen kínos zavarba jött, nem akart nagyivónak látszani, de azt sem szerette volna, ha ebben a szakmában mint egészen virtustalan egyéniség tűnnék föl.

– Én, kérem szépen, rendszeren hárommal, elvétve hattal... no, néha kilenccel, de többnyire tizenkettővel szoktam inni.

És a jámbor azt hitte, hogy ez valami rettenetes nagy diplomata mondás. Hátravetette magát a székében, s mondhatom, hogy még lóvasúti konduktort sem láttam soha olyan büszkének, amilyen volt az öreg abban a pillanatban.

Hát természetes, hogy a kacagó görcs futott végig mindnyájunkon. Frenetikus kacaj, rengeteg bruhahha kavargott a sörház füstös levegőjében.

Az öreg támolmogva, szédülve kelt föl a székről. Vele még soha sem esett meg az, hogy abban a sörházban, ahol ő „stamgast”, ott őt kinevessék; nem, ilyen még vele nem esett meg soha, mióta világ a világ. Azt hittük, hogy megüti a guta. Vértörös lett, a halántékerei kidagadtak és – fölbukott a padlón.

Esküt mertem volna rá tenni bíró előtt, hogy a gutával van baja.

Dehogy. Fölbukott, lerántotta a kriglijét, eltörte az óráját, betörte az orrát s kitörte a karját.

De azóta már helyre jött a karja, rendbe jött az orra s megcsináltatta az óráját. Ahol ni, most is ott

iszik a sarokasztalnál és valószínűleg rossz kedvvel gondol arra az esetre.

Én, kérem, nem csavargattam soha úgy a beszédet, mint az öreg. De nem is tört ki a karom. Tehát mondom, én nyíltan bevallom a tizedik pohárt. Önök, látom a szemeikből, most néma bámulattal tekintenek reám. De nem csuda. Önök csak kocaivók, afféle otthonülő, közönséges emberek, akiknek életében 6-8 pohár sör megivása örökké emlékezetes mozzanat marad.

Tehát én nem untatom Önöket azzal, hogy elmondjam az első három pohár történetét. Ámbár lehetne róla beszélni. Mert kitűnően ízlik ugyan az embernek a kilencedik-tizedik pohár, de egy sem olyan, mint az első. Az, kérem, valami extra érzés. Csinos edényben zamatos, barnasárga sör, fehér, hasonlíthatatlanul fehér habbal s azzal a finom bukéval, amit a napokban egy mellettem ülő, nagyon magyarosítani igyekvő fiatalember „csokor”-nak mondott.

Tudják önök, hogy a törzsvendég miért iszik tíz pohár sört, míg önök, kereszténytelen szelleműek, csak kettőt isznak egy délelőtt? Nem tudják. De én megmondom önöknek. A törzsvendég csakis azért issza végig az arabus számok sorrendjét, hogy vajjon talál-e köztük még egyet, amely olyan kitűnő ízű, mint az első volt.

Biz isten nem talál az ember, de azért mégis megpróbálja mindennap. Higgyék el nekem, hivatkozom ezen a téren szerzett gazdag tapasztalatomra, hogy ez úgy van. – Uraim, ne rángassák ide-oda a fejeiket, mint a rossz cigányprimás, vegyék tekintetbe ősz fürtjeimet. Mit? Hogy nincsenek ősz fürtjeim? De lehetek volna, ha időnek előtt meg nem kopaszodom. – No, biztosra vettem, hogy most önök közül valamelyik a hajnövesztőszert fogja ajánlani. – Haggyanak nekem békét a jó tanácsukkal.

Tehát, mint mondám, csakis a harmadik pohártól kezdve mondom el önöknek a dolgot. Tudják önök,

hogy a harmadik pohár már némileg hangulatba hozza az embert. Például, ha valaki az első pohárnál leejt az asztalról egy gyufát, akkor még fölveszi, de ha a harmadiknál ejti le, akkor már nem veszi föl. Akkor már nem háborgatják az ilyen kicsinységek. Hivatkozhatom ezen állításom igazolása végett olyan emberekre, akik celebritások ezen a téren...

A negyedik?... Oh, a negyedik már „hangulatteljes”, mint az új poéták rímjelgetései. A sörházbeli füstöt már nem találjuk bosszantónak s nem vesszük észre a zsírpecséteket a pincérgyerek kabátján. Sőt, az ötödiknél már csinosnak találjuk azt a kabátot. Szinte kedvünk volna megkérdezni a fiútól, hogy ugyan ki csinálta? Azaz, hogy kinél csináltatta? – S elmerengünk azon, hogy melyik van jobban mondva: „Ki csinálta”, vagy „Kinél csináltatta?”.

A hatodiknál megkérdik a fiút, hogy mennyiért adja el a katufrékot. A kicsi apróság szellemes mosolylyal válaszol és elkorcsolyázik előlünk – az ő bice-bóca lábaival.

A hetedik... az, uraim, mikor az ember csöndes morfondírozásba süllyed. A füstfelhő, amely fejünk fölött szálldogál, egy véghetetlen graciózus Jákob-lajtorjává tornyosul és azon megyünk mi a magunk esze szerint oda, ahova csak akarunk. Az egyik percben világhódító hős vagyunk, a másikban pipázó közkatoná, aki előtt elmegy a hadnagy és rákiált. „Nem tudja kend a rendszabályt, hogy ha valaki előtt a följobbvalója elmegy, hát tartozik a pipát kivenni a szájából?” Amire mi, akik közkatonák és rendkívül szellemesek vagyunk, azt feleljük: „Hát ’szen kérem, nem az én pipám, hanem a Karácsony Jóskaé.”

S a nyolcadiknál rózsaszínű felhők úszkálnak körülöttünk. A napsugár vidáman ragyog be az ablakon. Kedélyes, nevető fejeket látunk, harag nincs a világon. Eszünkbe jut a sváb újonc, aki a harcra buzdító generálisnak odakiáltotta: „Tábornok úr, ha mi lövünk, ez

még csak jó, de hogy vissza is lőnek, no ez már nem járja”... És neveltünk rajta. Eszemadta kicsi svábja, hogy odamondta neki!... Roppant jó hangulatban vagyunk. Ahány csinos női fejet látunk, mind szeretnénk megcsókolni... Mit, ön ott azt mondja, hogy azt hét pohár sör nélkül is megteszi?... Hm, ön még fiatal, megteheti. De szerelmi vallomást nem tenne mindannyinak? Látja, pedig a nyolcadik pohárnál arra is kész az ember...

A kilencedik a bús melankóliáé. Üvöltő nyomor, sápadt, mellbeteg emberek, szalmaágyon fekvő halott, világgyűlölet, hulló falevél, nyíló sír... Halottak őrült vitustáncot járnak...

S a tizediknél uraim?

És – én má – már ott vagyok, láthat ...ják ho – hogy...

Tolnai Világlapja, 1916, 30. szám

GYEREKEK

Ha elhaladnak mellettem az utcán szép rendben, egymás kezét fogva, ketten vagy hárman a városi apró emberek, úgy tetszik, hogy akkor is mikor már rég elmentek, még mindig ott látnám őket, a vézna, alacsony termetet, a hosszú nyakat, a vékonyka arcon azt a fehéres sápadtságot, ahogy mennek vagy megállnak a könyvesbolt üvegtáblái előtt a csíkos matrózingben, kék harisnyákkal vékonyka lábszáraikon, széles szalmakalappal a fejükön, amelynek visszfénye még bántóbbá teszi az arcok természetes színét – ott állanak és nézik a pikáns könyvek címlapjaira rajzolt, nyakig mezítláb kisasszonyokat.

A kisasszonynak az egész öltözéke egy fél papucsból áll, az is a lábujja hegyéről lóg a levegőbe. Szép ez nagyon és elvéhédht fiatal urak számára – für die reifere jugend – igen hasznos olvasmányt képezhetnek a kisasszonyoknak itt-ott szárazon és vizen viselt dolgai. Azonban a fiatal urak – az ilyen egészen fiatal urak – máshol is kereshetnének bámulnivalót.

S valószínű, hogy egy crómó katona mentül rikítóbb színekkel lefestve, ugyanazt a hatást tenné rájuk, s talán a tiszteletreméltó Hüvelyk Mátyás úr rövid termete az ismert mérőföldjáró csizmákban meg is nevetetné a kis csoportot.

De mindegy. A dolog azért csak úgy áll, hogy ők nagy rendben, egymás mellett haladva járdalnak s egész tisztán ki lehet venni némelyiken, hogy mint utánozza járásban, gesztikulációban, beszédmodorban az öreget, komoly tanítóját. Mint tudja bizonyos non chalance-szal, félretartott fejjel az egyik szemét lehunyva kérdezni a csöpp ember rövidke társától: „Nos?” – Az én gyerekidőm nincs nagyon messzire, talán nagyon is közel van, de mi abban az időben nem azt kérdeztük, hogy: „nos”, hanem rákiáltottunk a cimborára, hogy: „Beszélj no! – hát aztán?” S ha nem

igyekezett szaporán felelni, komoly fabarackot adtunk a fejére s végig kecskebukáztattuk egymást az út porában.

Azaz hogy hiszen ma már por sincsen. Azelőtt a nagy faluban volt s városrészre szóló virtusként becsültük, hogy úgy ment végig az ember az utcán, hogy elsőbb szép sorjában fölmászott minden fa tetejére s a hazatértéig annyi epret evett, hogy valósággal tömni kellett bele a délebédet.

Nem olyan rég, csak a közelmúltban volt s már el lehet évdni rajta, hogy ugyan hová is lettek azok a szép idők? Amikor, ha a nagy vakáció idején reggel bevettük magunkat a szedresbe a Bánátban, estig ki nem lehetett a kompániát onnan verni. Mikor már elvasta a fogunkat a hamvaskék vadmálna sava és tele volt minden zseb s vérvörösre volt dagasztva a szederlevél szűrő tüskéje által minden kéz, akkor kezdődött meg az iszalagos rengetegben a vad hajsza mindenféle természetrajzi közepszerűségek, ürgék, kopogó harkályok után. Százados vén fák álltak ott, reves háncaikon gyönyörűség volt a felkapaszkodás. A szeder indái áthálózták, befutották magárahagyottságukban a fákat, óriási útilapuk exotikus levelei terjengtek a Marosjárta televényföld napfényes helyein. Csörgött, csacsogva beszélt a fák tetején a szarkamadár, sírt a galamb, nevető bűgással hívta a hímje, lent apró kígyók tekergőztek a zsombék alatt, fényesszemű zöld gyíkok suhantak a füvek közé. S mikor már a cimboraságnak minden tagja beleelégült az erdővel, alkonyi napfénynél, amelynek bíbornok világa szilánkolva tört be a fák közt a levéltakarta hűs homályba, ott volt a Holtmaros-ág, az azóta kiszáradt regényes víztükör, az ő lassan mozgó kékes hullámával, sáserdejével.

Isteni élvezet volt csibor meg merülőbogár után vadászni abban a tiszta vízben, amelynek sekélyes helyein le lehetett a fenekére látni. Föltámadó esti szellő szaladt végig a víz fölött, a nádas susogott, fekete

szárcsák ijedten röppentek odább, fönt az azuros sima légben húzott a kacsza a deszki mocsarak felé, ívben röpült a daru s a gyerekkompánia víg, zajos lármája fölverte a csendes tájat. Mikor aztán ennek is vége szakadt, volt ott a víz fölött, összebarkácsolva faágakból, zsúpszalmából egy híd, annak tetejéről el lehetett látni messze. Ott előkerült a zsebekből a szeder, nagy evések tartattak, ha volt, aki kenyeret is hozott. Hol talál ilyen szabad tornát a mai gyerek.

Több volt, mint valószínű, hogy az a krajcárpénz, amiért áteresztettek a hajóhídon, elveszett a zsebben legtöbbször. Az is nagy művelet volt aztán, hogy mint kell már most átmenni a hídon. Segítve lett azon is. Nagy nekiiramodással keresztül csörtetett az egész csapat, hogy mire a bánáti parton elkezdett mérges lenni e csíny fölött a vámos, a szegedi oldalán rohant el a meglepett cédulaosztó előtt...

Estefelé az utcán, a korzón, vagy a parkban megjelen a mai gyerek. Legtöbbször ketten mennek együtt, utánuk a mama. A fiúk kesztyűsek, ki vannak vasalva, sétapálcát hordanak és vágja a nyakukat a krágló. A mama, ahogy megy előtte szép módosan a két fiúcska, nézi és gyönyörködik bennük. Milyen tiszták, milyen pompásan áll a Gyurinak az a gallér.

– Elemér, igazítsd meg a kalapod.

– Mama...

– Ne beszélj! A kalapod!

A gyerek igazítja a kalapot, amely vörös nyomot hagyott a homlokán. Így kell annak lenni. Így szép.

És egyhangúan, unalmasan megy előre a két fiú. Némelyik ember, ha szemközt jön, megáll előttük.

– Szép gyerekek.

Kik, mik? A fiúk nem tudják. Hallják a dicséretet s utána az anya becéző hangját. A gyerek kombinál s azt hiszi, hogy most jó volt, ennek így kell lenni. A mama nem haragszik: a Jézus okvetlen hoz karácsonyra valamit.

Megállnak. – Elemér!

– A cipő, mama...

Meg kell állni. A cipő, ez az átkozott bőrdarab, esküdt ellensége minden dédelgetett gyereknek. Szorít, fáj. Le kell ülni. Oh, oh! De hova?

Kínosan tesz meg a pár lépést a padig.

A padot zsebkendővel le kell porolni az új ruha végett.

– Szépen kell ülni!

Idegesen rándul össze a két gyerek. Szépen ülni! Egyenesen, a kezeket leereszteni a térdre, nem tekingetni ide-oda...

Esteledik. A vándorló apró nyomorúságot mozgósítják. Parasztfiúk jönnek ki a kertajtókon, kezeikben a virágos kosár. Füttyülnek egymásnak. A gyerektrombita nem változott. Ugyanezzel a korrall füttyültük össze mi is egymást.

Öregarcú nép. Virághordás korcsmára, látják a borivást, megkívánják. A gyerek kíváncsi: ugyan milyen az? Ezek a tacsók isznak. És szedik a szivarvéget.

De még van bennük egy kevés abból, ami gyerek. A kosarakat lerakják, egy őrt áll, többi játszik egy sort. Kergetőznek, ütik egymást. Az öklök vidáman puffognak a keskeny hátakon. Egy elveti magát a fűbe, azt a lábánál fogva húzzák... a két fiú onnan a padról sóvárogva nézi.

– Gysuzi, Elemér! Rendesen ülni.

Megrezenek. A kicsi arcok szomorúan néznek maguk elé, s ha nem tartaná bennük feszesen a komoly férfiaságot a keményített gallér, sírva fakadna mind a két gyerek.

...A gyerektörténet ma reggel jutott eszembe a hetivásáron. Csamangó Lóláb András behozta a legkisebbik lányát a városba, hogy oltsa be a doktor.

Csamangó barátunk egy kocsiderék szénát is föl rakott, hogy legyen valami eladni való.

A „legkisebb” pólyában van. A pólya durva tanyai köteg: tisztességesebben van becsomagolva a négy krajcáros paklidohány, mint ez az apróság. Aztán ki is bontódzott az úton.

A leány tehát délelőtt, mikor Csamangó megáll a piacon, hogy beszélgessen egy új cimborával, a kicsi mérgében szörnyen hánykolódik a széna tetején és sír. Az egyik keze kiszabadult a pólyából s a tömött, vörös ujjait rázza.

Csamangó egy kötőfékre folytat alkut. De a gyerek nagyon sír. A lovasrendőr is odamegy a kocsihoz.

– Kié ez a gyerek?

Csamangó odalép, nagy lyukat váj a széna közepén s abba belenyomja pólyástól a kicsit, hogy csak a feje meg az egyik keze látszanak.

Te komisz! – mondja neki apai nyájassággal.

A gyerek belekap a szénába; húzgálja a szálakat. A dolog tetszik neki, pufók vörös pofácskája kividámul s belenevet hangos kacagással a tavaszi délelőtt napfényes levegőjébe.

Az Érdekes Ujság, 1916, 33. szám

MULAT A VENDÉG

Az alföldi országutakra szokás mondani, hogy porosak. Mintha a másvidékbeli utak száraz időben nem volnának szintén porosak. Pedig nagyon is azok. Aki nem hiszi, próbáljon meg egy gyalogmarsot Bécs városából a magyar határszélig a schwechati mészköves úton. Mire elér a régi brucki táborba, olyan fehér lesz tetőtől talpig az út pora miatt, hogy talán a tulajdon édesanyja sem ismerne rá.

Ezernyolcszázkilencvenegy nyara elején ezt az utat próbálgatta az ezred. Jó hosszú utacska, körülbelül erőltetett menetnek is beillik, régebben két nap alatt volt szokás megtenni, éjjel Schwechaton hálván. Ekkor azonban egy nap volt a parancsban. Azért ugyan nem dőlt össze a világ: az alföldi homokvidéki magyarok rendszerint jó gyalogosok szoktak lenni, mert a láb alól szétfutó homokon való járás-kelésben megedződnek az izmok. Schwechatnál hálás helyett csak pihenő volt de ez a raszt Dreherrel volt javítva és bővítve. Mint nálunk, ha valamely falun marsol keresztül az ezred, a jólelkű asszonyok kirakják az útra a kútvizes dézsáikat, hogy meríthessen belőle a haladó katona, akként az emberséges sörgyáros a söröshordókat állította ki az útra, hogy hadd teljen az ingyen italban a vendégnek kedve.

Szóval, a regiment hosszú kigyója minden baj nélkül átcsúszott Bécsből a lajtaparti táborba, ahol akkor több ezred végezte a szokásos gyakorlatokat. Ezek avval emelkedtek jóval magasabbra a sablon fölé, hogy lejött Bécsből a király is, Albrecht főherceg is.

Abban az időben némi vajúdasban volt a gyakorlati szabályzat. A Mannlicher még nem régi, csak kétéves volt. Az új fegyver előnyeinek miként való kihasználását próbálgatták. A többek között azt is, hogy a közvetlen közelből előtörő lovasság ellen miként védekezhetne legsikeresebben a gyalogság. A „carré” már a régmúlté volt, a „Klumpen” pár éve maradt el,

szóval arról volt tárgyalás, hogy mit tegyenek a vendégek akkor, ha fölhangzik a jelzés, hogy Reiterei links, vagy Reiterei rechts, vagy pedig éppen Reiterei rechts und links! A sok ötlet, tervezgetés, próbálkozás szinte mulatsággá fajult, amint ez alább ki is fog tűnni.

A felség egy napon végignézte az ezred gyakorlatát. Régi, hű katonája volt az ezredesünk, seehofi Müller, köznyelven Müller apánk, akivel már az olasz hadjáratban megesett főhadnagy korában, hogy amikor egy támadás alkalmával előlről vezényelte, hogy szakasz, jobbra kanyarodj, visszakiáltotta neki egy egyedül épen maradt közlegény: nem kanyarodhatok, mert csak magam vagyok.

Mesés alak volt az öreg Müller, a félrevágott sapkával a fején, valami különös szeretet fűződött e zordon és mégis jólelkű törzstiszthez, aki köztüzéri minőségben kezdte pályafutását, sokáig őrmesterkedett, míg hadnagyságra jutott, minélfogva, ha valamely feldwebel paroliján piszkos posztócsillagot látott, azonnal megmondta neki: öcsém, mikor én őrmester voltam, mindig tiszta csillagok voltak a nyakamon:

A vendég nótája úgy mondta róla:
Nincs édesebb a hevesi dinnyénél,
Nincs jobb ember ezredes úr Müllernél.
Balszemére vágja gálánt sapkáját,
Úgy ereszti haza öreg bakáját.

Az öreg bakák össze is szedték a tudományukat ami volt ezen a gyakorlaton a felség előtt s ekkor történt, hogy azt mondta a király Müller apánknak:

– Húsz esztendő óta nem láttam ilyen szépen sikerült gyakorlatot. – No ez nagy öröm volt s a berukolás után az öreg Müller már gurította a söröshordókat a legénységi faházak felé. Egyben pedig azonnal sürgőnyt küldött az Inhábernek, Fejérváry Géza báronak, aki akkor miniszter volt.

Az ezredtulajdonos válasza rövid volt, de igen érthető. Táviratilag hatszáz forintot küldött a legény-

ségnek, gondolván a régi módi szerint, hogy többet ér az ilyesmi, mint a legszívesebb hangú levél a napi-parancsban.

– No – mondta Müller apánk – ezt a pénzt most már el kell mulatni. – Hát hiszen el is, ami azt illeti. Még aznap megtörtént minden előkészület a parádéra. De ez nem vakparádé volt, hanem vadparádé. Itt a legénység az úr s a tisztek szívesen látott vendégek. Ami népünnepélyen csak szokott lenni furfangos tréfa, az mind rendbe szedődött. A zsákbanfutástól s lepényevéstől kezdve a csábító ajándékokkal föltűzdelt mászórúdig, amelyre azonban nem lehetett fölmászni, mivelhogy be volt szappanozva. A barakkokból kihordták a mezőre az asztalokat: főtt a kaszrolyokban a paprikás marhahús, béles süteményt a brucki pék szállított, sör meg bor csapon árnyékos sátorokban. Hirtelen megalakult az ezreddalárda és éppen olyan hirtelen fölépült az a szónoki emelvény, ahonnan egy őrmester köszöntötte elsőb a királyt, másodsor már elfeledtem, hogy kit, harmadszor az Inhábert.

Nagy, vidám ünnep volt, meghívatott reá az egész tábor. Zajgott a nép a mezőn és ugrált egymás hátán, mint a gyerek. Déltől késő estig tartott a multság, amíg az Inháber hatszáz forintja közvetett úton a szállítók zsebébe vándorolt.

Jöttek a generálisok, nézni a vidámságot, kik is étellel-itallal a legénység nevében megkínáltattak. Az ezred tisztjei ott jártak-keltek a vidám nép között. Mikor jött a mi öregünk, Udvarnoky kapitány, csak egy szemkacsintás kellett a novibazáriaknak:

– Hurrázzátok meg az öreget.

A másik pillanatban már fönt volt a levegőben a kapitány s hiába mondta, hogy elég már a megtiszteltetésből, előbb ki kell tapasztalnia, hogy jó nyereg-e a legények válla.

Egyszer pedig a barátok felől szokatlan, ismeretlen kürtszó hallatszik. Valami marsot fúj valaki, de ez

a nóta nem idevaló, a dallama inkább szomorú és egyhangú, csupa tu-tu, tururu, tutturuttu-rututu...

Ez pedig nem más, mint az ozmánok császárnak, szultán Ő felsége hadseregének a marsa. Jön is egy szakasz a hadseregből. A novibazáriak kifordították a köpönyegüket s a köpenyujjakknál fogva fölhúzták nadrágnak, így igen alkalmas bugyogó lett a köpönyegből. A blúzt is kifordították s a fejükre az ágylepedőkből rengeteg turbánokat csavartak. Hozták a puskákat a tenyerükben, vállhoz támasztottan s míg a trombitás állhatatosan tutturuttuzott, bemutatták a török gyakorlatokat. A bascsausszá vedlett szakaszvezető ugyancsak pattogtatta a fegyverfogás vezényszavait:

– Han tusz!

– Rubán tusz!

A szakasz megáll a brigadéros előtt s következik a fegyverrel való tisztelgés:

– Szálám an tusz!

A tábornok, hogy teljes legyen a tréfa, meg is vizsgálta a szigorú csapatot s azután intett, hogy mehetnek tovább.

Azonban a csapat nem ment odább, csak állt egy helyben – mert a derék bascsausz elfelejtette az indulás török vezényszavát. Talán még most is ott állnának, ha végül azt nem mondja basibozukjainak: Mars!

Ahogy elmennek, jön utánuk egy igen lerongyolódott török, utána ballag négykézláb láncon a medve. A török piszkálja nagy botjával a medvét, danol neki, üti a féldobot, az ursule kétlábra áll és táncol. Azután fegyvert ad neki s a medve gyakorlatokat végez. Minden egészen rendben megy. Akkor azt kiáltja neki a török:

– Gegen Reiterei!

Erre a medve nem tudja, hogy mit csináljon, kapkodni kezd. Előre szalad, hátra szalad, ide céloz, oda céloz, utoljára aztán eldobja a puskát és elfut a törökjével együtt...

Az Érdekes Ujság, 1916, 40. szám

TÖRTÉNET A RENDŐRSÉGRŐL

Végigszaladt mind a két szobán, egészen be az osztályjegyző úr hivatalába a szó, hogy pikáns történet van készülőben. Valóságos pikáns történet, amilyen például a párizsi grizettel eshetik meg az elysei mezőn vagy egy tűzvérű gitánával a Quadalguivir partján.

Roppant hamar szárnya kel az ilyen hírek. Talán még kint a rendőrség folyosóján is arról beszélnek a város nyomorultjai, akik oda felgyülekeztek. Ott állnak tömött rakássá zsúfolódva a szegénység, a nyomor netovábbjai, akik béna lábakkal, mankóra támaszkodva jöttek föl valahonnan az alsó-felsővárosról, akik gutaütött, reszkető kezeiket nyújtogatják a népkonyhára szóló utalványokat író rendőrtiszt felé. Talán még ezek is tudják. A sápadt, kiaszott alakok a bűzhödtt rongyokban, amelyek valóságos járványfészekké teszik most a folyosót.

Alacsony, töpörödött öreg ember volt, egy nagy bottal a kezében. Dühösen törtetett keresztül a koldusrajon, a szemei tűzben égtek és mérges, végtelen módon mérges volt. Meglökött egy-két mankón álló bénát, az odalapult a falhoz és nyöszörgött, mint az elvert eb. Valószínűleg fáj neki, hogy ellökték, azért nyöszörgött. De hát mit is tudna mást egyebet csinálni.

A vénhedt öreges embernek meg jólesett ez. Hiszen az embernek csak ki kell valakin tölteni a mérgét.

– Félre az utamból, söpredék.

A ráncosarcú koldusasszonyok, a piszkos teremtések ijedten húzódtak vissza ettől a szótól: söpredék. Az öreg valami francia rémregényt olvashatott s abból maradt fejében ez a kifejezés. Mert nálunk még nincs söpredék. Söpörni való volna sok, de emberi söpredék, canaille, mob, az nincsen. Csak koldusaink és csavargóink vannak. Egyik szelídebb, a másik büszkébb cím.

És ilyen dühös haraggal rontott be az öreg ember. Utána jött egy asszony, szép, fiatal asszonyka, mint amilyenek a pikáns történetek alakjai szoktak lenni.

– Ne gyere be! – kiáltott rá a kis emberke. – Mondom, hogy ne gyere be! Maradjtint! Majd ha hívlak...

Ő meg belépett. Letámasztá a rengeteg nagy botot a sarokba ügyetlenül. Ügyetlenül, mert a bot eldőlt és nagy koppanással esett a padlóra. Az öreg ránézett egy keserű tekintettel, amit ő nagyon drámainak gondolhatott, de ami valójában végtelenül nevetséges volt. Aztán odafordult a kapitány elé:

– Nem engedhetem, kapitány úr. Nem! Már akármi lesz a dologból, de nem!... Nekem most már se Isten, se törvény! Azt a...

Valami nagy káromkodás akart kiszaladni a száján, de a kapitány fölemelte a kezét és ránézett.

– Csak csöndesebben, jó ember! – mondá – csak csöndesebben. Nem értek a beszédjéből semmit.

A polgártárs nagyot bámult, mint az író ember, mikor előszedi a „kutyanyelvet” és lehajtván fejét, gondolkozik. Agyában szépen elkészül a tárcsa s midőn ránéz a kutyanyelvre, mód nélkül csodálkozik, hogy az még mindig üres.

– Nem érti! – dünnyögé – hát hiszen... Vagy talán még nem is mondtam volna el... Ejnye, hajnye no, ...Hát a feleségem...

A feleségem. Ez a szó szaladt végig a szobákon egész az osztályjegyző hivatalába, ez a szó rázta föl az embereket ott a székeken a csöndes, merengő elfásultságból. Az újságíró kollega ott mellettem nagyot ásít erre a szóra, kinyújtja lábait és figyel. Oh igen, arra fölpezsdül a beteges vér, a szív lüktet, a halántékekerek kiduzadnak s a bennülő szemben fény gyúl ki, mikor valaki a kapitány előtt arról panaszkodik, hogy: a feleségem!

Az öreg lenéz a földre és kigombolván a mellényét, begombolta a kabátját. Azután megcselekszi ezt a diplomata-eljárást megfordítva is.

– Hát aztán mi van a feleségével? Elszökött?

– Szökött a – majd mit mondok! Hiszen itt áll az ajtó előtt. De megparancsoltam neki, hogy be ne jöj-
jön, amíg én nem mondom neki, hogy jöhet. Engedel-
meskedik a szónak, mert arra való az asszony.

És végtelen nagy fensőbbiséggel nézett szét a szo-
bában, mert lám, neki engedelmeskedik az asszony.

– De beszélje hát el, hogy mi baja az asszonnyal!
Mert én még mindig nem értek a dologból semmit.

– No igen, hát sorjával majd csak rájövünk. Hát
legelőször is az én hivatalom olyan, hogy nem vagyok
otthon mindig. Mert én hajós ember vagyok.

Ebben ugyan nincs valami nagy virtus, mert el-
végre is hajós ember mindenki lehet, aki tanulta; de
az öreg nagyon büszke volt erre. Az ançe io sono
pittoré-t sem mondhatták nagyobb méltósággal, mint
az öreg ember azt, hogy ő hajós.

– Azután hát folytatá tovább – mikor hazajö-
vök, hát soha sincs otthon az asszony. Mindig oda
van a szomszéd utcában valami háznál. De mindig,
de örökké! Ma reggel is, ahogy hazaérkeztünk a ha-
jóval, sietek haza – mert még ma nem is ettem – hát
megint nem volt otthon. Ejnye, nini, hajnye, mondok
magamban, hát ugyan hol lehet? Akkor mondja a
szomszéd gyerek, az András fiú fia – mert jóformán
gyerek még az apja is – hogy odament megint a szom-
széd utcába. Mikor már mentem, akkor még utánam
kiáltotta, hogy éppen az ő apja kísérte el. Elfutott a
méreg, aztán megvettem a Gyeraszim tóttól ezt a nagy
botot hat garasért, hogy de tisztára eltöröm rajtuk.
De ahogy odaértem, hát jött ki a feleségem az ajtón.
Azért jöttem hát fel, tekintetes úr, hogy tessék engem
megsegíteni ebben a dologban. Mert hát nem vagyok
itthon mindig... Aztán csak a jó isten tudná megmon-
dani, hogy mit csinál az az asszony ottan!

Hevesen fölszakítódott az ajtó; az őrtálló hajdú
káromkodott, mert ellökte a menyecske. Az a me-

nyecske, az a fiatal, kicsi ügyes asszony, aki most olyan mérges volt, mint a paprika. Szemei a bosszú tüzében égtek, a melle pihegett. Az emberek kíváncsian néztek a kívánatos asszonykára s a kolléga ott a bőr-karoszékben csúnyául kezdett fészkelődni.

A dühtől kipirult asszony pedig odarohant a panaszló öreg ember elé; megfogta két kezével a vállát és megrázta úgy, hogy a jámbor hirtelenében a kalapját akarta begombolni a kabátlyukba. Azután rákiáltott csengő, haragosan csengő hangon:

– Te nyomorult!... Te!...

A kis ember egyszerre felényire törpült össze. Hiszen olyan ez az asszony, mint valami dorobánc háttőr az oláh parton. Most is, hogy legutóbb arra járt, le akarták lőni. Már meg az asszony ilyen.

– Te nyomorult! Hát te még engem rágalmazni merészelsz? Hát mid vagyok én neked, te vízi pocok te? Hát azt hiszed, hogy én Isten tudja miért járok abba a házba? Mi?

– Azt hát, – felelé halkán a kis ember.

Az asszony előrántott a csinos kézi kosarából egy hímzett dohányzacskót, amely azonban csak félig volt készen. Még a hímzőtű is bele volt szúrva a kék pamutszállal.

– Te számár, hiszen a te névnapodra akartam ezt neked ajándékba csinálni. No nézd. Ilyen dohányzacskót se láttál, tudom, még Spanyolviaszkországban sem. Azután ott tanultam hímezni abban a házban. Oh, te hálátlan! Én a te kedvedért teszek valamit, aztán te még bíró elé hurcolsz engem!

Az ajka szélei lefelé állottak, a hangja suttogóra vált, mintha sírni akarna. És talán sírt volna is. De a vénhedt öreg ember elkapta a kezét, ráhajolt és megcsókolta gyöngéden.

– Gyerünk innen! – suttogá halkán.

Az asszony fölvidámult, kezét a kis ember fejére tette és mosolygott csöndesen, szemérmesen.

– Te rossz ember! – mondá halkán. – No eredj.
Az ember ment elől, fölnyitotta az ajtót és a nagy botot ott felejtette a szögletben. Az asszony utána lépegetett s úgy látszott, mintha szégyellné magát.

...És mikor az apjuk már kívül volt az ajtón, ő visszafordult hirtelen, hogy megsuhogott rajta a kemény szoknya és visszanevetett a szobába pajzán, csintalan mosolygással, mint ahogy a spanyol gitánák vagy a párisi grizettek szoktak nevetni... Nevettünk. Az éltesebb emberek azonban a fejüket csóválták, a kollega a szék alá húzta kinyújtott lábait, hosszút ásított és halkán mondá: „Szegény ördög!”

Az Érdekes Ujság, 1916, 43. szám

ROKKANTAK MULATSÁGA*

Négy ember beszélget egy asztalnál, vasárnap délután arról, hogy hogyan és miként folyik a háború. Csak odavetett szavak, itt-ott egy-egy helynév hallatszik ki belőle, amik az újságokból is ismeretesek, hogy azokon a helyeken nagyobb ütközések voltak az oroszal. Az egyik mondja, hogy a muszka abban nyert, hogy sok volt a rezervája, aztán ha az első csapat szét van is szórva, aki belőle megmaradt, megy is visszafelé, ott a háta mögött a tartalék, az jön, aztán söpri vissza. Aztán ennek a tartaléknak megint csak volt olyan rezervája, hogyha hátrament, ez a rezerva söpörte vissza. A többi bólint s hallgat, egy embernek van szivarja, annak a füstjét nézik mind a négyen. Azt mondja a másik, hogy azt mondják, hogy a muszka csak cammog előre. Ez igaz, de ha vissza köll mönnie, akkor se szalad, hanem csak cammog, olyan célpont a marha, hogy csoda. Mert ilyen a természete. Előrefelé is csak úgy megy, mint a hajtott ökör, de hátrafelé is. A harmadik feleli rá kis gondolkodás után, hogy hát kit így, kit úgy, nem mind egyforma az sem. – Az – véli a negyedik, – fajtája válogatja. Mert azok a nagy oláhsipkások, azok a kozákok, azok inkább bele vannak nevelve a halálba.

A csendes beszélgetésbe a másik asztalról beleszól egy ember nagy hangon:

– Hát az pedig nem úgy van, ahogy maguk mondják, mert azt csak az tudja jobban, aki ott volt.

Nem igen szólnak erre a beszédre emezek, amaz megismétli: arról csak az beszélhet, aki tapasztalta. Akkor aztán egy mégis átszól:

– Hát maga hun tapasztalta?

* A Függetlenség szerkesztőjének megjegyzése: Az elhunyt nagynevű író utolsó tárcája

– Hol? – kérdezi amaz dicsekedve. – Hát a Kárpátokban.

– Az nagy darab földön fekszik. Hát melyik részin? Mondja az ember:

– A Pzemislibe.

Egy ember pipát vesz elő és tölteni kezdi a zseből. Kevert pipa, úgy látszik, ez lesz a háború után a célszerű szögény embőrnél a pipatípus. Afféle harc-téri fapipa, amit azelőtt matrőzpipának neveztek, de a belevaló kurta csontszár elmaradt valahol s a makrapipához való egyenes gyűrűzetszár van a makkjába illesztve, a pipa így nemzetközi formákat mutat s jövendő átalakulásokat példáz kicsiben. Egy ember már emelni akarja a szavát, mert a fejét ingatja, hogy hiszen a Pzemisli nem a Kárpátokban van, de a másik megelőzi, mondván:

– [romlott szöveg U.L.] ...egészen odáig fönt vót a

– ...amaz büszkén ráhagyja:

– ...löhet...

...gúnyyal teszi hozzá:

– Már hogy innet számítva...

A szájkaskodó nem érti el a szóban rejtőzködő csendes pofont, bizodalmasan rázza a fejét s azt mondja:

– Haj-haj, az nagyon messze van.

Azután hozzáteszi:

– Mert én tudom. Mert azt nem is tudhatja más, csak aki ott volt. Csak annak van arról jussa beszélni. Mert én ott voltam, mikor a muszka körülvette az egész várat.

Csillog a szeme, a fejét büszkén fölveti s élvezi, hogy más asztalok mellől a tekintetek feléje fordulnak.

Emezek közül egy ember azt kérdezi szépen, halkan:

– Azután mégis hogy mög tudott menekülni?

– Meg, – mondta az ember, – Hát meg. Mert én azt mondtam, hogy én nem adom meg magamat. Az-

tán kiszöktem. De nem magam. Hanem voltunk vagy ezren, akik éjszaka kiszöktünk az orosz elől. Mert mink nem adjuk meg magunkat. Hát úgy ám.

– Nono, – mondja egy ember emez asztaltól, – az szép. Aztán most már nem katona?

Amaz elszomorodva bólintgat:

– Hát már nem. Mert nagyon lüttek az oroszok, mikor menekültünk. Beszolgált az ágyú még a trénhez is. Aztán...

Az ember föláll s mutogat magára a kezivel: hát egy itt ment be a jobb vállamon, aztán a lapockámon jött ki. Aztán a lábamat is eltalálta egy, hát most is be van kötve, nézzék, azért vagyok ilyen bajba.

Mutatja a lábát, szomorúan legyint s mondja megint:

– Én ennek a hadvezetőségnek vagyok a nyomorékja. Mert az röttentő, ami ott történt, hogy tizen-nyolc kilométernyire volt a hilfszplacc. Hát amíg odáig ér az ember a sebjeivel.

Nyugodtan, de éktelen gúnnyal felel vissza a négyes társaság asztalától egy ember:

– Azt mondják, hogy van az néha harminchat kilométerre is, az a hilfszplacc.

Az ember ráhagyja:

– Az. Igen. Hiszen ez volt a baj. Azért vagyok én most így.

Ez szomorú. Mindenesetre szomorú. A négy ember közül egy, aki eddig nem keverte bele magát a beszédbe, azt kérdezi:

– Ugyan mő tájrul való a tisztölt úr?

– Én? – mondja az ember. – Én innen alulról, a Jakabházáról. Miért kérdezi?

– No – mondja a kérdező, – nem egyébert, csak-hogy mingyárt gondoltam, hogy gyüttmönt. Mert az idevaló embör nem szokott ekkorákat hazudni. Mink mind a négyen, ahogy itt vagyunk, ötös honvédök voltunk, aztán ott rokkantunk mög abba várba. Hát

akkor mit hazudik maga itt annyit összevissza arrul a várrul, hé?

Az ember megriadva néz körül, még talán próbálná a mellét is verni, de utóbb csak jobbnak látja, ha kimegy az ajtón.

A négy ember közül mondja az egyik:

– Hát mögérdemölt volna egy jó pofont.

De a többi nem helyesel az indítványhoz. Mondja egy:

– Ü höncög a mi nyomorúságunkkal, aztán oda se szagul. Nem érdömlí mög az ilyen még azt se, hogy kezét emeljön rá az embör.

E tekintetben egy a vélemény, mert közös meg-egyezést intenek rá a fejek. Egy ember előveszi a szék mögül a mankóját, nézi rajta a hónaljtasztót, hogy lám, ez is milyen hamar kopik, ha használatban van.

– Azután – véli – el is lehet mulatozni a beszédjin, ha jó lovat ad alá az embör, hogy még nagyobbakat hazudjon.

Függetlenség, 1917. április 26.

HARMINC ÉVVEL

Harminc éves volt, elég vidám életet élt, mert atyja halála után sok pénzt kapott s mert azok közé az emberek közé tartozott, kiknek az idegeit nem teszi tönkre semmi.

Nem hitt az idegbajban s mosolyogva rázta fejét, ha valaki ilyenről beszélt neki. Nem igaz, affektálás, komédia, asszonyoknak való játék. Ő két edzett kar birtokában, miket naponként fejlesztett a rúdon, nem bírta elképzelni, hogy gyenge izmok is vannak s hogy gyenge izmok mellett ott laknak a gyenge idegek.

Harminc éves volt, két nappal haladta meg éppen háromszor azt a római számot, amelytől annyira irtóznak az asszonyok, mivel életkoruk kifejezésére használják, – harminc éves és két napos volt e szerint azon a napon, amikor hírül vette, hogy a szeretője megszökött.

Életében ekkor érzett legelőször valami névtelen, megdöbentő fájdalmat, hasonlatost ahhoz a gyors, hirtelen szédülethez, amit a trambulín ugró érez, midőn magas helyről leveti magát a vízbe s esésében gyorsan szeli át a levegőt, az idegen elemet.

Most egyszerre ilyen ismeretlen elembe jutott. A rövid levél, az ismert, szép, vékony betűk a szalmasárga kártyán, beledobta a semmibe. Az érzés, ami elfogta, csodálatos volt. Egy nagy kalapács a szívére és az agyára ütött egyet, csak egyet, de igen súlyosat. Amire aztán sebesen vert, ami végtelen különös volt neki. Széles melle alatt olyan rendes jószág, szabályozott gép volt eddig s most egyszerre hogyan megváltozott.

Elmentem. Ne keress. Mindössze ennyi az, amit Helén a papírra vetett. A nevét nem is írta alá, csak egy H betűt tett oda s a dátumot az ő kétségbeejtő szórakozottságával, mert az asszonyok, akik nem a férjük havi fizetéséből élnek, rendszeren elfeledik, hogy melyik hónapban vannak.

A szíve gyorsan vert, majd pedig úgy tetszett, mintha meg akarna állni. Amint ezt észlelte, agya föl-éledt a tompa fásultságból s az jutott először az eszébe, hogy mi lesz most? Helén elment s azt mondta, hogy ne keresse. Lehetséges ez? Istenem...

Istenem... Soha se hitte az Istent, valami modern tannak volt a barátja, melyet Gotámo Buddhából s az ateizmusból keverték össze s most mégis Istent említi ebben a percben. Mily megzavarodás! Elkábult. Fájdalom, meglepetés, düh, kétségbeesés, mind együtt futkosott a szíve s az agya körül.

Ilyent érezhet a férfi, aki soha ütést nem kapott s egyszer váratlanul arcul csapják.

Komolyan akart gondolkozni, de nem bírt. Lám, az asztalon ott van a születésnapi ajándék, amit Helén küldött. Piros bársony mandzsettatartó, egy zöld angyal a doboz fedőjén, sárga szívvvel a kezében. Milyen banális ajándék! Pszt... ezt ő adta, Helén. Nem, nem Helén többé. Csak H.

Ezentúl úgy fogja nevezni, amint utolsó levelében írta magát. H. lesz, H, H... H, e, l, é, n... Helén, Helén te édes, te minden... Mily édes illata volt Helén hajának. Valami meleg, párologó, gyöngéd, szellemes illat. Most, mintha érezte volna. Fölvette a dobozt s érzé rajta rózsaszínű körmeit.

Elment s neki nem szabad keresnie. Hova ment? Kihez? Ki az, aki miatt elhagyta őt? Nem haragudott e pillanatban az ismeretlenre, ellenkezőleg, tiszteletet érzett, mint ahogy becsült minden tárgyat, mit Helén szeretett. Bizonyára szereti azt is. Szereti.

Szíve szomorúan verte: szereti, szereti, szereti, azt szereti. S nem téged. De hát miért?

Miért? Most emlékezni kezdett mindenre. Tisztán és világosan látott mindent. Igen, úgy van, ő, egyedül csak ő az oka. Ilyen modorral nem lehet lekötni egy asszonyt, olyan szép asszonyt, mint Helén. Igen, miért adta előtte oly nagyon a komoly férfit. Miért volt olyan

kimért néha s miért csókolta csak a kezét, nyakát, mikor fel kellett volna ragadni két erős karjával az egész asszonyt s ajkaival végigcsókolni az arcát, bársonyos sima kezeit. Melegebbnek, forróbbnak kellett volna lennie s ő mindig restellte ezt tenni. Azt mondta, húsz éves poétának s bármilyen életkorú borbélyoknak való ez. Ah, nem igaz... nem igaz. Ostoba volt, ki hagyta hűlni maga iránt ezt a meleg, édes asszonyt, nem ápolta a tüzet, mely e forró márványtestben lobogott. Nem forralta a vérét eléggé, nem csókolta elégszer, nem volt szenvedélyes, nem tudott örülni, nem, egyáltalán nem tudott nagyokat mondani. Csak férfi volt mindig, szerelmes, ámde csak erős és komoly s nem gyengéd s nem szenvedélyes. Lám, most itt az eredménye.

Romba dőlni látta minden, maga felől alkotott jó véleményét. Íme, elhagyják, kidobják a világba, melyben neki azon az asszonyon kívül senkije sincsen. Rettenetes! S minden azért, mert neki oly ostoba nézetei voltak, elég esztelen volt hinni, hogy a nő agyrendszere épp olyan, mint az övé, a szíve, mint az övé. Vége, mindennek vége. Mert nem tudott égni s égetni, mert ahelyett, hogy izzott volna, mint a vulkán, egyetlen hőben utazott, mint egy Meidinger-kályha. Mily tévedés, milyen váratlan csapás.

Fölugrott s járkálni kezdett és egyszerre végig kezdte csinálni mindazokat a dolgokat, melyekkel novelláírók foglalkoztatják hőseiket s miket ő rendszeren mosolygott. Igen, izgatottan kezdett járkálni „fel s alá”. Azután dobolt az ablakon s megbámult két gyereket, gombbal játszottak lent az utcán, a fák alatt. Mikor elfordult onnan, minden Helént juttatta megint eszébe, egy sárga szalag láttára, mellyel egykor az arcképét körülfonta; szinte fölizgatta és heves dobogásba hozta szívét.

Mit tegyen? Hirtelen az asztalhoz futott, hogy nyomot keres. A levél tintáját nézi meg, vajon

ugyanaz a lila-e, amivel Helén írni szokott. Nem. Ez fekete volt. Oh, mily csúnyák Helén betűi a fekete, pokoli folyadékkal írva. Ah, igen. Nem otthon írta, nem, de annál a férfinál, akivel elment. Annak a lakásán írt neki levelet mosolyogva s a férfi bizonyosan áthajolva vállain, nézte, hogy mit ír. Azután nevettek, igen, nevettek ketten együtt ő rajta s a férfi odaadta e rövid ultimátumot az inasnak, hogy kézbesítse. A gazember!

Hitvány gazember! Meg fogja ölni.

Kardot kapott fel a sarokból s hatalmas vágásokat próbált vele. Nem fog védekezni, csak vág, elég erős arra, hogy ketté hasítsa e gazember fejét. Tolvaj, ki más tisztességes ember vagyonát rabolja el.

A vagdalkozást abbahagyta, s mosolyogva állt meg. Hm. Igazság szerint elsősorban ő a tolvaj, ki Helén szívét a férjétől lopta el. Ámde a férj, az más. Szegény ember! Hát ő? Ő is. Meg van büntetve a férjek bűne a szeretőkben.

Míg így gondolkozott, lassan lehűlt, Nem volt már izgatott, a keze nem reszketett, s a karddal helyre igazgatta a szőnyeget, amit az előbb indulatosan félrerúgott. Hidegen kezdte számítani, hogy hol található reá arra az emberre aki...

Nem, nem.

Valaki kacagni kezdett az ajtóban s ő gyorsan megfordult. Helén, az ő csodálatos szépségében a küszöbön állt, ajka, szemei nevettek, s napernyőjét eldobva kitérte a karjait.

– Barátom, hiszen csak tréfa volt!

A férfi megrázkódott s szemeit elöntötte a könny. Kiejtve kezéből a kardot, szerető féltékenységgel rohant hozzá, átölelte, fölemelte s csókolta örülten, mintha sohasem telne be vele. Haját, arcát, a ruha csipkéit s odafutva vele a karosszékhez, elébe borult, hogy a lábához értesse homlokát.

– Helén, Helén...

Az asszony szó nélkül, mosolyogva, látszólag boldogan tűrte a szerető szenvedélyes ömlengéseit, akivel megcsalja az urát. Arra az emberre gondolt, akivel egy óra előtt a szeretőjét csalta meg.

Az Érdekes Ujság, 1918, 31. szám

FÖRGETEG A KOMPAKTORNÁL

Förgetegen akkora suba volt, mint egy ház. Ennél fogva egész szélességében nem férvén be az ajtón, úgy tesz, mint a nagyszarvú ökör: féloldalt kecmereg befelé.

– Alig fér be az embőr, – mondja.

A kompaktor fölteszi a pápaszemét, mert anélkül nem tökéletes az olyan ember, aki tudományos könyvekkel foglalkozik, s Halbőrre tekint.

Halbőr Förgeteg János ezenközben letette már a kalapját is, Isten jónapot kívánt s bizonyos negéddel rázza meg a vállain a subát. Az alja, ahogy lebbenve csapódik, lever a székről néhány könyvet. Halbőr utánuk néz, úgy tesz, mintha föl akarná venni, de azután csak megállapodik megint. Jó azoknak ott is.

– Begyüttem, – szól és kinyújtja barátságos üdvözlés szempontjából a kezét.

– Be? – kérdezi kedvetlenül a könyvkötő, aki nem sokat néz ki Halbőrből s egyáltalán nem tudja elgondolni, hogy mit kereshet nála.

– Be ám. Ide magához. Mert ide utasítottak.

– Nem árulok én patkószeget.

Förgeteg ránéz, hogy nem-e tréfál. De ahogy látja a komolyságát, sértődött arccal kezdi rázogatni egyik válláról a másikra a subát.

– Nono, – dűnnyögi lassan. – Tudom én azt.

Nagyobb igazság okáért benyúl a subán belül s tapogatódzik a nagy darab állati bőr alatt. Előbb a balkezével kanyarog a suba jobb oldala alatt, azután a jobbal a balfelől eső részen.

– No, né, – mondja ijedten. – Hát hun van? Pedig idetöttem. Hun, is, hun is csak... no nézze mán, hát nincs itt. Pedig idetöttem, éppen ebbe a subába... Nnné... No, no, lösz, nem lösz? Ahán...

Hát igen. Nem volt egészen tiszta a visszaemlékezés, mivelhogy nem a subába, hanem a kabátba

tevődött a keresett jószág. Hát most már nincs más tennivaló, le kell vetni a subát, hogy előszedessék.

Förgeteg ezt hozzáértő ügyességgel teszi. Kiakasztja a bőrgombokat, fordul egyet s lelöki a fapadra a subát.

– Jó lősz neki itt a kanapén, – mondja jólelkűleg.

S mos már egészen egyenes, büszke állásban helyezkedik, hogy lemúlt a válláról a teher. A kabátot kigombolja s a belső zsebből vékony füzetes könyvet húz elő. Becéző gondossággal tekint rája, lesimogatja széles, barna kezével a lapokat, melyek meggyűrdtek a belső zsebben hordott paksaméták között. Azután a pulpitus fölött, amely a könyvkötőtől elválasztja, kinnálja által, de amint ez utána nyúl, hirtelen visszakapja a kezét és gyanús szemmel nézegeti a másikat.

– Kompaktor maga? – kérdezi.

– Az én. Talán be kellene kötni azt a könyvet?

Förgeteg arcára a szája szélén meg a szeme körül ráncok szaladnak föl s most már vidáman integet a fejével.

– Eltalálta. El. Azért gyűttem. Mert okos könyv ez nagyon, tudja. Röttenetössen mulatságos, ha érközése van az embörnek hozzá, hogy olvasson benne.

Az ujjaival böködve az asztalt, magyarázólag teszi hozzá, hamiskásan hunyorítva a szemével:

– Én ugyan nem hiszöm el, ami hogy bele van írva, de az eszit csudálom annak is, aki csinálta... mert ész köll ehhön is...

A könyvkötő az egyszerű szavakra mosolyogni kezd. Halbőr fölhasználja a könyvkötői lélek e derűs pillanatát s gyorsan nyújtja át most már neki a könyvet.

– No, mit kér érte? Mondja.

A fejét kissé féloldalra hajtja, balkezét a csípőjére teszi s némi izgatottsággal, hol az egyik, hol a másik lábára helyezve át testi súlyát, várja a választ.

Egy ideig tart a műértő becsülgetés.

– Nagyon rongyos.

– Rongyos? – tör ki Halbőr. – Az a jó könyv, amelyik rongyos. Mit akar az úr?

– Jó, jó. De több a dolog velem.

Miután Halbőr Förgeteg ezen szavakból a kötés árának fenyegető emelkedését érzi ki, el akarja ütni egy kis tréfával a dolgot.

– Hát ez már az úr dolga. Minek lett kompaktor, ha sokallja a dolgát, – feleli vidáman.

A könyvkötő átadja a könyvet Förgetegnek.

– Negyven krajcáron alul nem lehet megcsinálni, – mondja.

Halbőr lehajtja a fejét, a szemeit tágra nyitja s úgy tekint a mesterre.

– Mit? – kérdezi bárgyún.

– Mit? – s föltámad a sok haszontalan szóbeszéd miatt a kompaktorban is a méreg. – Hát ezt a könyvet.

– Hát mög van már az a könyv csinálva. Nem köll ezt már csinálni.

Az iparos azonban úgy gondolkozik, hogy elég időt vesztegetett már így is a tanyai emberrel. Nem is felel, csak a dolga után néz s apró darabokat kezd hasogatni egy nagy papíroslemezről. Halbőr nézi egy darabig hmgelve, hogy talán majd csak szól valamit. De hát nem szól. Hát nem szól már. Halbőr oldalt fordul és hangosan mondja:

– Gyere no, suba.

A középre áll velem, ahol nagyobb a térség, s nagyot lendítve rajta, a nyakába keríti. Mialatt illegeti s a vállalával rázogatja bele magát, folytonosan a könyvkötőre sandít. A könyvet bedugja a kabátba és lassú léptekkel elmegy egészen az ajtóig. Ráteszi a kilincsre a kezét s a fejét hátrafelé fordítva, nyikorgatja, hogy mégis csak visszahívják talán tán. De nem hívják.

Most aztán elhagyja a türelme egészen. Mérges, nagy léptekkel megy vissza, kicsapja a pulpitusra a könyvet és fölcsattanó hangon kezd veszekedni:

– Hát azt hiszi az úr, hogy én bolond vagyok? Mi?

– Nem hiszem én, – mondja a békülékeny mester.
Annál jobban pöröl Förgeteg:

– De pedig nagyon azt hiszi az úr. Minek néz engöm az úr? Nem azért gyüttem én ide, hogy lenézzön engöm. Van énneköm annyi, mint az úrnak. Hun a keszám, hogy csapom ki azt a rongyos négyhatost...

Förgeteg rettenetes huzakodások között szedi elő a keszát. A könyvet lerakja az asztalra, a négy ezüst pénzt meg a kezében csörgetve, elkezd az alku komolyabbik felét:

– Osztán milyen rámába köti?...

– Vörösbe.

Halbőr gyanakodva néz rá. Nagyon olcsó lehet az a vörös ráma, hogy ilyen nagyhirtelen rámondta a kompaktor.

– Vörösbe? Miért vörösbe?

– Hát kékbe.

– Kékbe... – ismétli tűnődve Halbőr.

– Jó lenne a kék szín?

– Az már a maga dolga. Olyanba kötöm, amilyenbe akarja. Ha jobb szereti, lehet feketébe is.

– Hogyne! – kiáltja Halbőr tiltakozva. – Nem vagyok én kántor.

– Hát ha ezt nem akarja, akkor jobb lesz kékbe kötni. Szép szín az.

Halbőr ráhagyja, hogy jó lesz. Szép az. Az égnek is olyan színe van, a kékítőnek is. Hát az éppen jó lesz. A másik héten majd be is jön érte. Akkorra készen legyen aztán. A könyvkötő biztatja, hogy készen lesz bizonyosan. Halbőr ezen örülni látszik. Kezel a mesterrel vidáman, s ahogy leteszi a pénzt, jó egészséget kíván s féloldalt férközve ki a boltból, ahogy jött, úgy elmegy.

Az utcán aztán megindul nagy sebesen, mert már sok időt vesztett. De alig tesz egypár lépést, megáll. Azután megfordul, visszatér a bolthoz és benyitja az ajtót:

– Nini, – kiált be. – Vörös rámába kösse...

Dongó, 1921. április 15.

ALKONYAT

Éppen ebédet ettek estefelé Vadlövő Páléknál, mert tél volt és télen délben nem szoktak odakint enni, csak reggel nyolc óra körül és alkonyattájban. Kása volt a tálban, jó étel az nagyon annak, aki szereti, no nem is maradt semmi a tálban belőle, csak éppen a fakanalak, amelyek feketére vannak festve és csináljuk piros és zöld virágokat rajzolt rájuk. Ez azért jó, mert így mindenki tudja, hogy melyik kinek a kanala. Mindössze hárman vannak, az asszony, az ember, meg a legényfiú, több aztán Vadlövőkől nincs az egész határban. Az asszony viszi ki a tálat, a házban a két ember marad.

– Add ide fiam a Lukácsot, hagy húzok belőle,
– mondja az öreg.

A fiú már maga is komollyá növekedett ember, nyúl a Lukácsért, mely addig ott állt érintetlenül az asztalon, a vizes kancsó mellett. A szép hasas, csúcsosszájú bögréket szokás Lukács néven nevezni, különben borivó edény, most is bor van benne. A fiú úgy nyújtja az apjának, hogy a fülénél fogva foghassa el, Az öreg iszik, aztán átadja Lukácsot.

– No fiam.

Alkonyodik. A két ember hátranyúl az ablak párkányára a pipákért és szótlanul megtömik a készségeket. Sándor gyufát vesz elő a mellényzsebből és végighúzza az asztalon. Rágyújt. Az öreg is azt teszi, de alig szíppant néhányat, azt mondja:

– Nini.

S arcában hirtelen elfehéredve, leteszi a pipát. Sándor kérdőleg néz rá, hogy hát mi az? Az öreg nem szól, komoran tekint maga elé. Csak később mondja:

– Nem jól esik a dohány, fiam. Neköm már alighanem beharangoztak.

– Ugyan mit beszél kend! – feddi a fiú.

– Ha mondom – felelt határozottan az öreg.

Kemény szavú, régi katonaviselt ember Vadlövő Pál. Még amazon katonák közül való, akik tizenkét évet szolgáltak s némelyike, hogy az ideje kitelt, jó felpénz mellett újra felcsapott másik tizenkét esztendőre. Bár Pál ilyesmit nem tett. Ő csak nevette azokat, akik újból kapituláltak, pedig ugyancsak biztatta annak idején a kompánia-komandáns főhadnagy úr Gruber: „Marac itt, Fatleve, kapom az a hatszáz florint.” Pál nem állt kötélnek, mert az ilyen felpénzt az első hónapban el szokás kártyázni, mulatni s akkor aztán megint ott a hosszú rabság az idegenben. Mindig kifelé csatangoltak. Pál sok csatában járt a taliánok között, akik olykor-olykor puszkagolyókkal lukasztották ki Pál urat. Ennek az emlékei megmaradtak benne, hanem egyébként sohasem volt beteg. A lövések nyomán néha, mint parasztosan mondani szokás, járt-kelt benne a fájdalom. Más baja nem volt, mióta csak haza került, a halálra eddig sohasem gondolt s most is hirtelen csak arról jutott az eszébe, hogy nem jól esik a dohány.

– Vótam mán fiam – mondja Pál a Sándornak – különféle sorsokba, de olyanba még sohasem vótam, hogy a dohány ne izlött vóna. Ebbül baj lössz.

– Hát beteg kend?

– Nem vagyok én még most, de az löszök.

Sándor nem felelt, az öreggel úgy sem lehetett ellenkezni. Vannak köztük, tanyások közt, ilyen erős fajta, szigorú emberek, akik a semmiből szereztek vagyont és kápláros kézzel igazítják a körülöttük levők élete folyását. Tudnak, sőt nagyon tudnak szigorúak lenni, de voltaképpen ok és móddal cselekszenek így s mikor talán az asszonytól egy új, derékra való Ilka kendő árát, vagy a surbankó-gyerektől a dugott bálra való költséget megtagadják, nekik fáj legjobban, hogy ezek miatt a tanyába pár napra egyenetlenség költözik, de másként a vagyon gyarapodásában találják megnyugvásukat. És mert látják, hogy nekik van iga-

zuk, hogy a parádés, cifra és hivalgó tanyák pusztulásnak indulnak, csak még jobban belegyőződnek az elveikbe. Már ezek ilyenek, ezek a régi, csatározó katonákból vált kintvaló emberek, akik annak idején oly sokszor „helyettesítették a királyt”. Ezt ők így mondják. Mert a király kötelessége, hogy védje az országot, de hát ő maga nem lehet ott mindenütt s aki így a réseken fegyver alatt őrt áll az ország védelésében, az a királyt helyettesíti.

Hogy Sándor nem felel, az öreg szól újból.

– Azt akarom mondani, az ennek az egész beszédnek a vége, hogy ha én elmúlok, kire marad ez a tanya?

– De nem múlik kend el – vág bele a fiú.

– De ha mégis elmúlok?

– Hát édös anyámra, mög énrám.

Vadlövő Pál megborzong és azt mondja:

– Tödd le fiam te is a pipát, nem bírom a füstjét se nézni... Hát – int aztán, hogy az azután következő szavak amaz dologra tartoznak – hát éppen itt a baj. Anyád mán öreg velem együtt, ü is mán közelebb van a kifeléhez, mint a befeléhez. Hogy akarsz hát asszony nélkül élni, ezt mondd mög?

Hallgat a fiú, pedig embernyi ember. Zaj semmi sincsen. A pitvarban az edényekkel csörömpölnek. Olykor zörög a tapasztott kemence, amint benne a száraz szőlővenyige zsarátnoka összeomlik. Jó volna, ha az asszony idebent volna. De nincsen idebent. Kis vártatva szól Sándor elkomolyodottan:

– Mikó hazagyüttem katonáéktul, édös apám, valami nyóc esztendeje...

– Kilenc éve lössz az őszre, hogy Bécsbül hazagyüttél, fiam. Kedves anyáddal möntem elébed.

– Hát kilenc esztendeje. Akkó mindjárt vót arrul szó, hogy házasoggyak mög. Mondtam, hogy igön. Mondtam, hogy Vér Emert elvöszöm. Ki nem engedte?

A csöndben a fiú újból föladja a kérdést.

– Ki nem engedte?

Ül az öreg a padon, néz a fiára. Mikor ránéz, mintha a tükörbe nézne a harminc év előtt való idők-ből. Gondolatában sok minden átsuhan. Régmúlt dolgokat lát a vénhedt tekintet.

– Én nem engedtem, fiam, – szól. – Különb le-gény vagy, semhogy olyan háznál kereskődj. Akkor is azt mondtam: gazdafi vagy, hozz a házba magadhoz méltót. Egyetlen gyermek vagy, nem sír utánad se ki-csi, se nagy, hát te is olyant keress.

A béres a teheneket hajtja a kúthoz inni, kopog-nak odakint a tehéncsülkök a fagyon. Sok szép állat, láthatja Sándor, amint az ablakon kinéz, hogy ez már magában is mily vagyon.

– Én pedig, – mondja az ablak mellől az apja be-szédére – mást nem kerestem.

– Jó, jó, – nyugszik bele Vadlövő Pál. – Ez a fiatal-kori eset. Fiatalság: bolondság. De most, mikor mon-dom, hogy úgy érzöm, hogy elmúlok! Most kérdöm, hogy hogy akarsz möglönni asszony nélkül?

Sándor az asztal elé áll. Szólni akar, de nem te-szi. Előbb a Lukácshoz folyamodik. Hiába, bátor-ság kell ide.

– Hát – felel aztán – most is elvöszöm, most is ide hozom, ha akarja édös apám.

Pál elszörnyedve tekint Sándorra.

– Kit, te?

– Emert.

– Emert?!

– Emert.

Reszket a keze Vadlövő Pálnak, ahogy az asztal szélét sikálja vele. Mintha hideg volna a szobában. Hej, kutya teremtette, hej, hej. Milyen bolond világ, milyen új világ. Szépen megtermett ember ez a Sán-dor, amúgy... De sötétedik már odakint.

Rekedten mondja Pál:

– Vér Emer a kutyának se köll mán.

– Neköm köllene.

– Esött szöméj.

– Neköm nem az.

Az öreg dühösen folytatja:

– Fattya van neki.

– Nincs annak!

– Van annak! Hát az a rossz kölyök, aki örökké utána ténförög? A betyár! Az őszön is beleeresztötte a malacokat a szőlőbe! Úgy mögvágtam az ustorról, hogy a vére is kiserkedt!

Most már emez ember is reszket.

Névtelen dühök lángolnak benne. A pillanat érkezett, mikor nincsen apa és nincsen fiú, csak emberek vannak egymással szemközt. E pillanatok azok, amikor, ha kés van az asztalon, föl szokás kapni. Itt nincs kés az asztalon, csak kását ettek fakanállal.

– Hát vágta kend? – fakadt ki Sándor. – Úgy hát? Hát csak vágja kend, serkessze tovább is a vérét! Joga van kendnek hozzá, mert az egyetlen gyerökinek az egyetlen gyerömeke az! Nem ismer kend rá a tulajdon vérére, mikor az ártatlannak a vérit serkesztötte?

Félve nyit be a lármára az asszony s megállva az ajtó mellett, hallgatja, amint a fia beszél. Indulattal tárgyal Sándor tovább:

– Vágja kend! Ölje meg kend! Gyilkolja kend agyon! Kend az öreg apja, jogosult rá, vágja csak a gyöngö testit az egyetlen onokának!

Meredten néz a lángban égő, lázadó fiúlegényre Vadlövő Pál. Mintha álmot látna és világosság és fényesség volna imitt-amott a házban. Mi van itt, én Istenem, mi van itt? Mik történnek még az életben? Onoka. Hogy is csak: onoka? Emer, meg Sándor, meg mi egymás...

– Fiam, fiam, – morogja Pál.

Csillapulnak Sándor indulatai. Halkabban beszél.

– Leg is jobb lössz, apám, ha elviszöm innen annyostúl, hogy ne vágghassa kend többet.

– Kit? – motyog az öreg.

– Palkót, Palikát.

– Pali, Pali a neve...

– Az, mert az öregapja is az. Majd elmék én velük errül a tájrul. Ahuva a kend ustora nem ér el, édösapám.

– Sándor, Sándor, – szól halkán az ajtó mellől az asszony.

A padból dacosan veti föl a fejét a vén:

– Huvá mönnél? Kihön? Hun van neköd vagyonod, amire mönnél?

Az aláztatás semmit sem használt, Sándor csak még jobban elborul. Keserűen mondja:

– Bérös gyanánt dolgoztatott kend, mióta az eszömet tudom. Nem mondhatja kend, hogy ne tudnám mögfogni a dolog végét. Hát majd elmék. De az én fiamat ne üsse kend! Érti kend, édösapám? Az én fiamat ne üsse kend, ne üsse senki, mert...

Nem szól többet, hanem megindul. Úgy lehet, ki is menne a havas alkonyba, hogy soha többet vissza ne jöjjön, de az ajtónál elfogja az anyja:

– Fiam! Sándor fiam, Sándor-bándor, engöm itt ne hagyj – rebegi. – Engöm sömmi módon itt ne hagyj, mert möghalok.

Bibliákban írják, hogy az angyaloknak van szava és hogy az nagyon szép. Mi igaz benne, mi nem, nem lehet tudni, mert nagyon kevesen hallhatták. A földi életben egy szó van csak, amely vele hasonlatos: az anyaszó. Sándornak a szíve is megreszket rá s megáll, fejét lehajtván.

– Fiam – mondja a padból Vadlövő Pál.

Sándor mondja:

– Édes, kedves, jó szülőanyám.

Az asszony félve szól:

– Apádhoz nincs szavad, Sándorom?

Sokfelé szaggatott szívével megrendülve fogózkodik a gyenge öreg asszonyba a hatalmas fiú. Már

csakugyan egészen elsötétedett, csak épp a hóvilág maradt meg, annak némi fénye beszolgál az ablakon. Vadlövő Pál fölnyúl az ablak-párkányba a pipáért:

- Fiam.
- Édös apám?
- Hozd elő a kis onokámat.

Dongó, 1921, 22. szám

MONOLÓG

I. Asszony nélkül

No, most itt ülök a boltban és várom a t. c. vevőket. Ha jönnek jönnek, ha nem jönnek, nem jönnek. És mintha tudnák, hogy én semmire sem becsülöm őket, hát nem is igen jönnek. Itt áll a hátam mögött az új pudlifiókban a sok szép bepakolt cukor, fertálykiló, félkiló és az ördög se jön érte. A narancsok már rothadnak szépen és a rohadtjával hajigálom esténként a szomszéd háztetőn a nyávogó macskákat... Hát hiszen szép mulatság az is, macskafejeket tellvilmosozni a háztetejéről rothadt narancssal, de elvégre is megunja az ember. A narancs különben olyan gyönyörűen csapódik a silány dögök fejéhez, hogy csupa öröm nézni; hanem azért nekem ez nem haszon, tekintetbe véve, hogy a narancsok rothadván egyre-másra, az én beléjük fektetett drága pénzem elpusztul irgalmatlanul és tekintve azt is, hogy a cudar macskák, amióta hajigálom őket, még nagyobb számmal jelennek meg esténként, mint ezelőtt. Nekik nincs rossz ízlésük és én művészetem jutalmát – midőn a déligyümölcsökkel fején hájítom őket – a szomszéd susztergyerekek viharos kacajában kapom meg. Ez is csak valami.

Hanem hát az ember nem csinálhatja minden istenáldotta este ezt a dolgot. Még pedig két okból nem. Primo: nem futja a narancs, secundo: nem futja a macska. Mert nem minden éjjel akad olyan macska, aki szerelmi búját ott üvöltse el a cseréptetőn az én kedvemért. És mikor sötét, zord estéken, amelyenek a mostaniak is, nem jelennek meg ott fönn a derék cicák, akkor nekem olyan unalmas itt lent. Azaz, hogy inkább szomorú. Behúzódok a szobámban és olvasok, meggyújtva a lámpát. De a betűk táncolnak a szemem előtt és soha sem bírom megérteni, hogy az isteni Zoraide mi a mennyköért utálta a hős és kö-

rültekintő Almanzort, aki korának egyik legjobb, legvitézebb és leggazdagabb lovagja volt. A feledékeny beszélyíró nem teszi oda, hogy melyik korban élt Almanzor úr; de hát ez elvégre is mindegy. Mert vagy elhiszi az ember az egészet vagy nem. Ha nem hiszi, akkor minek oda évszám; ha pedig elhiszi, akkor meg éppen nem kell.

Nos és ez így megy örökké! Olvasok, bár nem tudom mit. Szemeimet úgy belemeresztem a könyvbe, hogy kivörösödnek és agyam elbutul. Olykor aztán úgy érzem, mintha a vállamra hajolna a feleségem. Ahogy meleg, üde karját a nyakamra teszi. Szinte éget a melege. Aztán visszahajolok olykor és elnézem az asszonynak a kívánatos piros ajkait, szemeit, amelyek csillognak és életszínű arcát, amelynek hamvas bőre alatt lüktetni látszik a piros vér. Nem állja ki ilyenkor a nézésemet és lesüti a szemeit, betakarva azokat a hosszú, fekete szempilláival, amelyek árnyékot vetnek az arcra... És én vén szamárnak képzelgek, így ebben a bűvös hallucinációban. Elnézem asszonynak a semmit, mert hiszen nincs énnekem feleségem. Olykor, mintha végig menne a szobán; hallok a ruhája suhogását: még a ruhája fodrainak libegését is látom. Apró kis lábai oly csinosak azokban a pici cipőekben, hogy szinte szeretnék utána rohanni, aztán összecsókolni azokat... Aztán – ráütök a fejemre, hogy ekkora nagy bolond vagyok.

De szó, ami szó, elférne itt nálam egy asszonyka. Oh édes Jézusom, hogy viselném én annak gondját! A takaros kis menyecskének, aki az én feleségem lenne!

De hát nincs és ha százszor sóhajtok is, még akkor sincs. Ha az ember nem tudna sóhajtani, megfuladna...

És én itt állok a boltban, a vevőktől üres boltban, különféle spanyolországi nádpálcák, heringek, krumplicukrok és petróleumoshordók között. Az egyik egy-

féleképpen, a másik másféleképpen bűdös s az egyik illat kiegészíti a másikat. Az inasgyerek odajár a postán már két óra óta és nem hozza a szivarokat a nagytrafikból. Ha megjön, fölpofozom. A kölyök ugyanis annyi kabátot pusztít, mintha a könyökén járna... Nem, nem jól van ez az állapot. Nem lehetek én el itt asszony nélkül. Már például most, hogy nem jön senki a boltba, – ámbátor hogy azért csak egyformán kell fizetni a házbért milyen szépen el lehetne fecsegni úgy együtt. Egy darab árpacukrot venne a kívánatos piros ajkai közé, én meg kiharapnám azt onnan... Oh! szinte végigfut testemen az inger!... Ha én valahol egy asszonyra szert tehetnék! Kicsi, takaros asszonyra... Ni, hogy rothad már megint ez a narancs! No, macskák, lesz estére háború megint. A susztergyereket megint végigveri a majszter úr a lábszijjal, hogy ne ordítózzanak nevettükben annyit.

– Alászolgája, kisasszonyka, mit parancsol? Fél kiló cukrot parancsol az édes mamuskának, úgy-e? Ahán, hát ozsonna van otthon. A királyi törvényszéki alirattárnok úr is ott van? Hahó, aztán meg Májas úr a családjával? Hehehe! No, tessék, édes kisasszonyka, itt a cukor, kilencezerötszáz korona. No meg ez a hosszú árpacukor, szopogatni magácskának. Tessék, tessék. Majd kinyitom az ajtót. Vigyázzon, hogy a lépcsőn le ne bukják. Pá, pá. Alászolgája. Köszönöm. Alászolgája!

...Oh Istenem, mennyit kell ezeknek az ostoba kölyköknek összekalatyolni nyomorult fél kiló cukorért!

II. Asszonnyal

No, már megint bőgsz? Megint eltört a mécses? 'S különben tőlem ríhatsz, én ugyan nem adok cukrot. Eredj a mamához, mondd meg neki, hogy adjon pénzt, akkor majd kapsz cukrot... Hát! Hogy már

majd az egész boltot egyétek föl! Úgyis annyi a kár. A narancs rothad, a szardínia megavasodik a dobozokban. Tegnap este behajított valaki egyet az ajtón, hogy csupa pocsek lett a ruhám. – Még hogy cukrot! Nehogy talán inkább egy kis ostornyelet vagy spanyolnádat? Eredj vissza anyádhoz. No, marrrss! Azaz, hogy gyere csak vissza. No, ne vágj olyan siralmas képet, Józsika. Ehol-e, nézd, ezt a darab cukrot neked adom. Hiszen te jó gyerek vagy, úgy-e? Itt van, vedd el, aztán nyaljad. Most pedig eredj haza szépen. Aztán ha jönne valami szép úr a házba, hát gyere át és szólj nekem. Érted? Hát most eredj.

Különben nem tudom, miért féltékenykedem én arra az asszonyra. Hiszen nem valami szép. Azaz hogy... De bizony csak nem szép. Tegnap is ahogy haza megyek, már előre megéreztem, hogy lesz a vacsora, aztán hogy nem köszöntem szép jóestét neki s aztán durcás lett, hát olyan csúnya volt. Uram isten! akár egy áspis kígyó. Aztán nagy haraggal elment a gyerekszobába, ahol Jóska bőgött, mert nem hoztam neki paprikacukrot. Az ebédlőben meg füstölgött a lámpás, légvonat volt, az újságba valami ostoba tárcát csinált megint valami hitvány skribler, nem volt mit olvasni vacsora után, – untam magamat. A Jóska ordítása hasította a fületem, a kutya kaparta az ajtót, nem eresztette be senki, mert hát nem volt bent senki, nekem meg nem akaródzott fölkelni a székről. Olyan ostoba, olyan komor volt minden. A nadrágom meg olajos a szardíniától, amit hozzám vágott valami dühös vevőm. Szinte szerettem volna lenyelni a nyelvemet.

Tán le is nyelem, ha nem lett volna úgy földagadva. Annak is az az ostoba levélboríték az oka, amit a szabónak küldtem. Igaz, hogy mondta az asszony, hogy ne nyaljam végig a nyelvemmel, de hát én csak azért is végignyaltam. Mert mérges voltam. Annyi tenger sok pénzt küldöz az ember egy év alatt a tisztelt „nőszabász” úrnak, hogy más szegény ördög sírig megélne

belőle hat gyerekével... Hja, kesztyű, ruha, Melanie-walzer, buffet, meg aztán buffet, Melanie-walzer, ruha, kesztyű, aztán puff. Az asszony táncol, mulat, eszik, iszik, én meg nézem, olykor nagyokat kiáltva egyik-másik ripőkre, ha a lábamra tapos. Jó isten, hol van az az arany idő, amikor a rothadt narancsokkal macskákat hajigáltam, ott a külvárosi boltban? Tempi passati! – mondá gyakran Fredericó Sztampa úr, az olasz cukrász. A jó fiú. Azt is a feleségem riasztotta el a házamból.

– Alászolgája, aranyos kicsike, alászolgája! Fél kiló cukrot parancsol, fél kiló cukrot? Tessék könyörgöm. Alászolgája. Köszönöm. Tessék megmondani a mámanak, hogy a boltos úr tiszteli.

...Ezeknek is adtam mindig azelőtt cukrot. Most is kellene úgy-e? Hát... Mikor már a magam gyermekének se jut. Hja, Melanie-walzer, Valurile Dunari, buffet, nőszabász! Hm hm.

Tolnai Világlapja, 1924, 22. szám

SZAVAK ÉS IDEGEN NYELVŰ KIFEJEZÉSEK MAGYARÁZATA

Pusztai harangszó

Acatolás – a tarack, konkoly kigyomlálása tavaszszal a vetésből

Furvézer – szekeresz

Dernő Ferenc puskája

Bárzsingoló – bélzsírt nyeseő kés

Finánzia – pénzügyőrség

Börtönök és börtönanyagok

Rückwartskonzentrirung – visszavonulás, gyülekezés frontvonal mögött

Adjusztirung – egyenruha, felszerelés

Prádérúkkolás – díszkivonulás

Transport – szállítmány

Ordonánc – küldönc

Szedik a bort

Buhimbogár – keményhátú éji bogár

Csumiszolórúd – szőlőzúzó bunkós dorong

Regruta várás

Regruta – újonc katona

Gránátmars – főtt burgonyás kockatészta

Reservista – tartalékos

Öreg cseléd

Telektólázni – szórakozni, kedvét tölteni

Cigányvér

Violencia – erőszakosság

Dallos alma – gyenge borízű alma

A különös állat

Hangájzni –függőön

Stossplattenheber – illesztőlemez

Pretium affectionis – kárvallás

Suszterlábli – zsemlye
Alles möglichenes – minden lehetségeset

Jó világ, rossz világ

Angária – fizetési részlet
Marónisütő – gesztenyesütő

Alku

Forsrift – előírás, szabály

Szomorú világ

Szájne majesztot – őfensége

Öreg óra

Klepszidra – (víz)óra

A sömlegesök

Cserény – nád- vagy vesszőborítás
Kisafa – egyes vagy kettős fogat hámfája

A keserű levél

Puntumossan – ellentmondást nem tűrően

Langyos napok

Binpunctata-e vagy quator – két- vagy négypon-
tos, -pettyes

Asszonykérő

Devojka – leány

Az ablakból

Liferál – árut szállít
Fertály – negyedóra

Fakadó szerelmek

Perplekszus – zavart
Defilirozgat – menetelget, sétálgat

Szeret

Itce – icce: kb 8 dl-es űrmérték

Lóru

Komisszárius – rendőrbiztos

Regénydarab

Diktukfa – régi gyermek-kockajáték

Történet az első emeletről

Ostentáció – feltűnés

Ultima ratio regum – a királyok utolsó érve

Actus maioris potentiae – az erőhatalom jogellenes megnyilatkozása

Makkhetes

Copák – cubák: húsos csont, cupák: sületlen étel

A tizedik pohár

Stamgast – törzsvendég

Gyerekek

Für die reifere jugend – a fiatalság nevelése érdekében

Nonchalance – hanyagság

Mulat a vendég

Raszt – pihenő

Carré – védelmi négyszög

Mannlicher – ötlövetű puska

Klumpen – összecsoportosulás

Reiterei links – lovasok balról

Reiterei rechts – lovasok jobbról

Feldweibel – őrmester

Inháber – gazda

Bascsausz – őrmester

Gegen Reiterei – lovasok szemben

Kaszroly kasztrol – alacsony, széles főzőedény

Ursule ursulei – medvebocs

Történet a rendőrségről

Grizett – könnyűvérű varrólány

Gitana- könnyűvérű cigány lány

Ance sono io pittore – lefestem az álmaimat

Rokkantak mulatsága

Hilfpalcc – elsősegélyhely

Förgeteg a kompaktornál

Kompaktor – könyvkötő

Kesza – erszény

Csurak – pénzeszacskó

Monológ

Melanie-walzer – Melánia-keringő

Tempi passati – elmúlt idők

Valurile Dunari – vízhullámszóró

Pudlifiók – bolti pult fiókja

A SZERKESZTŐ MEGJEGYZÉSE

A kötet szövege eltér a mai helyesírási szabályzat előírásaitól. Tömörkény ugyanis szigorúan ügyel arra, hogy figurái a maguk nyelvén, ne az író átírásában szólaljanak meg. Ez a nyelvezet jellemez és karikíroz, egyéniségeket és szituációkat illusztrál, egyszerre réteg- és tájnyelv, ízes szegediségében nyelvtörténeti dokumentumnak mondhatjuk, átírása balfogás lenne.

TARTALOM

Előszó.	5
Paraszti népek.	7
Pusztai harangszó.	13
Dermő Ferenc puskája	17
Börtönök és börtönanyagok	22
Szedik a bort	30
Egy szocialista nap	36
Apró életek	43
Regrutavárás	49
Már még veréb sincsen	55
Egy lóhalál	61
Öreg cseléd	67
Cigányvér	73
A rendőrségi hatos	84
A különös állat	88
Szomorú világ.	95
Öreg óra	99
Apró dolgok	105
A sömlegesek	112
A keserű levél.	115
Langyos napok	118
Asszonykérő	122
Az ablakból	128
Fakadó szerelmek.	134
Szeret /Négy jelenet/.	139
A szeri pusztán	142

A policiáról	147
Regénydarab	154
Történet az első emeletről	159
Makkhetes	167
A tizedik pohár	173
Gyerekek	177
Mulat a vendég	182
Történet a rendőrségről	186
Rokkantak mulatsága	191
Harminc évvel	195
Förgeteg a kompaktornál.	200
Alkonyat	204
Monológ	211
Szavak és idegen nyelvű	
kifejezések magyarázata.	217
A szerkesztő megjegyzése	221

Napkút Kiadó Kft.
1043 Budapest, Tavasz u. 4.
Telefon: (1) 225-3474
Mobil: (70) 617-8231
E-mail: napkut@gmail.com
Honlap: www.napkut.hu

Felelős kiadó: Szondi György
Tördelőszerkesztő: Szondi Bence

ISBN 978 963 263 306 0

Krúdy Gyula szerint „Petőfi volt, de prózában írt... Nemzetünk kincse volt, mint a régebben meghalt magyar költők (...) akik a régi Magyarország történetét, érzésvilágát, gondolat-földjét műveikben nekünk hagyományba tették, hogy sohase felejsük el apáinkat áldani.”

Irodalmi különlegesség ez a kötet, hiszen Tömörkény halála után 95 évvel ötvenegy ismeretlen, eddig lappangó novella és tárcanovella jelenik meg itt. Nem maradék, nem zsenge – az író legerőteljesebb, érett korszakát idéző művek a Szeged környéki tanyavilág és a város kispolgárainak életéből. Irónia és humor színezi az apró remekműveket, melyekben megcsipkedi a bürokráciát és leleplezi az emberi gyarlóságot, a szerelem „vadhajtásait”, kacagtató helyzetait és tragikus fordulatait.

„Elmélkedéseiben és kacskaringós bölcselkedéseiben örök időkre lekottázta a magyar vér ütemét, a keleti parasztész utánozhatatlan belső ritmusát” – mondja ki Kosztolányi, kijelölve helyét a magyar Parnasszuson.